

Rosa Gil

Els indians

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

11 GUIES

ELS INDIANS

Rosa Gil i Vilà

23 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 23

Sèrie: Guies (Núm. 11)

Primera edició en català: Juny de 1989

Tiratge: 2.000 exemplars

Edició:

Diputació de Girona / Caixa de Girona

Director de la col·lecció:

Jaume Fabre

Consell assessor:

Ramon Alberch, Narcís-Jordi Aragó, Narcís Castells,
Ramon Castells, Ramon Ceide, Josep Clara,
Narcís Comadira, Marta Franch, Miquel Gil,
Gaspar Jou, Jaume Marquès, Aurora Martín,
Enric Mirambell, Joan Miró, Emili Montesinos,
Joaquim Nadal, Joan Nogué, Gabriel Planella,
Modest Prats, Josep M. Rus, Carles Sapena,
Mariàngela Vilallonga.

Maquetació:

Enric Marquès

Redacció i administració:

Pujada de Sant Martí, 5.

Telèfon (972) 20 57 00.

Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretaria i distribució: Fina Poch.

Subscripcions: Nuri Sumsi.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora A/G, S.A. Olot

ISBN: 84-86377-58-7

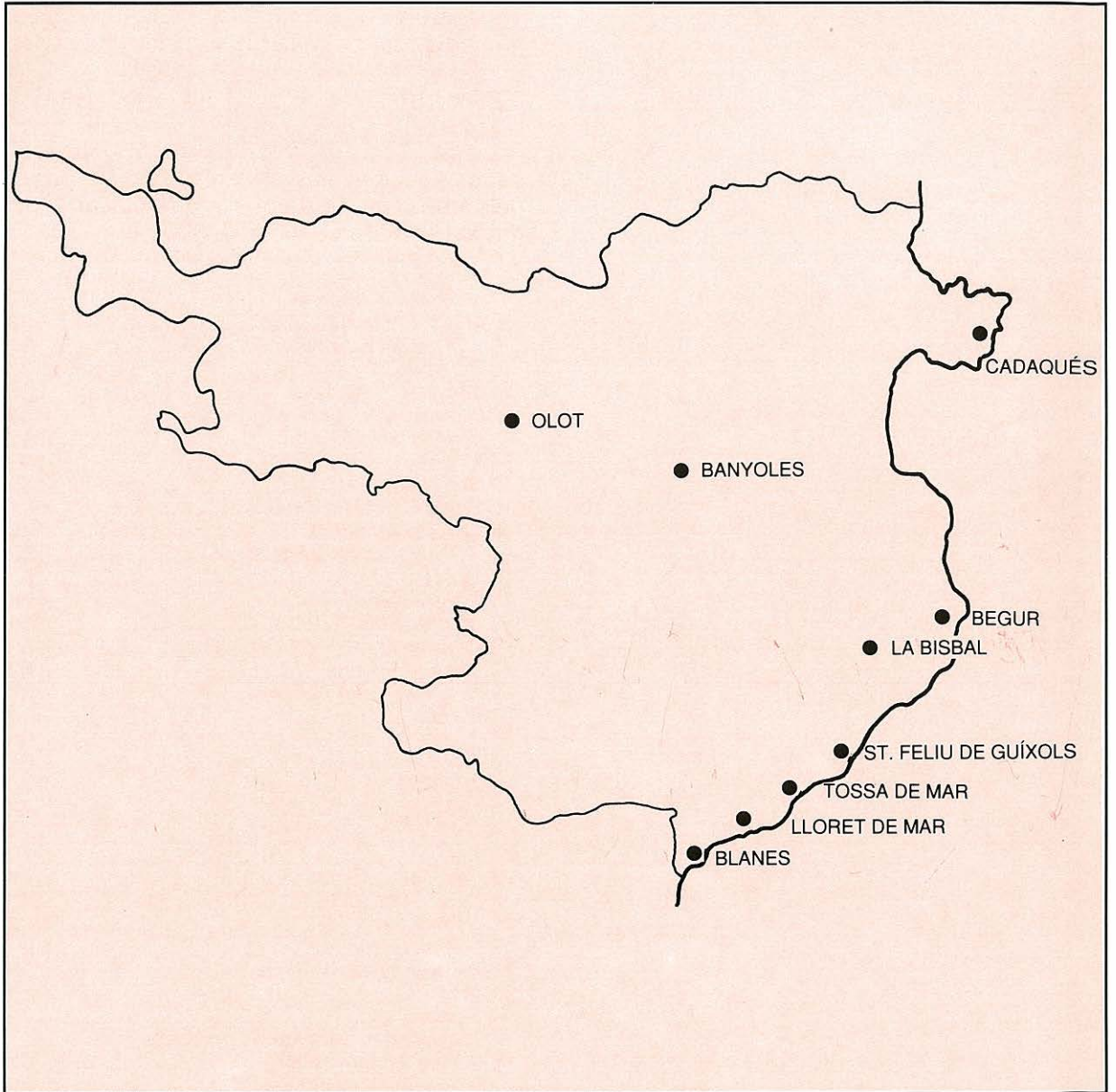
Dipòsit legal: GI-662/89

PORTADA:

Al Museu de Lloret s'exposa una reproducció del famós mascaró del vaixell Blanca Aurora, l'original del qual es troba al Museu Marítim de Barcelona. És el símbol de tots els vaixells que sortien de la costa catalana i portaven els emigrants a través de l'Atlàntic. Només alguns van tornar rics i van deixar la seva petja en els pobles on havien nascut: van ser els indians. (Foto: Josep Segur)

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1-Colonitzadors, <i>americanos</i> i indians	8
— Plà i els <i>americanos</i>	10
2-Les primeres expedicions	12
3-El comerç amb Amèrica	14
4-Les drassanes	16
— Els vaixells	18
5-La partença	20
6-La fil-loxera	22
— Viure a bord	24
— Arques i ex-vots	26
7-Arribar i establir-se	28
8-Viure a l'Havana	30
9-Les cases a Amèrica	32
10-Els esclaus	34
11-Gironins a Amèrica	36
12-Eclesiàstics, militars i metges	38
— Amors infidels	40
13-El retorn	42
14-Ser indià	44
15-Els edificis dels indians	46
16-Les vídues riques	48
— A l' <i>americano</i> desconegut	50
17-Lloret	52
18-Indians lloretencs	54
19-Nicolau Font	56
20-Un museu del món dels indians	58
21-La casa Garriga	60
— El creador del daikiri	62
22-Blanes	64
23-Tossa	66
24-Tomàs Vidal i Rey	68
— Un indià en una auca	70
25-Sant Feliu de Guíxols	72
— Tradicions ganxones	74
26-Begur	76
27-Records colonials	78
— Lluís Comas i Pi	80
28-Cadaqués	82
29-La darrera onada	84
30-Indians de terra ferma	86
31-Olot	88
— Vocabulari	90
— Bibliografia, agraïments i procedència de les il·lustracions	92
— Títols publicats	95

Situació

Els *indianos* o *americanos* eren emigrats que després d'una llarga estada en països d'ultramar regressaren a moltes poblacions de les comarques gironines. Un gran nombre havia partit a Amèrica per provar fortuna, marxant de la pobresa de les seves viles marineres. Amb el pas del temps, molts d'aquells que havien marxat tornaren a la seva vila, on s'instal·laren de nou. Els poblets de la costa recobraren molts dels seus fills i canviaren la seva fisonomia. En alguns indrets l'empremta dels indians va ser molt enèrgica. En el plànol de la pàgina del costat es localitzen les poblacions que han constituït l'eix d'estudi d'aquest llibre. Algunes, com Lloret o Begur, tenen encara avui un cert aire colonial, heretat dels indians. Blanes, Tossa de Mar, Sant Feliu de Guíxols i Cadaqués conegueren també la seva petja.

Els indians no eren exclusivament de la costa; alguns provenien de pobles de l'interior, com Olot, Banyoles o la Bisbal.

Les poblacions tractades amb detall en aquest llibre no configuren, però, la totalitat de la història. Molts altres indrets de les terres gironines conegueren, en un moment o altre, un indià.

Cronologia

- 1492** El mes d'agost les tres caravel·les Pinta, Niña i Santa Maria surten del port de Palos amb 100 homes. És la primera expedició. El 12 d'octubre descobreixen Sant Salvador, Cuba i Santo Domingo. Colom desembarca a Barcelona.
- 1493** El mes de setembre s'inicia el segon viatge, amb instruccions molt concretes sobre comerç, evangelització i colonització.
- 1498** Tercera expedició formada per sis caravel·les i amb destinacions diferents.
- 1499** Joan Cabot cerca, per encàrrec específic de la corona anglesa, un pas marítim per les Índies. Desembarca a Terranova.
- 1503** Els Reis Catòlics funden la Casa de la Contratación a Sevilla, oficina privada, dependent de la Corona que té cura del control del comerç amb Amèrica.
- 1520** Primera onada d'emigrants espanyols a Amèrica.
- 1560** És dona per acabat el període de conquesta dels nous territoris i comença una etapa de colonització. Creix l'emigració.
- 1689** Catalunya demana el dret de ser present a Amèrica.
- 1701** Felip V concedeix als catalans el dret de noliejar dos vaixells a l'any per al comerç amb les Índies.
- 1765** Es funda a Barcelona la Reial Companyia de Comerç de Barcelona. Els vaixells relacionats amb ella navegaven principalment a Santo Domingo, Cuba, Puerto Rico i Margarita.
- 1778** Carles III firma un decret mitjançant el qual autoritza l'obertura de nous ports via Amèrica. És el decret de Llibertat de Comerç que posa fi al monopoli de Sevilla o Cadis i permet als catalans de comerciar directament amb els ports americans.
- 1779** Es crea l'escola de pilots d'Arenys de Mar, on molts joves de les comarques costaneres catalanes aprenegueren a navegar.
- 1800** Les primeres dècades del segle XIX és converteixen en l'època daurada de l'emigració als països americans. Les Antilles acullen a grans grups d'emigrats, entre ells molts gironins.
- 1808** Comença a notar-se malestar entre els colonitzats. El mateix any es proclama l'abolició del tràfic d'esclaus.
- 1810** El malestar va en augment; es creen els primers exèrcits. La idea d'emancipació va arrelant-se. Els moviments revolucionaris compten cada vegada amb més adeptes.
- 1815** Després de les primeres lluites, Espanya perd el domini sobre

Els grans vaixells que travessaven l'Atlàntic transportaven, a coberta en els seus camarots o dins les cabines, homes carregats d'il·lusions, cridats per l'aventura americana.

alguns dels territoris conquistats com Xile, Nueva Granada i Veneçuela.

1821 Davallada de la sobirania espanyola que es manté encara en alguns països. Independència de Mèxic.

1853 Es proclama una llei que obliga a la regulació de tots els espanyols que emigren a Amèrica. Durant un temps aquesta llei prohibia emigrar a tots els espanyols exceptuant els habitants de les illes Canàries. Més endavant es tornà a permetre la lliure emigració, però seguint unes normes segons les quals s'obligava tots aquells que volien marxar a disposar d'un passaport.

1879 La fil·loxera que, havia arrassat la vinya francesa, entra a les comarques gironines. És el començament d'una gran crisi que obliga molts habitants, especialment de la costa, a emigrar cap a Amèrica.

1898 Pèrdua de les darreres colònies espanyoles.

1900 S'inicia l'època del retorn. Molts emigrants ja ho havien fet en anys anteriors, però la pèrdua de Cuba i Filipines dona un impuls a aquells no gaire decidits a quedar-se. En els anys successius encara marxaren catalans, però la incidència no va ser tan gran.

COLONITZADORS, "AMERICANOS" I INDIANS

1

*Un indià lloretenc
contempla els seus
fills que són vigilats
per una minyona
negra vinguda
d'Amèrica. La gent
del poble observa
l'escena.*

8

Al descobriment de les terres americanes va succeir un llarg període de colonització, caracteritzat per les lluites constants entre els pobles conquerits i els colonitzadors. Durant aquesta etapa foren molts els militars, i especialment religiosos i missioners, que emigraren a Amèrica amb objectius molt definits: els uns a colonitzar i els altres a evangelitzar.

Paral·lelament va iniciar-se el comerç amb el Nou Món. Vaixells carregats de productes travessaven l'Atlàntic anant de port en port. Començaren a establir-se importants

contactes entre ambdós territoris, contactes que anaren en augment. Els primers emigrants es varen veure acompanyats per altres grups formats per mariners que, cansats de navegar, decidien quedar-se en terra ferma, i per mercaders i comerciants cridats per la riquesa de la terra descoberta. Els segles XVI i XVII configuren un període d'assentament i aclimatació.

És a partir de 1778 que Catalunya començà a desenvolupar un paper decisiu en la Carrera d'Índies, l'augment i l'alça del comerç va esdevenir una important

onada d'emigració. Molts catalans varen optar per abandonar el país i córrer l'aventura d'Amèrica. Va iniciar-se així el període esclatant de l'emigració que va prolongar-se fins al principi del segle XIX. Fou en aquesta etapa quan molts dels que marxaren aconseguiren fer fortuna. Així varen néixer els anomenats indians o americans. Fins a mitjan segle XIX va mantenir-se aquesta onada migratòria amb més o menys oscil·lacions.

La guerra i la pèrdua de les darreres colònies varen provocar el retorn d'alguns emigrats establerts allà. Els primers indians començaven a veure's en els pobles que anys abans havien deixat. Al principi del segle XX, especialment en els primers anys, es produí una nova onada d'emigrants que viatjaren especialment a Cuba i als Estats Units. Aquests darrers tornaren en general amb la pujada al poder de Fidel Castro, però alguns, amb familiars i ja adaptats, s'hi quedaren.

Els motius que provocaren la marxa van ser múltiples. Així, a més dels grups ja

esmentats, emigraren molts joves pescadors que, cansats de la duresa de la feina, preferien marxar a provar fortuna. També s'hi trobaven molts segons fills de famílies modestes als quals se'ls presentava un futur incert i no gaire afalagador. La destrossa que provocà la fil·loxera a la darrerria del segle XIX va ser una altra de les causes que

provocaren la fugida en massa de gent, especialment de zones costaneres que depenien en gran mesura del cultiu dels ceps. Un altre aspecte important va ser el servei militar, que va obligar a nois d'arreu a lluitar per defensar les colònies.

D'altres, simples aventurers, navegants, metges, literats, etc., s'endinsaren de ple, per motius ben diferenciats, a l'aventura americana. Alguns, pocs, tornaren convertits en indians, d'altres no tornaren i d'altres ho feren amb la maleta buida, però tots varen forjar amb la seva particular vivència una època mai prou coneguda.

La casa Coll, situada entre Begur i Pals, és una construcció pròpia dels indians. Arcades i palmeres li donen un deliciós aire colonial.

Ètnies i castes

Les diferents ètnies que habitaven a Amèrica durant el segle XVIII, va donar lloc al naixement de múltiples fusions, cadascuna era coneguda per un nom propi i algunes eren també nominades per un mot particular:

*Espanyol + india = Mestis
Espanyol + negra = Mulato
(els fills de mulatos eren Cholos)
Mestís + espanyola = Castizo
Sambayo + india = Cambujo
Cambujo + mulata = Albarazado
Mulata + espanyol = Morisco
Espanyol + morisca = Albino.*

La història dels indians ha estat oblidada en la majoria de les poblacions. Els vestigis d'aquests es limiten a unes quantes cases, uns quants documents, algunes fotografies i el record d'algunes persones grans que memoritzen encara fets relacionats amb l'estada a les colònies de coetanis seus. De totes les poblacions de la Costa Brava, la que més cura ha tingut a recuperar la història dels indians ha estat Lloret. Gràcies a l'acció d'escriptors i historiadors locals, molts aspectes referents als indians han estat recuperats.

També Josep Pla ha recollit en alguns dels seus llibres la situació de les poblacions a la darrerria del segle XVIII i començament del XIX. Els seus textos són, en alguns casos, cabdals per a conèixer la situació exacta d'aquests pobles.

Sobre Lloret de Mar, escriu en el llibre *Tres guies*:

"Quan, vers la fi del segle XVIII, Carles III va promulgar la seva famosa ordenança autoritzant els catalans a comerciar amb Amèrica, començà l'increment de la vila. S'inicià una viva emigració de lloretencs al Nou Món, cosa que va produir a la generació següent, i per natural inversió, el retorn i l'establiment a Lloret d'un cert nombre d'indians rics que són en definitiva els que han creat la pulcra i simpàtica vila actual..."

Lloret es va dedicar, doncs, essent les coses així, al comerç amb Amèrica. Va tenir una flota mercant, unes drassanes afamades i com altres pobles del Maresme, va muntar una indústria familiar de tant renom i tanta delicadesa com la de puntes i blondes".

En el mateix llibre escriu sobre Begur i les cases dels *americanos*:

"En general, tot el poble de Begur és una meravella: entre els seus murs hom té una sensació de llunyania elevada, aspra, d'un

individualisme insubornable. El poble és blanc, clar, pobre, llimat per la tramunta; pels seus carrers estrets, corbats, malenconiosos, es percep en l'aire, constantment, la presència del mar. Les grans cases, algunes de magnífiques, dels *americanos* (indians), amb les seves galeries porticades, les parets amb frescos a la manera vuitcentista, sobre uns horts minúsculs i assolellats, tenen un anacronisme inefable".

Cadaqués havia estat sempre un important centre d'atenció per Pla. Tant en *Tres guies* com en el llibre *Cadaqués* parla de l'emigració a Amèrica:

"Fa un segle tota la població va estar totalment rodejada de vinyes cultivades sobre els marges...Va venir la fil·loxera i el paisatge de Cadaqués es va transformar completament. Les vinyes foren devastades, i ara en queden molt poques. Al lloc de les vinyes, sobre els plans dels marges, es plantaren les oliveres. Fins que la producció d'oli no arribà a un cert volum, els anys varen ésser molt dolents. Va ésser llavors quan s'iniciaren les primeres emigracions a Amèrica i quan va aparèixer el navegant de barretina i d'arracada a l'orella. El contraban fou també practicat, sobretot de tabac i sedes, en embarcacions irrisòries i amb un valor immens. Els cadaquesencs foren tabaquers. Les cases es moblaren amb objectes portats de tots els llocs de la terra i la població tingué un segell inconfusible, únic, personalíssim".

Pla va recuperar, en escriure sobre Blanes, la figura de Jaume Ferrer:

"El sistema de la propietat feudal va durar aquí, doncs, un nombre relatiu d'anys; això unit a l'obertura del comerç d'Amèrica dels catalans, durant el regnat de Carles III, va crear la Blanes setcentista i vuitcentista, amb els seus grans navegants, les seves drassanes i la seva delicada indústria familiar de puntes i

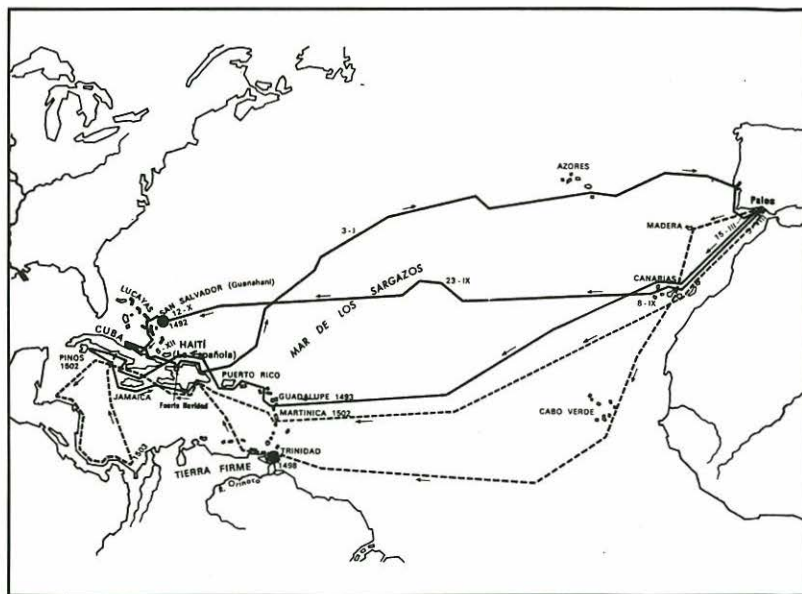
blondes. Aquesta va ser la Blanes de la gran època, la més fina, la més rica, la incomparable Blanes de la benignitat, prefigurada a les cartes del cosmògraf Jaume Ferrer... que va ésser conseller dels reis Catòlics, sobretot en la qüestió promoguda pels portuguesos arran de la divisió de l'oceà”.

Josep Pla sempre va tenir en els seus llibres un record per als americanos. En un dels seus escrits va recuperar la figura de Pairim, un cadaquessenc que va emigrar a Amèrica.

LES PRIMERS EXPEDICIONS

2

El plànol assenyala els quatre primers viatges de Cristòfor Colom i les illes que va descobrir.

El 1492, Cristòfor Colom va descobrir terres americanes. Aquest va ser l'inici d'un llarg període on es colonitzaren les terres conquerides de les Índies –com se'n deia al principi– i s'iniciaren importants contactes comercials. La normativa dictaminada per Isabel II mitjançant la qual s'excloïa els catalans de la participació directa en la Carrera d'Índies, no va significar un obstacle perquè aquests mantinguessin contactes més o menys intensos amb els nous ports americans.

Catalunya, durant el llarg període que comprèn des del descobriment fins a la darrera del segle XVIII, desenvolupà un paper poc important en la colonització i el comerç. No va ser fins al 1778, quan Carles III va suprimir la política de port únic, que obligava tots els vaixells que anaven a Amèrica a sortir dels ports de Sevilla o Cadis, quan Barcelona i els catalans començaren una etapa pròspera i enriquidora.

No s'ha trobat cap document que confirmi la participació d'algun català en el viatge del

descobrimt, però es coneix la col·laboració directa, en els preparatius del viatge, de Joan Coloma, fill de pare empordanès, que, juntament amb el religiós Joan Pérez, van ser els encarregats de concertar l'entrevista entre els Reis Catòlics i Cristòfor Colom.

La segona expedició va sortir de les drassanes de Barcelona, a la darrera del

Jaume Ferrer de Blanes

La figura de Jaume Ferrer ha estat, darrerament, motiu de controvèrsies. El paper fet per aquest home en les primeres expedicions i en el descobriment, ha estat objecte de moltes teories. La seva tasca com a important cosmògraf, sembla ara desmentida. La Història de Catalunya dirigida per A. Rovira Virgili recollia algunes dades sobre aquest personatge:

“Segons una versió acollida per alguns autors, el cosmògraf català Jaume Ferrer, natural de Vidreres, i originari i habitant de Blanes fou partidari de Cristòfor Colom en les controvèrsies que el projecte d'aquest suscità, i àdhuc féu indicacions del millor rumb per als seus viatges. Rafael Ferrer i Coll, que en el segle XVI edità uns treballs de Jaume Ferrer, diu que aquest era “gran cosmògraph i mirabilment

pràctich en la mar”, i que navegà trenta-tres anys per Llevant. En realitat no consta la seva intervenció en les juntes consultives que examinaren els plans de Colom; però és versemblant que hi intervingués, o que li fos demanat el seu parer”.

ROVIRA VIRGILI, A.: Història de Catalunya. Vol VII. Ed. Gran Enciclopedia Vasca. Bilbao, 1978.

mes de setembre de 1493. Pere Margarit, home d'armes empordanès, nebot del Cardenal Margarit, bisbe de Girona, va tenir cura del comandament d'una nau. Margarit va ser governador del fortí de Santo Tomás i participà activament en la conquesta de Granada. En aquest viatge van descobrir Dominica, Guadalupe, Puerto Rico i Jamaica, varen fundar Isabela i retornaren a Cuba.

També viatjaren en aquest vaixell dotze religiosos, entre ells el missioner Bernat Boïl que va ser el primer a celebrar una missa en terres americanes, el pare Ramon Ponç, un dels primers evangelitzadors del Nou Món i altres.

En els viatges successius, molts religiosos partiren a les Amèriques; alguns d'ells relacionats amb terres

gironines com els caputxins Nicolau d'Olot i el pare Pau de Blanes, i més endavant, el segle XIX, el pare Antoni Perpinyà de Banyoles.

La tercera expedició estava formada per sis caravel·les. Varen sortir de dos ports: Sevilla i Sanlúcar el 30 de maig de 1498. En aquest viatge, hi anà Jaume Ferrer de Vidreres. La importància d'aquest en la tercera expedició i la seva persona ha estat darrerament molt discutit pels historiadors catalans del descobriment. En aquesta ocasió varen descobrir-se Trinidad i la desembocadura del riu Orinoco.

La presència dels catalans en els viatges que se succeïren va ser considerable, especialment en aquells viatges considerats menors i que tenien com a objectiu principal el desenvolupament del comerç i de les companyies comercials. Entre aquests viatges cal destacar, pel nombre de catalans que hi participaren, el comandat per Sebastià Cabot, que sortí el 1526. Juntament amb Cabot, viatjaren Miquel Rifòs, Antoni Ponç, Giralt i Antoni Falcó... La majoria eren mercaders i també s'hi trobaven militars i religiosos que varen anar a començar una nova vida.

EL COMERÇ AMB AMÈRICA

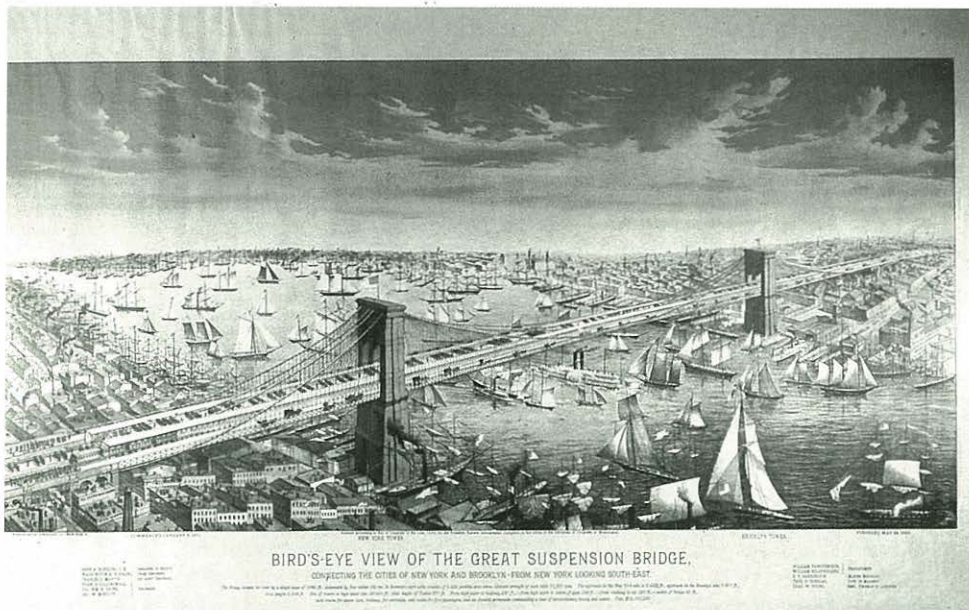
3

Les relacions comercials entre Catalunya i Amèrica varen seguir un procés lent i progressiu. El monopoli del comerç concedit a Sevilla i Cadis i la difícil situació de Catalunya en els segles XVI i XVII, varen fer que aquest comerç no arribés a assolir cotes d'importància. No va ser fins al 1700 quan el comerç català amb els ports americans començà a consolidar-se.

Els primers vaixells que viatjaren a Amèrica, després del descobriment, es limitaren a intercanviar productes,

especialment comestibles. Més endavant, en afermar-se les colònies, el comerç va passar a convertir-se en un dels puntals de l'economia espanyola. Malgrat el monopoli, Catalunya no deixà mai de realitzar intercanvis. Per facilitar la tasca, alguns catalans instal·laren sucursals comercials a Cadis, entre ells Tomàs Prats i Pere Barceló de Palafrugell, F. Molinàs, Pera de la Bisbal, Francesc Solivera de Sant Feliu de Guíxols... Fins al 1730 va regir, pel comerç, un sistema tradicionalment medieval anomenat comanda. El patró del vaixell havia de portar en el lloc indicat pel comerciant les mercaderies o, en els cas de no existir una comanda específica, el patró podia vendre-les on ell desitgés. A canvi, el patró rebia del comerciant una comissió i un import per la utilització del vaixell. Aquest sistema va ser substituït per les companyies comercials.

Gravat de 1883 representant el port de Nova York. La majoria dels vaixells que anaven a ports americans hi feien escala.

El segle XVIII va convertir-se en l'època de consolidació de les companyies marítimes. Aquestes solien estar formades per accions de particulars, primer de mercaders, navegants i d'homes de professions liberals; més endavant la nova burgesia catalana va passar a invertir-hi capital. Les companyies tenien com a missió el control del tràfic de productes. Tenien el monopoli sobre una zona territorial determinada i generalment també d'algun producte concret. Algunes companyies comptaven amb

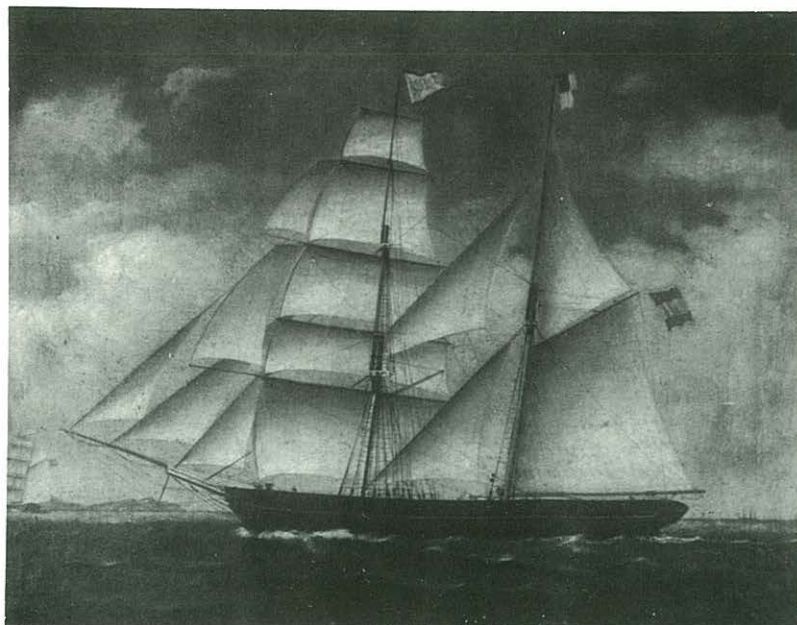
el suport econòmic estatal. Una de les companyies importants de mitjan segle XVIII va ser la de Benagues Andreu de Girona. Les companyies més importants foren la d'Hondures, Caracas, Filipines, Galícia, i a partir de 1756, la de Barcelona.

La Companyia de Barcelona tenia el monopoli amb Santo Domingo, Puerto Rico i Margarita. Podia, endemés, enviar un nombre determinat de vaixells a Hondures i tenia el dret de noli amb l'Havana. Durant la seva existència aconseguí importants guanys

econòmics. El 1778; quan s'autoritza el lliure comerç amb Amèrica, estava ja en tot el seu ple.

A la darrereria del segle XVIII i al principi del XIX, el treball en alça de les drassanes catalanes afavorí el creixement de petites empreses familiars que feien l'anomenada *ruta del tasajo*.

Generalment el comerç consistia a exportar a Amèrica productes com oli, ametlles, vi, arròs, rajoles i teules, sal, sabó, paper blanc, espelmes, indians, puntes de coixí, espadenyes... i importar cafè, sucre, cacau, melassa per a la fabricació de rom, cuirs, fusta de qualitat, cotó, petroli... El segle XIX, amb la pèrdua de les colònies, va començar la davallada del comerç, però es va seguir mantenint el comerç directe amb les Antilles, la *ruta de tasajo* amb Argentina i Uruguai i la importació de cotó de les Antilles.

El berganti-goleta Soberano II va ser construït el 1850 a les drassanes de Blanes pel mestre d'aixa Antoni Amargós.

LES DRASSANES

4

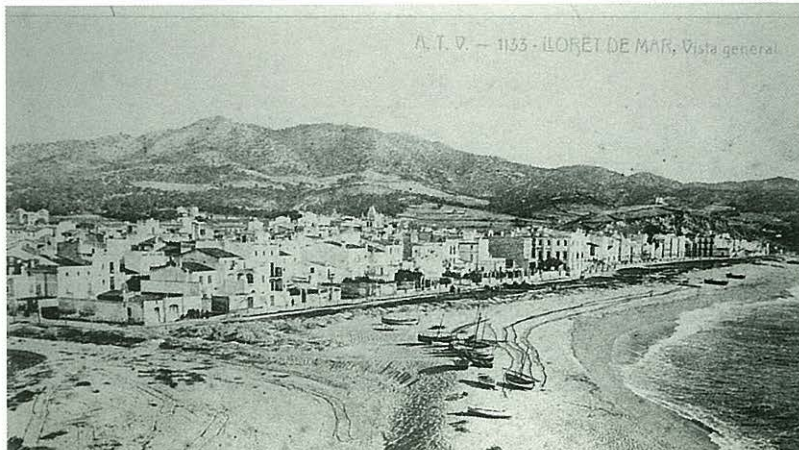
16

Com a conseqüència del comerç amb Amèrica, el segle XIX va representar una etapa de gran prosperitat per a les drassanes catalanes. Moltes, la majoria, van ser construïdes en aquest segle i d'altres que es trobaven en plena decadència, ressorgiren de nou amb força. Barcelona, Mataró, Canet de Mar, Arenys, Blanes, Lloret, Sant Feliu, foren els centres més importants. Poblacions com Tossa o Roses disposaven també de drassanes, on es construïren vaixells de diferents tipus i tonatge. A la darreria del 1700 ja es realitzaren viatges continuats

entre algunes d'aquestes poblacions i les colònies. Les drassanes es construïen a la mateixa platja, especialment en aquelles on hi havia un fort pendent. Solien ser formades per dos o tres espais ben diferenciats, dos d'ells imprescindibles. Un d'aquests espais era únicament destinat a la construcció de les barques, i l'altre, més apartat del mar, cap a l'interior, servia de magatzem per a les fustes, matèria bàsica per a la construcció dels vaixells. Generalment es tractava de fusta de pi o de roure procedent dels boscos propers: el Montseny, les Guillerries, les Gavarres... El tercer espai que només podia localitzar-se en les drassanes més grans, era destinat a guardar els vaixells que es trobaven fora de servei, per vells o perquè necessitaven algun tipus de reparació.

Tots els constructors de vaixells, anomenats mestres d'aixa, disposaven d'una drassana pròpia que acostumava a ser coneguda pel seu nom. La construcció de drassanes representà un fort incentiu per a les poblacions costaneres catalanes, i es convertí en un important mitjà de treball per a aquells homes que sempre havien estat arrelats, d'una manera o altra, al mar. També van ser un lloc de trobada en les estones d'oci. Eren molts els passejants que hi anaven a passar llargues hores tot controlant l'evolució dels nous vaixells, especialment d'aquells més grans.

Les drassanes de Lloret eren en el segle XIX unes de les més actives de Catalunya. Es trobaven situades a la platja.

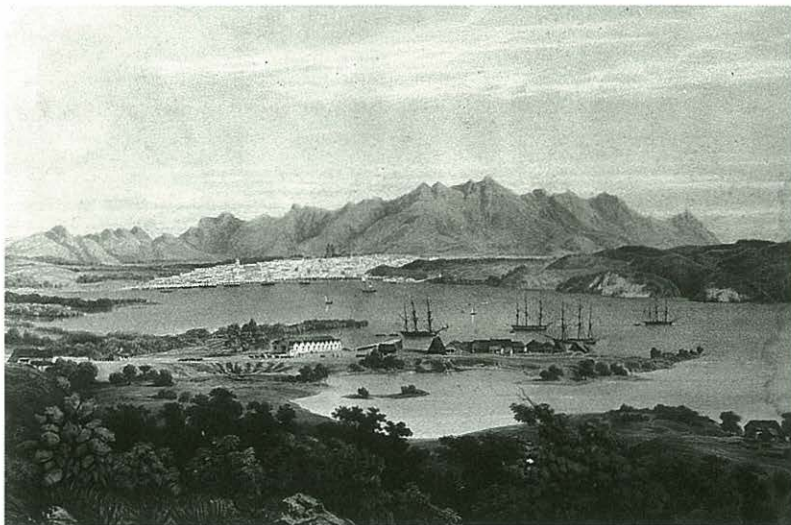
Mestres d'aixa

El mestre d'aixa és una figura cabdal dins de l'aventura americana i una de les més populars en el segle XIX. La construcció de vaixells de gran tonatge, apropiats per a travessar l'Atlàntic, el convertiren en un personatge imprescindible, tan pel seu treball a terra, en la construcció del vaixell, com en alta mar, en el seu manteniment. Emerèncià Roig recollí la tasca d'aquests homes en les drassanes:

“Les drassanes pertanyien a mestres d'aixa d'anomenada, els quals disposaven d'un cert capital. Aquests propietaris n'eren també els directors. A llurs ordres treballaven uns trenta mestres d'aixa, uns set o nou calafats triats entre els millors de les nostres platges i quatre o cinc colles de serradors formades de tres homes cadascuna: tots gent molt abnegada, treballadora i pràctica en l'ofici”.

ROIG: Emerèncià: La marina catalana del vuitcents. Editorial Barcino, Barcelona, 1929.

L'etapa més important, pel nombre d'embarcacions construïdes, va ser la compresa entre els anys 1830 i 1860. Els pobles costaners gironins oferien, en aquest període, una fesomia molt diferent de la d'avui. A

Blanes, les drassanes eren situades al llarg de tota la platja, des de la Palomera fins a Sant Antoni. A Lloret, hi havia tres drassanes, situades seguides, sense interrupció. A Tossa, també localitzades en la platja, es trobaven diverses drassanes; la més important va ser la de Sa Carbonera, on Joan Boada construí la popular Camila. Aquestes poblacions pertanyien a la província marítima de Mataró. Sant Feliu de Guíxols va convertir-se, per la seva importància, en cap de província marítima. Les seves drassanes eren situades a l'actual Rambla Vidal i al Portalet, conegut com el Drassanal del Raval de Toeda.

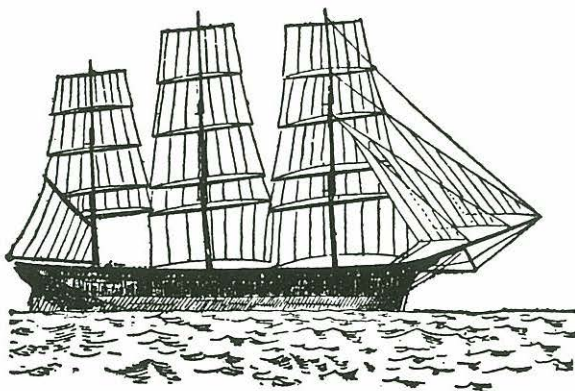
La majoria dels emigrants que marxaven a Amèrica tenien com a punt de destinació el port de l'Havana.

El port de Palamós, a mitjan segle XIX semblava trobar-se molt abandonat i no va ser fins a la darrereria de segle, que va emprendre una nova embranzida. Les drassanes de Cadaqués van prendre molta importància, de tal manera que molts mestres d'aixa i armadors d'altres poblacions i províncies participaren directament en la construcció dels seus vaixells. La seva particular situació i la llarga tradició marinera el transformaren en un dels més freqüentats pel trànsit marítim.

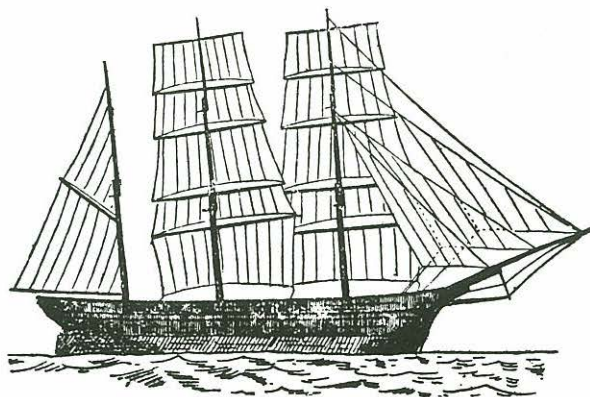
A les drassanes catalanes es construïren tot tipus de vaixells, però només podien travessar l'Atlàntic els que superaven les 80 tones. Emerencià Roig va descriure i dibuixar tots aquells velers construïts a la costa gironina i que partiren a fer la carrera d'Índies.

La qualificació i diferenciació de les embarcacions depenia principalment del seu

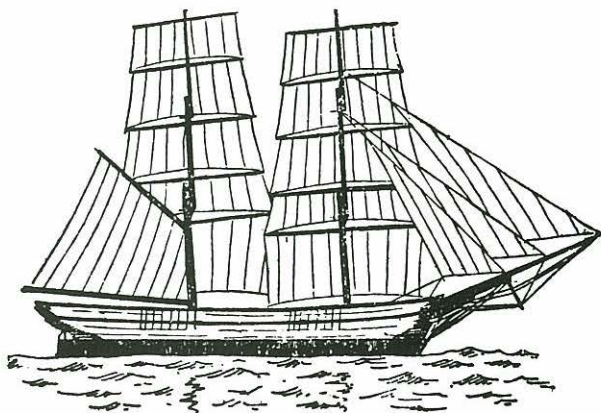
tonatge i del nombre o tipus de construcció dels pals. Entre els més importants cal destacar: la fragata, les bricbarques, bergantins, pollacres, goletes, bergantins-goleta i pollacres-goleta. Endemés d'aquests es construïren també diverses variacions com el bergantí rodó, la pollacra rodona amb cofes, la pollacra barca, el pailebot de tres pals...

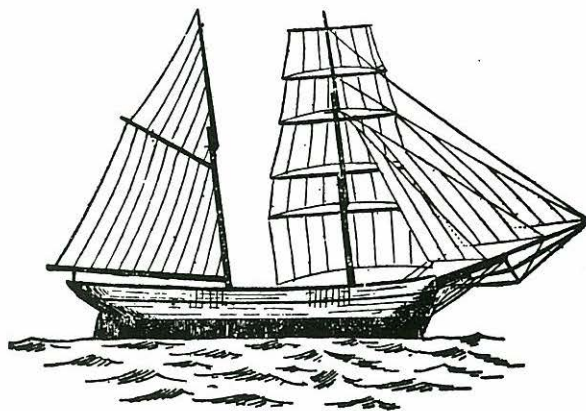
La fragata: era el vaixell més gran de tots. Podia transportar entre 400 i 700 tones i era format per tres pals: el trinquet, el major i el mesana.

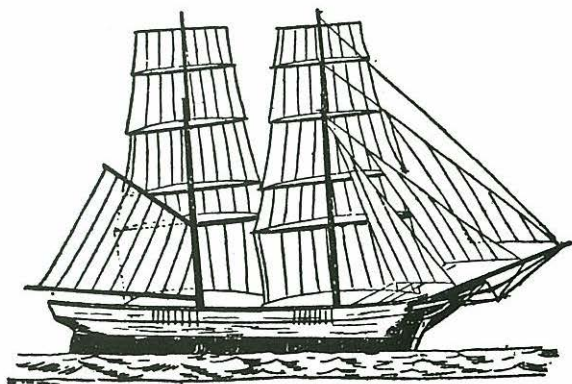
La bricarca: era també coneguda pel nom de corbeta, el seu tonatge oscil·lava entre les 300 i 500 tones, i portava també tres pals construïts però diferents que els de la fragata.

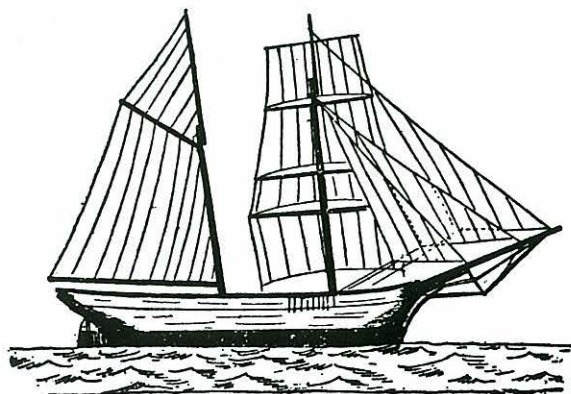
El bergantí: la seva construcció era molt laboriosa i de tots el més complicat. Tenia només 2 pals i un tonatge de 200 a 300 tones.

Bergantí-goleta: conegut també com a bergantí de dos pals, el trinquet i el major. Tenia de 250 a 300 tones.

La pollacra: era anomenada també pollacra rodona. Era formada per dos pals, el trinquet i el major, i desplaçava entre 200 i 250 tones.

Pollacra-goleta: o pollacra goleta de dos pals. Tenia un tonatge entre 200 i 250 tones i dos pals, un com la pollacra rodona i l'altre com un bergantí-goleta.

LA PARTENÇA

5

Marxa forçada

Molts catalans varen ser cridats a l'exèrcit per anar a defensar les colònies. La gent amb recursos podia comprar un substitut. El preu no era gaire elevat, tan sols 1.500 pessetes.

“A Cuba i a Filipines, des que els insurrectes hi mataren el primer soldat nostre fins que els ianquis hi sacrificaren el darrer, no hi morí, entre els espanyols que componien la tropa, ni un fill de casa bona.

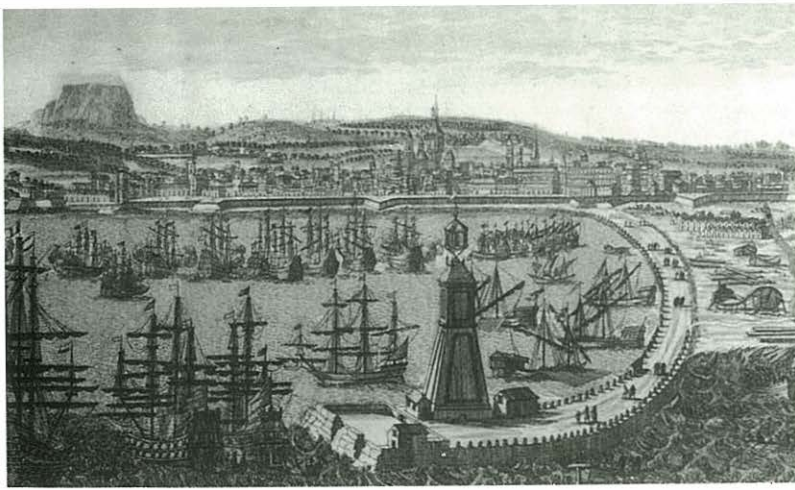
Els minyons cridats al servei, si comptaven amb el diner suficient, mai no deixaven de trobar algun mal-cap, aventurer i donat a la brega, que s'oferia a suplantar-los o algun pagès o jornalero, tant pobre que tres-cents duros del temps, amb els quals poder pagar els deutes de família, comprar un parell de mules o fer menjar els pares vells, el temptessin prou per a anar a jugar-se la vida”.

El Lloretense nùm. 4, 15 de febrer de 1885. Arxiu Casa de Cultura de Girona.

En les primeres dècades del segle XIX va produir-se un important èxode de catalans a Amèrica. Durant aquest temps molts homes, especialment dels pobles de la costa, varen abandonar les seves cases per dirigir-se a una terra desconeguda, d'on els havien arribat notícies esperançadores per començar una nova vida. Pescadors, pagesos, nens i joves, gent senzilla de cases sense gaires recursos, van anar a provar

Un gran nombre de mariners van aprendre el seu ofici a l'escola de pilots d'Arenys de Mar. En sortien per embarcar-se en direcció a Amèrica.

Gravat del port de Barcelona al segle XVIII. El pas per aquest port era obligat per a tots aquells que anaven a Amèrica.

sort en una difícil aventura. Molts fadrísters de famílies benestants o modestes foren els encarregats d'anar a provar fortuna. Sense aspiracions falagueres en el poble, amb un germà gran, l'hereu, que havia de fer-se càrrec dels béns familiars, el futur se'ls pintava molt negre. Així decidiren embarcar-se i alguns d'ells, la minoria, tornaren rics amb possibilitat de viure de renda la resta de la seva vida. Construíren cases i feren donacions: l'hospital, les escoles, la font de la plaça...

Alguns van marxar amb una carta de recomanació per algun català ja establert al Nou Món, d'altres foren cridats des d'allà per l'oncle, cosí... que, ja havia aconseguit d'establir-s'hi. D'altres van partir sense res, ni tan sols bagatge. Per fer-ho, van haver de pagar-se el viatge treballant durament en el vaixell que els havia de portar a port. I encara d'altres

van marxar forçats, cridats per l'exèrcit, per tal de defensar les colònies. A causa del nombre d'immigrants que recalaven als ports americans, fou prohibit, més endavant, que aquests arribessin sense avaladors. A mitjan segle XIX, l'èxode minvà considerablement.

A l'Arxiu Municipal de Lloret, poden trobar-se diversos expedients i certificats que s'utilitzaren per a treure el passaport, en el qual s'especificava el nom, el lloc de destinació, l'avalador i el motiu del viatge. Molts eren nens que no sobrepassaven els 15 anys.

La partença va convertir-se en una esperança, però alhora en un dur trànsit. Arribat el moment de la marxa, molts abandonaren família, esposa, promesa..., esperant que el treball i la fortuna els permetés reunir-se de nou. Tots varen marxar amb

l'esperança de tornar un dia o altre.

El dia de partida molts viatgers eren acompanyats per les seves famílies, amb les barquetes, fins al port de Barcelona. Un bon àpat i les cançons atenuaven i endolcien els durs moments. Un cop dalt el vaixell, les petites barques encara s'hi acostaven per donar el darrer adéu.

La travessia solia ser llarga, amb moltes escales i no exempta de perills. La duresa del viatge va fer que molts vaixells no arribessin mai a port. La ruta Barcelona-Montevideo-Buenos Aires feia escala a l'Havana, Cienfuegos, Santiago de Cuba, Nova Orleans, Charleston i Brunswick. La de Barcelona-Mèxic a Tabasco, Trujillo, Carmen, Laguna, Término i Belize.

També es feien travessies entre Barcelona i Manila, Valparaíso...

Els ports més freqüentats d'arribada i assentament dels catalans varen ser l'Havana, Puerto Rico, Buenos Aires, Mèxic, Uruguai i alguns punts dels Estats Units.

LA FIL-LOXERA

6

en deu anys es propagà per tot el Principat.

Els efectes perniciosos de la fil-loxera per a la vinya són deguts a un paràsit del mateix nom que s'alimenta de la saba destinada als òrgans aeris de la planta, i provoca unes condicions de sequera interna (falta d'aigua, de transpiració) i falta de nutrients que, juntament amb la posterior invasió dels fongs o bacteris paràsits, originen la mort del cep.

A l'entrada de la fil-loxera a Catalunya, i per intentar lluitar contra aquesta plaga, es varen ressemmar els camps

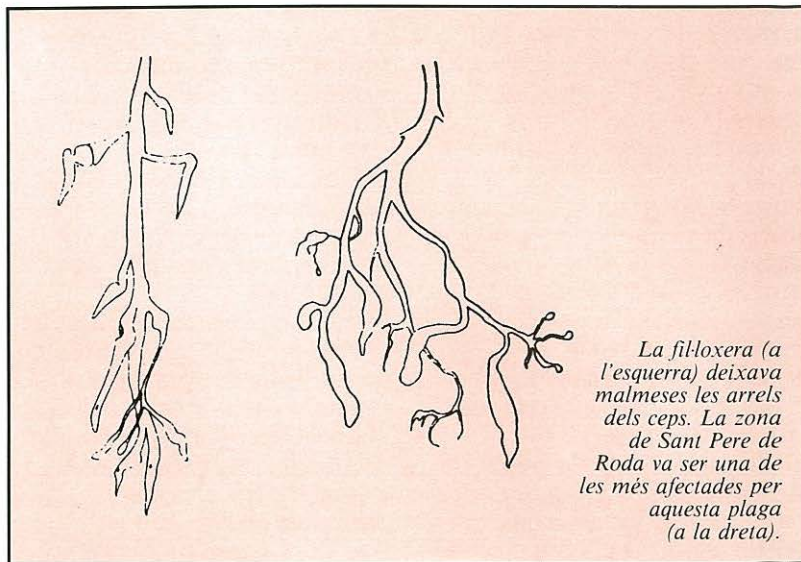
més aptes per al conreu amb ceps empeltats amb varietats americanes. Encara que produí una millora dels vins i una major producció, en ser la nova varietat de vinya de més laboriós cultiu, els vessants de la muntanya, especialment de vora el mar, quedaren abandonats. Es va provocar una forta crisi econòmica i un greu procés de despoblació de les zones afectades.

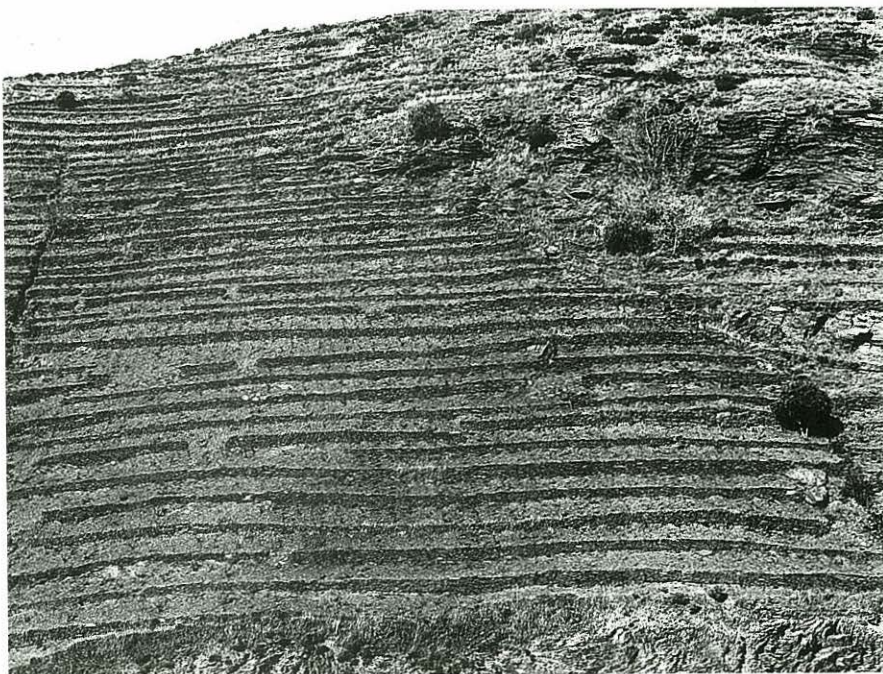
A mitjan segle XIX, les vinyes eren conreades pels rabassaires, els quals tenien un contracte anomenat de rabassa morta. Era un establiment emfitèutic de naturalesa temporal, però que

22

L'avenç de l'agricultura la segona meitat del segle XIX va ser degut en bona part al conreu de la vinya, i això va coincidir amb l'exportació a Cuba dels vins catalans. També va ser un factor molt important l'aparició a França, l'any 1865, de la fil-loxera, que destruï les seves vinyes.

Es va intentar aturar l'expansió cap a Catalunya d'aquesta malaltia mortal per als ceps. Fins i tot es van dictar lleis que prohibien l'entrada de ceps que vinguessin de terres infectades, però finalment, l'any 1879, la fil-loxera entrà a Catalunya per l'Empordà i

durava infinitament mentre visquessin els ceps que el pagès havia plantat. Amb l'aparició de la fil·loxera, els ceps morien abans i els propietaris dels terrenys consideraven extingits els contractes. Això originà una revolta social al camp català: va provocar que les terres malmeses fossin parcel·lades i venudes, afavorint una millor distribució de la propietat. Les conseqüències socials de la fil·loxera van produir, al final de segle, una segona onada de forta emigració de catalans cap a Amèrica.

23

Cicle reproductor

La fil·loxera, en llatí Dactylosphaera vitifolii, és un insecte de l'ordre dels homòpters, que es caracteritza per tenir un parell d'ales membranoses, transparents i inclinades sobre l'abdomen en forma de teulada però sense creuar-se, la boca picadora-xucladora té forma de pic o rostre. És de vida terrestre i fitòfag amb un cicle biològic complex.

La forma hivernal és un ou

posat sobre fusta vella de dos anys. D'aquest ou neix una fundadora que passarà a les fulles joves i els pica la cara superior, on apareix una depressió que dona lloc a una agalla. En aquesta agalla la fundadora dipositarà els seus ous. D'aquests ous, en obrir-se, naixeran larves, que en sortir de les agalles es desplacen cap a les fulles joves. Són les generacions anomenades gal·licoles que repeteixen el mateix procés a diferents ceps durant l'estiu.

D'entre les generacions

gal·licoles, al final d'estiu se'n diferencien més que emigren cap a les arrels que produeixen uns nusos. En aquests nusos, les gal·licoles hi posen els ous que donen lloc a les generacions dites radícoles. A la tardor, les radícoles es diferencien en sexúpares alades, que volen i posen els seus ous sota l'escorça. D'aquests, uns donen lloc als mascles i d'altres a femelles, s'aparellen i la femella posarà els ous sota la fusta vella de 2 anys per tornar a començar el cicle.

Mariners a port són fotografiats abans d'embarcar-se. La vida a bord no era senzilla: calia treballar fort durant la travessia.

Els capítols “La vida dels passatgers a bord” i “Arribada d’Amèrica” del llibre *La marina catalana de vuitcents* d’Emerencià Roig, són un exemple molt representatiu de com passaven la travessia aquells que anaven a Amèrica i del seu retorn:

“En els velers catalans, camí d’Amèrica, els passatgers de tercera viatjaven a proa i feien vida comú amb la tripulació. Els de primera, en canvi, viatjaven a popa i feien vida en comú amb el capità, el pilot, l’agregat, el nostramo, el majordom i el mestre d’aixa.

El tracte en els velers era d’allò més familiar. Per això els viatgers que anaven a Amèrica, deien que “sortien de casa per anar a casa”. Hom hi lligava amistat tot d’una, tant amb els tripulants com amb els passatgers, els quals sovint ajudaven la tripulació a endegar veles o entortolligar cordes.

Els dies de mal temps, el passatge de cambra, amb permís del capità, es tancava al menjador, a fer una partida de burro o de manilla. El capità, a desgrat de la prohibició del joc a bord, es decantava, en aquests casos, per la indulgència.

Cansats de conversar, i embadalits fumant a l’orla, no costava d’endevinar que tots aquells tripulants anaven conjuminant mil projectes.

Naturalment aquest viatge era una alternança constant de contratemps i de delícies. Adés entraven calmes que aturaven el vaixell durant dues o tres setmanes, adés hi havia mar de fons, sense brisa; el veler en tals casos havia de restar immòbil. Era una situació anguniosa, que aquell topament seguit de les vergues contra els pals encara agreujava. Passades les calmes, venien gairebé sempre els tràngols, la mar grossa, acompanyada de tempestes. Llavors el vaixell brandava d’una

*Ex-vot que
reproduceix un
naufraji. La duresa
del viatge és palesa
en aquesta pintura.
Els naufragis solien
ser freqüents.*

banda a l'altra, sovint entre llamps i trons. Els passatgers deixaven que amainés, tot arraulint-se en llurs camarots.

Per tot eren maltempsades. Hi havia també "empopades" i aleshores el veler lliscava que era un gust. Entre les sorpreses amables, hi havia la troballa d'un vaixell a alta mar.

Venia un dia que la descobriren els ulls del capità gaitant amb la ullera. "Terra!" cridava ell, amb un bon crit. I en voleu, d'alegria! De nit ja veien ran de mar un llum feble: la primera llanterna que anunciava terra americana. Es pressentia el coronament feliç del viatge, i tot eren bons averanys.

Potser, en cloure aquest capítol, convindria subratllar l'heroisme dels nostres avis. Era heroisme, realment, passar tres mesos al mar, dalt d'un veler de petit port, sense mitjans de salvament, vorejant el perill a tothora. En alguns casos, no en tots, certament, aquest heroisme fou premiat amb una gran fortuna.

* * *

¡Quin altre espectacle que el de la partida aquests del retorn! En aquell, hi havia mesclades una pila d'angoixes. En aquest, en canvi, tot hi era triomfal. Havien estat posats a prova d'heroisme i l'abnegació dels mariners i dels passatgers i la resistència del vaixell. Tot això feia esclatant l'arribada.

Per entrar al port, els gaviers, enfilats a les vergues plegaven a poc a poc les veles. Després el bastiment ancorava, amb aquella remor

sorda de les cadenes en passar pels escobencs i tot aquell doll d'escuma. A tall de sageta, el veler girava i es posava tot seguit de proa al vent.

De vegades, però el veler entrava directament a una dàrsena i restava amarrat al moll amb les veles plegades i les tres banderes al vent: la d'Espanya, la de la matrícula de Barcelona i la de la casa naviliera.

Només calia veure'ls tot just retornats, per endevinar quina dura lluita amb el mar venien de vèncer. En parlava el casc i els cadenots, els vents, els escobencs i el vano, tots rovellats i despintats, i les veles apedaçades i més d'una peça trencada de l'orla i del castell de proa.

Quan un veler amb passatge entrava a la Dàrsena Nacional, la llança del navilier atracava el seu costat, per recollir la mitja dotzena de passatgers que duia. També hi atracaven la de sanitat marítima, la de pràctics i la de la duana".

ROIG, Emerència: *La marina catalana del vuitcents*. Editorial Barcino, Barcelona, 1929.

ARQUES / EX-VOTS

Els viatges a bord dels vaixells que travessaven l'Atlàntic eren molt llargs i pesats. En les llargues i tranquil·les jornades de calma, els mariners podien gaudir d'unes hores d'esbarjo, temps mort que aprofitaven per a fer treballs manuals, objectes artesans que solien ser arquetes i ex-vots.

Les arques de mariner era un atuell indispensable per a la navegació. Servien per a guardar les vestimentes i els objectes personals. Alguns mariners podien comprar-les a artesans que es dedicaven a construir-les, d'altres preferien fer-les ells mateixos. El dia

assenyalat per a embarcar era habitual veure els mariners amb la seva pesada càrrega dirigint-se, a través de la platja, al vaixell.

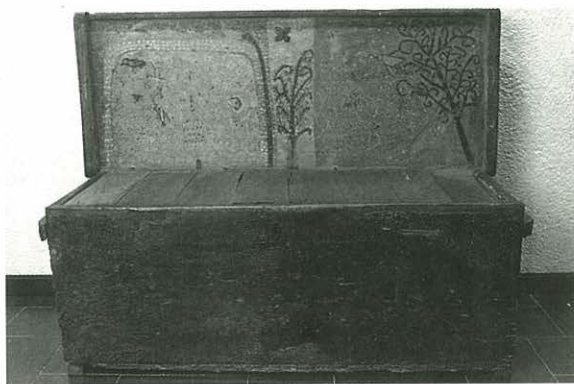
Per a construir les arques calia una fusta resistent a les inclemències del temps. L'aigua i la sal destruïen les fustes poc consistents. El material més utilitzat era el roure. Les caixes o arques estaven formades per tres fustes grosses, i dues laterals més petites, la mida mitjana era de 1'50 metres. Algunes eren un xic més grans, no gaire més, perquè el pes no podia ser excessiu. Les cinc fustes que formaven el caixó estaven unides per claus i tancades per una altra fusta que era la tapa. En aquesta era imprescindible un gran i fort pany, amb la clau corresponent.

L'aspecte més interessant de les arques de mariner era la seva decoració. Aquesta ocupava especialment la part interna de la tapa i, en ocasions, també tota la part exterior de les parets. Els dibuixos reproduïen multitud d'escenes, tretes d'una variada iconografia, centrant-se principalment en temes, bíblics, del santoral, fauna i flora i escenes amoroses i de festa. Els mariners solien pintar els seus

Les arques de mariner servien per a guardar els objectes personals dels mariners. Ells mateixos solien construir-les i les decoraven amb escenes al·legòriques: festes i mitologia.

La simplicitat i ingenuïtat dels dibuixos d'algunes caixes (a baix) contrasta amb la d'altres (a dalt), decorades amb més mitjans.

propis dibuixos, d'una ingenuïtat i simplicitat impressionant. En algunes ocasions, les escenes es succeïen creant i narrant tota una història.

La construcció d'ex-vots era un altre dels entreteniments normals dins el vaixell. Servien per a donar les gràcies a un sant, devot del mariner. En arribar a port eren portats a l'ermita o al santuari del poble, on feien

l'ofrena i l'hi deixaven. Moltes ermites marineres són l'etern resguard d'aquestes peces artesanes.

Existien tota mena d'ex-vots: pintures, vaixells en miniatura construïts amb materials molts diversificats, objectes i quadres realitzats amb materials procedents del mar, etc. En les pintures, el mateix mariner es dedicava a pintar sobre rudimentaris taulons escenes relacionades amb el mar, naufragis, paisatges llunyans. La realització, com en les auques, solia ésser molt primitiva i esquemàtica, tot i que es podien trobar també obres més complexes. La majoria dels ex-vots marins són vaixells, alguns reproduïts a escala, sense oblidar cap detall: el vidre, les petxines, la sorra i especialment la fusta són els materials més emprats per a la seva realització. Ermites com la de Santa Cristina de Lloret, el Vilar de Blanes, Sant Sebastià de Calella de Palafrugell guarden encara avui alguns d'aquells ex-vots creats en les llargues i interminables pauses de la travessia.

ARRIBAR I ESTABLIR-SE

7

28

La majoria dels catalans que varen anar a fer les amèriques eren joves solters, que, un cop allà, van casar-se amb noies del país que els va acollir. D'altres, ja casats a l'hora de marxar, esperaven tornar aviat o que l'esposa es reunís amb ells un cop ja establerts. Altres, pocs, es van casar amb noies del seu poble mitjançant l'intercanvi de correspondència, i d'altres tornaren ja rics i varen casar-se amb jovenetes d'aquí. El més important era arribar, treballar i establir-se, aconseguir estalviar i fer fortuna. En arribar, solien posar-se a treballar com a dependents o mossos

d'alguns comerços o indústries d'altres catalans ja situats: fleques, botigues de comestibles, cafès...eren els llocs més freqüents de treball. Els patrons solien acollir amb els braços oberts els nouvinguts. Aquest generalment es quedaven a menjar i a dormir en el mateix lloc de treball. Hi havia casos en què la vella amistat entre les famílies convertia al nou treballador en un familiar més. A canvi del treball diari, els mossos solien tenir dret a la manutenció diària i a un jaç, com també a un petit sou que permetia d'anar fent estalvis.

Molts aconseguiren, després de durs esforços i anys de treball, instal·lar un petit negoci. Alguns patrons es varen convertir en veritables protectors, ajudant-los fins i tot a independitzar-se. D'altres varen tenir menys

sort i no ho aconseguiren mai. Hi va haver qui, convençut de tenir uns petits estalvis per a emancipar-se, es va trobar estafat pel mateix patró. Foren molts els catalans que tornaren d'Amèrica sense cap fortuna i hagueren de ser recollits i assistits per centres de beneficència. Era freqüent també, trobar casos d'homes que, després de treballar i fer grans fortunes, morien sols, sense cap descendent a qui deixar l'herència.

L'amistat entre els mateixos catalans solia ser molt forta. La protecció i el suport en moments difícils era habitual. Es diu que hi havia gent que arribà a comprar un negoci per tal de donar-lo a d'altres persones, amb menys fortuna, com a agraïment per un petit favor.

Els establiments dels catalans eren coneguts arreu. La majoria venien tabacs i queviures (esquerra) i un gran nombre es dedicava a la ferreteria (a la dreta).

Els immigrants catalans aconseguiren crear fàbriques de cigars, de xocolata, bancs, impremtes. Hi va haver també importants enginyers, flequers de renom...Els primers a arribar a Amèrica varen tenir l'ocasió de comprar títols nobiliaris, i es convertien en ducs o comtes; a d'altres els van ser concedits com a agraïment al treball social realitzat. Crearen escoles, hospitals, centres de beneficència...Molts dels carrers públics de les ciutats més habitades per catalans porten el nom d'algun català il·lustre.

El camí no era tan fàcil com aparentment pot semblar. Tot i que les possibilitats eren moltes, només aconseguiren l'objectiu aquells qui varen treballar durament i varen saber actuar en el moment i el lloc propici.

Carta d'un viatge

En l'Arxiu Municipal de Lloret s'hi troba un carta d'un jove que emigrà a Montevideo; en ella explica als seus pares els incidents del viatge. El llenguatge i ortografia utilitzats pel noi són un exemple representatiu de molts emigrats a Amèrica:

“Alcasidas (*Algeciras?*),
Març, a 3.

Theresa Bahell i Macià:

Carida i estimada mare:
M'alegraria que estes quatre ratlles us encontràs ab perfecta salut en companyia de mon Pare i gemanes, como jo lo goso bona a Déu gràcies per lo que volgueu manar-me.

Esta serà per dir-vos com lo dia primer del corrent arribarem a esta ab 96 dies de navegació, després de passades tantes tormentes per la mar i prou sustos de corsaris, gracies al Senyor.

Estimada mare: Me contemplo la suma misèria que passeu totes les nits i dies estic pensant que tots heu de ser morts, ja, per no haver tingut carta a Montevideo.

Sens pedre correu m'escriureu a esta, que es nostre destin per descarregar el barco, i me dareu notícia de si mon germà ha comparagut; que tresbalsà amb una pollacra de Palamòs a Montevideo i m'enviareu a dir els vaixells si a còpia de diners me'n puc safar i en fareu sabedor a mon oncle Joan Carreras, de lo qual li donareu tants de recados i tia Rosa i avia Jaume Perés i avia i oncle Joan, pare i tia Gilda, i Martirià Botet i la sua mare, i Vos, pare i mare i germanes los pendreu a la mida del vostre gust i agrado. Qui desitja veure-us amb salut i alegria és vostrefill Francisco Bahell. Estimats Pare i Mare, Francisco Bahell i Teresa Bahell”.

VIURE A L'HAVANA

8

30

Cuba va ser un dels països on la marca deixada pels catalans va ser més enèrgica. La colònia catalana era especialment important en aquelles ciutats més grans: l'Havana, Santiago i Matanzas. Eren molts els qui havien sentit a dir que a Cuba es collien els dòlars a cabassos, i decidiren anar-hi somniant amb una facilitat, que a l'hora de la veritat va ser fictícia. Amb tot, el paper jugat pels catalans a l'illa va ser molt transcendent. Ells

El carrer Obispo de l'Havana era, pels seus establiments, un dels més transitats.

Nueva Gerona

Nueva Gerona és una ciutat situada a Cuba, concretament a l'illa de Pinos, actualment illa de la Juventud. Santiago Sobrequés va ser una de les primeres persones a interessar-se per la història i el desenvolupament d'aquesta ciutat, propera pel nom de la nostra i en la qual els seus habitants són coneguts com els "geronenses":

“En la Costa Septentrional, a la embocadura de un hermoso Río nombrado Sierra de Casas, resguardado por dos Sierras sobre una colina saludable, se ha establecido la primera

población con el nombre de Nueva Gerona, conteniendo ya 28 casas, una Galera que ocupa el Presidio Correccional, un Cuartel para la guarnición, Botica, Hospital, Almacén del Rey, cuatro tiendas públicas de comestibles y una Herrería, además de sus establecimientos donde encontrarán los colonos los auxilios que necesiten; cuenta la Isla 22 hatos poblados con más de 400 almas donde proveerse al principio de los víveres y semillas de todas sus clases...”

SOBREQUÉS, Santiago: “Nueva Gerona de Cuba”, a *Revista de Gerona* núm. 25, pags 53-63, Octubre-Desembre 1963.

foren els qui hi introduïren les plantacions de sucre, el telègraf, la primera llibreria, entre altres coses.

L'Havana era una ciutat amb un atracció molt especial: el clima i el tarannà de la seva gent van fer que molts emigrats s'hi adaptessin fàcilment. No tot era treballar;

hi havia també algunes hores d'esbarjo, ja que la capital oferia unes condicions especialment atractives per al lleure.

Hi havia tota mena de locals, adequats a cadascuna de les castes. Els mossos i aprenents anaven, les nits de vigília de festa, les festes i

Establiment d'un cadaquessenc instal·lat a Cuba, on es venien queviures, licors i objectes de ferreteria.

alguna tarda a la setmana, als balls més populars: el Luz y Sombra, el Flor de Canela, el Sol cubano, etc. Aquests locals solien tenir dues orquestres que no paraven mai de tocar. Els nois hi anaven vestits de *chévere* amb camises blanques brodades, barret caigut, mocador de seda a la cintura amb un ganivet al costat dret i pantalons clars curts que deixaven veure els mitjons, generalment de ratlles blau cel i blanques i unes xinel·les com a calçat. Bevien aiguardent de canya, ginebra i rom. Els més decidits menjaven *tamalito con picante*, que deixava la boca amb una forta sensació de cremor. El conyac, la ginebra

de campana, els bunyols...eren també productes que endolcien aquells moments.

Els comerciants, hisendats i industrials tenien també uns indrets concrets que freqüentaven: l'Hotel de Inglaterra, el Cosmopolita, el Central o el Restaurante del Louvre. Altres locals coneguts eren el Teatro Tacón i el Teatro Albisu. En alguns locals, s'hi acceptava gent de tota mena i hi havia llocs reservats per a les diverses castes.

També la gent passejava pels carrers més importants i, les nits més caloroses, pel *Parque Central* i el *Paseo de la Punta*, on podien escoltar la *banda de la policia*. El far del Castillo del Morro era també un indret molt freqüentat. Pel camí podien comprar als venedors ambulants *dulce de*

almíbar. Els dies de festa, quan la calor es feia sentir, la gent anava a banyar-se en barraques de bany privades. Altres distraccions habituals consistien a anar a prendre alguna cosa en els cafès, anar a *tomar la mañana* o *tomar la tarde*, segons l'hora que s'esqueia.

Alguns catalans solien trobar-se per fer la tertúlia en el Café Luz. A Cuba hi arribaven moltes publicacions catalanes, com *L'Esquella de la Torratxa*, *la Nova Catalunya*, *L'almogàver*, que eren llegides amb entusiasme.

Les tradicions catalanes també van ser un al·licient important. El 1875, es fundà a Matanzas un santuari dedicat a la Mare de Déu de Montserrat, on habitualment s'hi feien aplecs i romeries. L'ermita va ser costejada per l'Associació de Beneficència Catalana.

LES CASES A AMÈRICA

9

32

Els catalans que havien aconseguit un *status* econòmic elevat, solien viure en grans cases, situades en el mateix centre de la ciutat o en la pròpia hisenda. Unes i altres gaudien d'unes característiques determinades, segons el lloc al qual pertanyien.

La majoria de les grans cases mexicanes havien estat construïdes en el segle XVIII, seguint les pautes de l'estil barroc. Generalment estaven formades per dues plantes i, en alguns casos especials, tres. En les situades al centre de la ciutat, la planta baixa era destinada a comerços. La casa, era construïda al voltant d'un pati arquejat. En les

cases amb tres plantes, la primera era destinada a salons i menjadors i les altres a habitacions personals i per al servei. Els balcons tenien molta importància i solien disposar també d'un mirador, situat, si era possible, a la cantonada. Gairebé totes tenien en la façana una petita capella dedicada a algun Sant devot de la casa. Les columnes, balustrades, la ceràmica vidrada, eren signes inequívocs de noblesa.

La capital de Cuba respirava tota ella una olor i un tarannà especial. Els edificis més moderns eren situats en el barri avui conegut pel dels *americanos*. Grans avingudes decorades amb plantes tropicals es distribuïen arreu, contrastant fortament amb aquelles barrriades molt més pobres on s'aixecaven multitud de barraques

Totes les cases de l'Havana tenien balcons des dels quals es veia tot el carrer. En la fotografia, els carrers de Prado i San Lázaro.

construïdes amb escassos mitjans. Les cases grans, a diferència de les mexicanes, eren molt més sòbries. Les cases eren de tres pisos. A la planta baixa, s'hi trobaven comerços i magatzems; a la primera planta, despatxos i oficines; i a la tercera l'habitatge del propietari. El color blanc i les fustes a les finestres, balcons i portes, les caracteritzaven. El balcó era una peça amb molta importància, on la gent passava llargues estones. Aquests balcons rebien el nom de *habaneros* i el disseny sembla que procedia dels balcons de les illes Canàries. A altres ciutats

importants, com Santiago de Cuba, les cases eren d'una sola planta.

D'algunes ciutats es deia que tenien "aire català". Les construccions dels catalans eren famoses arreu. La seva qualitat i fortalesa feien que alguns propietaris les anunciessin, a l'hora de vendre-les, com a *construidas por catalanes*. Això revaloritzava la casa i pujava el preu. També eren molt conegudes les anomenades *escaleras catalanas*, unes escales de volta construïdes amb rajol simple, de gran solidesa.

Les cases quasi sempre estaven formades per les mateixes dependències: sala-rebedor, dormitoris, menjador, rebost, cuina, llenyer, carbonera i lavabos.

La gent que tenia servei disposava d'habitacions per a aquests domèstics. Durant el segle XVIII, només aquella gent més rica i poderosa tenia biblioteca, que era un signe més de poder.

A la zona centramericana, les cases eren molt més senzilles i simples. Totes tenien, però, el característic balcó, des del qual es dominava tot el carrer i tot allò que hi passava.

L'estil barroc i aquells altres estils característicament espanyols, varen ser substituïts més endavant pel neoclàssic i el neogòtic, estils molt arrelats a Europa i que també entraren amb força a Amèrica. No cal oblidar tampoc el denominat estil colonial, barreja de diferents estils i que més endavant es va aplicar en algunes cases de la costa catalana.

Un cafè a Costa Rica

Josep M. de Sagarra, en la seva obra de teatre El cafè de la Marina descriu un personatge que, en un moment determinat de la seva vida, decideix abandonar tot el que ha vist i conegut per viatjar a les Amèriques. La història transcorre en un cafè de la Costa Brava. Claudi, un dels protagonistes de l'obra, opta per marxar:

"BALDIRI: I és de debò que files cap a Amèrica?"

CLAUDI: Així s'ha dit, però qui sap... Fa mandra.

LUARD: Abans els homes hi anaven més, a Amèrica; es corria, es calava més fort; no s'espantaven amb l'aigua de mar: la veien grassa i guarnida de sous: avui fa migra...".

Més endavant:

"CLAUDI: Doncs, sí senyor, me'n vaig a Costa Rica... Sí, veureu, la meua idea es posar-hi un cafè. Sí, hi ha molts negres i molts perduts i gent que beu i gasta... Jo ho preguntava perquè pel temps que torni de l'Amèrica, com que aleshores ja sabré l'ofici, i un vol dur els ossos a colgar en el poble, si he fet quatre diners, jo puc comprar-lo aquest cafè...".

A la fi, Claudi decidí no marxar i casar-se amb la seva estimada Caterina.

SAGARRA, Josep M. de: El cafè de la Marina. Edicions 62, Barcelona, 1983.

La població del Sant Esperit, a Cuba, va recollir molts immigrants procedents de Cadaqués.

ELS ESCLAUS

10

El tràfic d'esclaus va augmentar considerablement a tot Amèrica a partir del 1815. Aquest tràfic es realitzava per dos canals, l'obert o legal i l'il·lícit. Generalment aquests esclaus no procedien directament d'Àfrica, sinó que eren portats d'altres països. L'esclavitud era considerada un fet habitual. Quasi tots els propietaris disposaven d'un nombre indeterminat d'esclaus que els feien les feines més dispers.

A les ciutats, els esclaus treballaven en el servei domèstic. Això va propiciar, en un moment determinat, l'entrada a les cases de moltes dones, de les quals van néixer criolls. Criats, cotxers... solien viure al costat del propietari, anaven sempre molt ben vestits i es convertien en el seu confident. El treball a la ciutat era molt més dolç que el del camp.

A les hisendes, la vida era molt diferent. Treballaven durament tot el dia, sense ni una sola festa. En les grans plantacions acostumava a haver-hi uns 250 esclaus, dirigits pel capatàs, al qual havien d'obeir. En els llocs millors disposaven de dos tipus d'habitatges, un per als casats i l'altre per als solters. Aquests últims eren coneguts com els *cuarteles*.

Tots anaven marcats amb un senyal identificatiu del propietari. Vestien amb una roba molt senzilla, alguna importada de Mallorca, de color blau amb ratlles negres. D'altres, vestien camisa blanca i pantalons marrons. Menjaven plàtans i arròs.

Alguns esclaus aconseguiren la seva llibertat després de llargs anys de dur treball. A d'altres els va ser comprada per la mare que, des de l'embaràs, anà pagant una quantitat al propietari per tal d'aconseguir la llibertat del seu fill. D'aquí prové l'expressió *comprar la barriga por veinticinco pesos*.

Els catalans tenien fama de ser força condescendents amb els seus esclaus. Hi va haver de tot, des d'aquells que els tractaren amb benevolència i defensaren la seva llibertat, fins aquells que

Anuncis en un diari de Cuba sobre la venda i lloguer d'esclaus: bugaderes, negres de camp i, cuineres de diverses edats.

una verde mañita
ficación a la persona
n.º 93 4-17-2

EN UN COCHE
a bulto que contiene
trama que equivoca-
re en la entrada del
1933 4-23

PARCERO de la ca-
llo forjado refrito, de
stracha C. Se grati-
4-23

MENTE, a la salida
una moeda de oro
no en una de sus ca-
Se gratificará a la
5. 1469 5-23

EN JUAN GOMEZ
adad una cartera que
adula de veintidós y
vor en Santa Cruz de
número diecisiete doc-
correo é entrogársela
la, dando será grati-
1469-4-24

GOZDE DEL COR-
aladad del Monte va-
su dueño: el que lo
ra de Rodríguez nú-
mro 1407 4-24

ARA, se ha extravi-
un recuerdo de fa-
n 38 donde se grati-
5-21

S
miento.

entro de la Habana
to capital, con exis-
tente mas local pos-
salir de balido o en
zapatería
4-28

COMIENTO DE
rmarán Arsonal 10.
4-28

UNA CASA DE
15 con salz, co mo-
ntrapia 3 ó De ras-
5-28

ESU DUEÑO, SE
una buen punto de
Dardn razon, calle
14270 10-25-N

N

Está libro de la contribución del 5 p.º sobre el capítu-
y del 10 p.º sobre la renta líquida, también un año de la
del s.º billo de guerra y de la del Ayuntamiento. Anu-
msa n.º 166, equina á Gervasio, Impudrán. 1348 9-21

Do esclavos.

NEGROS DE CAMPO.
Se venden 30 sin intervencion de tercero. Gervasio 36,
darán razon. 1428 5-28

UNA NEGRA JOVEN, LAVANDERA, APLA-
cladora y rizada, costurera de máquina y a ma-
no, criada de mano, mas que regular cocinera, coartado
en \$600 procsia el dinero. Corrales 3, 1432 4-24

UNARIADA DE 15 AÑOS DE EDAD BUEN
agily con principios de tolo, sana y sin tñchas, puede
verse é informarán Teniente Rey 60 entre Compostela
y Habana 14273 4-23

UNA NEGRA BUEN LAVANDERA Y
regular cocinera, coartada en 650 pesos. Impudrán
San Miguel 127 1436 4-28

DOS MULATRICOS AGRINADOS de 11 é 12 años y
una mulatica achuada de 10 á 11 años, bué fama,
achuada de hogar del campo, propios para lo que que-
rren aplicar. Concedida n.º 133, se pueden ver á todas ho-
ras. 143 2 4-23

UN NEGRO DE CAMPO. Puerta Cerrada 37 Im-
pudrán. 1426 6-27

EN GUANAHACCA, CADENAS NI. SE VENDE
Un negro de campo, de buena presencia. 1429
6-27

ACHADOS DE LLEGAR DEL CAMPO SE
Ayuden 3 negros de campo, inteligentes á todos la-
bores y robotos. El villagigedo 11. 1429 4-27

UNA NEGRA DE 20 AÑOS, LAVANDERA Y
aplanchadora y buena cocinera y costurera, muy
dútil y servicial en venta real. En la misma se vende re-
na casta libro de gramámen y que deia el uno por ciento
mensual. Paul 21, de 7 á 9 de la mañana y de 4 á 7 de
la noche. 1412 4 26

SE VENDE UNA NEGRA de 18 años de edad, ge-
neral lavandera, aplanchadora, fina criada de mano
sana y sin tñchas é pedicón suya. San Isidro 51 puede
verse y el 63 O'Neill tratarán de 10 á 3. 1412 4-26

EN 225 Y LOS DERECHOS, COARTADA
Una mulata de 20 años, buena cocinera y costurera y
regular lavandera de mucha moralidad y se vende á po-
lición suya. Catón 73, tratarán, Guanabacoa.
1414 4-26

UN CRIADO JOVEN, GENERALISIMO COCI-
nero, de arrogante figura, sano y sin tñchas, se dá á
prueba y se responde: una mulatica de cuco años, se dá
á prueba y se responde, y una negra jóven generalisima
costurera de reñoras y caballeros. Agnate 33.
1414 4-26

EN LA CALLE DE LA CONCORDIA NÚM. 132.

NOV

Magníficos y
cantaderas, las
bonitas y sobri-
blados color
una pareja de
mora justa me-
Sándy y Bata.

UNA PAR-
Utra, trabajo
autónomo su-
puede verse.

Do ro

NOV

SE I

ENTRE

Poplin de ne-
Silletta broc-
Item, color é
Cáteda de pe-
y curores, á 4
Casimires, é
Una caja con
bol 302 227
Gran cartón
de 7 pesos has
Salones con
tilla de seda, á
A bonitos li-
no bono para
Almohadón
Rejoles de é
Idem de mar
Alfom con é
toz impudrán
Linaucera
10 pesos.
Y otros mili
cuertras con
ZA. O'Reilly

UNA NE-
ciem. Zap-
SE VENDE
Un castaño flam-
de quita y por
des campo chic
solo caballo y

*Escenes com la que
reprodueix el gravat
eren freqüents en
pobles i grans
ciutats; la venda
d'esclaus era un fet
comú al qual no es
donava importància.*

durs. S'han recollit i escrit diversos fets relacionats amb el tracte dels catalans i els esclaus.

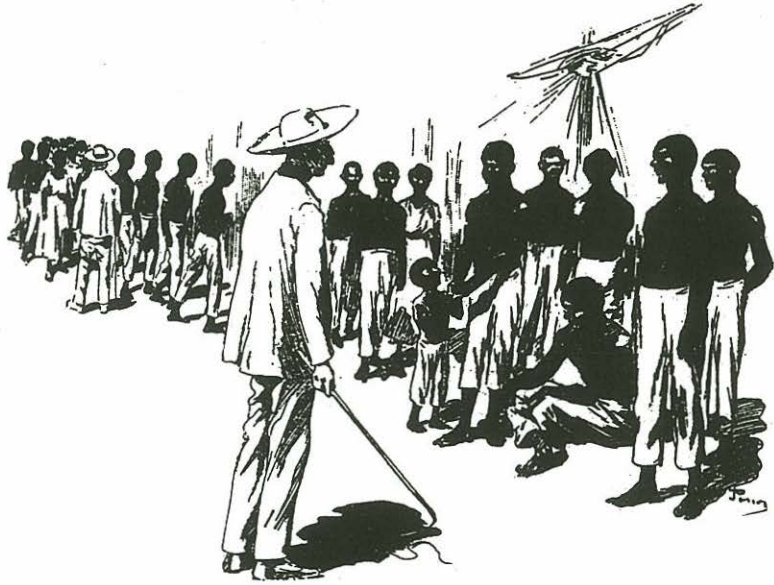
Una cançó deia:

*"En el fondo de un barranco
canta un negro con afán:
¡Dios mío, quien fuese blanco,
aunque fuese catalán!"*

Un esclau que treballava de flequer a l'Havana, cantava sempre, mentre feia el pa, la mateixa cançó:

*"¡Ah! ¡ih! cuando amaso yo
sabrosito sale el pan.
¡Ah! ¡ih! panadero soy
y esclavo de catalán".*

No tots els negres eren esclaus. Hi havia també negres lliures anomenats negres de societat. Tenien els seus propis costums i les seves festes populars. Una de les més conegudes era el carnaval de Sant Jaume que durava alguns dies. Se celebrava a Santiago de Cuba i era festejada per tots.

Compra-venda d'un esclau

*Resum d'un document de
l'any 1827 on es fa efectiva la
compra-venda d'un esclau
negre:*

“EN LA CIUDAD DE BARCELONA al primer día del mes de Junio del año mil ochocientos veinte y siete: Nosotros Félix Brillas Tornero y Joaquima Brillas y Ricomar, Consortes, vecinos de esta Ciudad (...). En dichos nombres: Espontáneamente por nosotros y nuestros herederos VENDEMOS y por título de venta concedemos a les Sres. D. Antonio

Constanti, Capitán y Piloto de esta Matricula, presente y abajo azetante y á D. Francisco Domenech, Piloto de la Matricula de Lloret de este Pradº, ausente y por él presente y estipulado el notario infrºº, comprando y adquiriendo por partes iguales a los suyos y a quienes respectivamente querrán, un hombre y raza negro, esclavo, llamado Andrés Ricomar, de edad diez y nueve años, nacido en la Ciudad de Montevideo en Américas (...). El PRECIO de esta venta es CIENT PESOS FUERTES moneda del Reyno, que confesamos recibir en moneda de oro y plata”.

GIRONINS A AMÈRICA

11

36

No tots els gironins que marxaren van tornar amb les maletes plenes. N'hi va haver que realitzaren allà una important tasca que els va ser reconeguda. D'altres treballaren durament i restaren sempre en el més absolut anonimat.

Joan Molla Presas, de Calonge, tenia una confiteria en el centre de l'Havana, coneguda com *La catalana*, on feia uns tortells farcits de massapà que tingueren molt d'èxit. També de Calonge era Martí Vilar que, juntament amb el seu pare, va muntar una empresa de petits vaixells que es dedicaven a fer

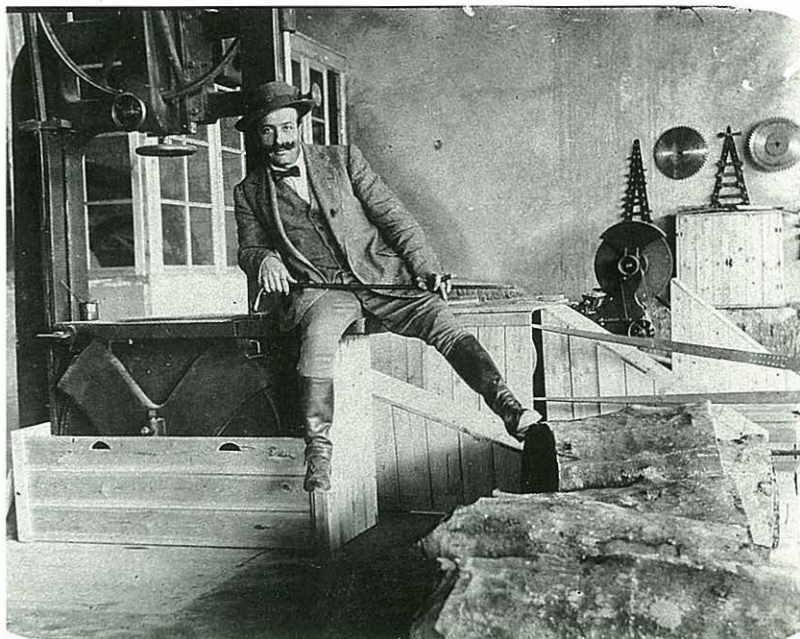
travessies entre ports americans.

De la ciutat de Girona era Josep Fernàndez Bremón (1939-1910); tenia diversos negocis a l'Havana i va viure també a Mèxic; a més de negociant era escriptor, i publicà alguns llibres. Francesc Camplà, fill també de Girona, visqué a Santiago de Cuba on va fundar el Centre Català i la revista *Germanor*. Va col·laborar també a *L'Hora Catalana*. Esteve Mascort Garanger, igualment fill de Girona, va viure molts anys a Buenos Aires. Allà es dedicava a recollir tots aquells gironins que arribaven i els ajudava a instal·lar-se. Va morir a la mateixa ciutat el 1894. Francesc Fontdevila era un popular personatge conegut pel sobrenom de *Pancho*. Havia nascut a Santa Coloma de Farners i va traslladar-se a Cuba. Mentre va viure a l'illa, va dedicar-se a experimentar diverses plantes. Elaborà fins i tot una pomada. Quan va tornar a Catalunya va comercialitzar l'invent, que tingué un èxit sorprenent: la Pomada Pancho guaria ferides i dolors i era, sembla, un remei infal·lible. Ramon César Nieto era un empresari i escriptor que va viure a Costa Rica, on va ser propietari del diari *La*

Joan Sureda Guinart: un lloretenc que va marxar a Amèrica on va instal·lar una xarxa de cafeteries juntament amb un altre soci.

República. Va ser també director de la impremta nacional i de la *Gaceta Oficial*. Va tornar a Barcelona on va ser nomenat cònsul general de Costa Rica. Eusebi Coromines Cornell, de Corçà, va ser director de l'administració local del govern de Cuba. Santiago Jonama i Bellsolà, escriptor de la Bisbal, va ser secretari d'hisenda a Filipines. El seu germà Manel va ocupar l'alcaldia de Guatemala i va

La riquesa de la fusta va fer que molts catalans instal·lessin fusteries. En la foto, un gironí al seu establiment.

ser ministre del govern d'aquell país.

De Torroella, hi havia Alberto de Quinteras (1834-1903), poeta i polític que va viure a Cuba.

Jaume Numo, de Sant Joan de les Abadesses, era músic i compositor, viatjà per tot Europa i després es traslladà a l'Havana on fou director de la banda militar del regiment de la reina. El 1853, va compondre la música per a l'himne nacional de Mèxic, fou director de diverses companyies i acadèmies, morí a Nova York el 1908 i va ser enterrat a Mèxic.

La premsa

El paper desenvolupat pels catalans en els diversos països on varen instal·lar-se, és notablement visible en el gran nombre de publicacions i periòdics que ells mateixos varen crear, un mitjà de comunicació entre ells i una forma de fer arribar notícies diversificades als seus familiars. Molts participaven directament en aquestes publicacions i la majoria hi estaven subscriptes. També era freqüent enviar col·laboracions als periòdics del poble d'origen, als quals solien estar subscriptes.

Entre les publicacions catalanes a Amèrica, anteriors a 1900, es poden esmentar:

A l'Argentina: Catalunya al Plata (1899), L'Aureneta (1878), La Papallona i La Llibertat (1877)

A Cuba: Eco de Catalunya (1880), El Missatger Català i L'Atlàntida (1881), El Catalán (1869), La Opinió Catalana (1868-97), L'Almogàvar (1885), La Honorata (1891) i La Gresca (1869).

A Nova York: La Lluanera de Nova York (1874).

A l'Uruguai: La Gralla (1885).

ECLESIASTICS, MILITARS I METGES

Lluís Rodes (1881-1930) era un jesuïta de Santa Coloma de Farners i també un important astrònom. Va treballar en diverses universitats del Estats Units. Narcís Coll Prat va ser arquebisbe de Caracas; havia nascut a Girona, com Josep Puig i Batet, que va estar a l'Alta Califòrnia, com Joan Vila que viatjà a Manila, on era reconegut com un important teòleg i on li

concediren importants càrrecs eclesiàstics, i com fra Pere Font.

Altres eclesiàstics foren Ramon Genovés de Serinyà, Pere Ricart (1836-1921) de Vilanant, Joan Fogueres d'Arbúcies, fra. P. Girbal de Palafrugell i Narcís i Prat de Cornellà de Terri.

Els militars que marxaren foren també molt nombrosos,

12

38

Els missioners i religiosos que varen partir de diferents punts de la província van ser molts. En arribar a les colònies, aquests homes es trobaren amb veritables dificultats per a desenvolupar el seu treball evangelitzador i educatiu. Dominics, jesuïtes, franciscans... viatjaren a les Amèriques. Entre ells hi havia Narcís Duran (1776-1846) i Roman Ruiz Amado de Contrera (1861-1934) els dos de Castelló d'Empúries. El primer va treballar a Mèxic i Califòrnia, el segon va viure a l'Argentina. De Figueres, cal destacar la persona de Pau Pastells (1846-1932), un jesuïta que va viure durant 18 anys a Filipines.

El canonge Narcís Domènech de Lloret va viure a Santo Domingo, però tornà més tard a Lloret on es dedicà a l'ensenyament.

Fotografia del capità Josep Macià i Mataró (1859-1917). Va tenir al seu càrrec diversos vaixells que feren la gran travessia.

especialment en el moment d'anar a defensar les colònies. Alguns ocuparen càrrecs d'importància a la plaça a la qual havien estat destinats. Carles Barraquer (1833-1902) era militar i

enginyer. Va estar a Cuba entre 1863 i 1865 i més endavant va tornar-hi amb un càrrec de subinspector. Joaquim Barraquer i Puig fou nomenat cap de camins, canals i ports de Filipines. El 1892, va tornar a Espanya. El primer era de Girona; el segon, de Sant Feliu de Guíxols. De Girona era també Francesc Camps i Feliu, que va lluitar a la guerra de Cuba. Pere Samsó era un militar que

lluità a la guerra de Filipines; era fill de Garriguella. De l'Escala, cal destacar la figura de Josep Poch Juli (1866-1946), militar que va estar a Cuba i Filipines.

Un altre grup nombrós d'emigrats va ser el dels metges. Els motius de la marxa foren múltiples, però quasi tots aconseguiren, al poc temps d'arribar, instal·lar-se i treballar. De Figueres, hi havia el doctor Carlé, conegut especialista en malalties del cor. Va treballar a Buenos Aires. Narcís Sardà Riusech s'instal·là a Guatemala i viatjà per altres països per estudiar sobre la pesta groga, sobre la qual publicà diversos llibres.

Josep Solà Vidal era natural de Garriguella. Va anar de metge amb la fragata Concepció i més endavant va instal·lar-se a Buenos Aires on va muntar un establiment d'hidroteràpia. Un altre metge important va ser Francesc Sunyer Capdevila (1826-1916), de Roses, que hagué d'exiliar-se i anà a l'Uruguai on va ser catedràtic de fisiologia. Més endavant fou nomenat degà de la facultat de Montevideo. Després d'un viatge a Catalunya, l'any 1878, tornà a Montevideo, on va morir el 1916.

Josep Baptista Domènech i Artau era un lloretenc que va emigrar a l'Argentina.

Escriptor i poeta, col·laborà, en els països on va viure, en diverses publicacions i no deixà mai de recordar la seva vila natal a la qual dedicà un llibre: *Relatos de mi pueblo*. En un dels capítols, explica la història d'un amor inacabat, històries molt freqüents en aquella època, quan els nois marxaven a fer fortuna, prometent a les seves promeses, que tornarien aviat: *El galán infiel*.

“Conociéronse de condiscípulos en un colegio mixto de enseñanza media, establecido en la barriada de Venecia, con el epígrafe de Escuela Horaciana.

Ella cruzaría, tirando por lo alto, los quince, aproximadamente los mismo que él, y ocupaban los dos únicos asientos de un banco común y un solo pupitre.

Y lo que era de suponer en dos naturalezas apasionadas como eran las suyas: que del mucho franquearse, rozarse la piel y sorbese el aliento, terminaron amándose...

Idilio el más puro jamás imaginado que, sin embargo, por voluntad del instinto, los precipitó un día, jugándoles una mala pasada, en el pecado original. Momento cimero de su existencia que el villano galán recordará mientras viva, ya que en esta esfera terrestre donde nos han nacido sólo por obra i gracia de ese mismo pecado, que es como decir por arte de birlibirloque, ocurren cosas insospechadas, imposibles de olvidar...

Pero como muy bien dicen que los hitos de la vida son, a menudo, más dolorosos que placenteros, aquellas relaciones tan deliciosamente empezadas tuvieron que interrumpirse intempestivamente cuando estaban en lo mejor.

Y tuvo que ser así en razón de que los padres del mozo, no viéndole porvenir en el pueblo, lo mandaron pasar el charco, a tentar

CANCION NUEVA.

DESPEDIDA DE DOS AMANTES

CORRESPONDIDOS,

CORADINO Y SILVIA,

I.

Ya llegó el instante fiero
Silvia de mi despedida,
Pues ya anuncia mi partida
con estrépito el cañon.
A darte el adios postrero
llega ya tu tierno amante
lleno de llanto el semblante
y de angustia el corazon..

II.

Llega su objeto divino
abriéndome los brazos bellos
que si logro yo que en ellos
dulce acogida me des.
No conseguirá el destino
si golpe que quiera darme
porque antes de separarme
me verá muerto á tus piés.

fortuna como otros hicieron con tanto provecho para honra y prez de la villa...

La despedida que se les tributó como era de costumbre en tales casos, consistió en un sarao de camaraderia al que asistió la flor y la nata del mocerío...

Era en primavera y el cielo había amanecido azul. A la salida de la tartana para la estación de ferrocarril que debía conducirlo a la ciudad donde tomaría el vapor, permanecía ella a su lado sosteniendo en sus manos un ramo de nomeolvides, implorándole llorosa por Dios y

EL RETORN

13

42

L'enyorança, un sentiment constant i comú en tots aquells qui un dia decidiren marxar, va fer que molts tornessin a la seva vila, un cop aconseguits els seus objectius. Havien marxat jovenets, als catorze o quinze anys, i tornaven ja grans, passada la cinquantena. No tots era reconeguts com a *indianos* o *americanos*. Només aquells que ho feien amb les maletes plenes de plata o almenys amb un duro de renda al dia, tingueren aquest honor.

El retorn d'un emigrat al poble era sempre una festa. Aquesta, però, es convertia

en un gran esdeveniment si el que arribava era un indià que havia aconseguit fer-se ric. La notícia era transmesa de boca en boca i tots els veïns acudien, famolencs de novetats, a esperar-lo. L'orquestra del poble hi assistia per donar-li la benvinguda. L'indià també col·laborava en la festa tot regalant als assistents algun producte acabat de portar de les Amèriques, entre els quals

no hi podia faltar un xic de rom i un bon cigar de l'Havana.

Tenien un aire senyorívol, extremadament elegant. Anaven vestits a l'americana, amb conjunt de tela noble,

Dibuix de Joan Llaverias, conegut com el "pintor de Lloret", on es reproduïx una imatge del retorn d'Amèrica.

pantalons clars, una armilla on relluien els botons daurats, un gran mocador de seda al coll i un barret de panamà anomenat, popularment *jipi*. El rellotge d'or, penjat amb una gruixuda cadena també d'or sobresortia esplendorosament, brillant sobre el vestit. A la mà, el cigar portat expressament de l'Havana era el darrer toc, també imprescindible.

Malgrat haver mantingut les tradicions, la llengua va ser un dels aspectes més oblidats. Alguns havien deixat de parlar en català i, en tornar, es

trobaren parlant una estranya i divertida barreja de paraules castellanes, catalanes i alguns girs criolls que sorprenien aquell qui els escoltava.

Enyorats allà i enyorats aquí, no té res d'estrany que a l'hora de tornar embarquessin productes molt dispars. Un dels objectes que varen portar els indians i que més han arrelat a la nostra terra és la palmera. En tots els jardins es podia veure algun arbre d'aquesta mena. També portaren el *palo santo* (caqui), la magnòlia, el bambú... Tampoc no pogueren

prescindir d'alguns animals, especialment dels lloros. Es diu que en totes les cases d'indians n'hi havia almenys un. Alguns indians més excèntrics portaren d'altres espècies que no s'adaptaren tan fàcilment al nostre clima.

La fusta, especialment la caoba, va ser una altra obsessió. La qualitat d'aquesta va fer que la importessin per tal de poder-s'hi construir els mobles. L'aigua de Florida per perfumar i rentar la roba va ser també un dels productes portats d'allà i, per descomptat, algun criat negre, especialment dones que ajudaven en les tasques de la llar.

Una de les tradicions musicals que ens van arribar d'allà va ser l'havanera.

Quan s'establien en el poble, els indians solien viure de les seves rendes. Alguns varen invertir en accions, especialment del ferrocarril. Deixaven passar el temps tot gaudint d'allò guanyat i recordant altres terres i altres temps. Feien llargues caminades pel poble i, de tant en tant, anaven a passar l'estona al Casino de la vila, tot prenent mig cafè; el costum d'estalviar havia arrelat amb força...

Els rellotges de Filadèlfia foren portats a Catalunya pels indians, amb d'altres objectes característics del lloc d'on provenien.

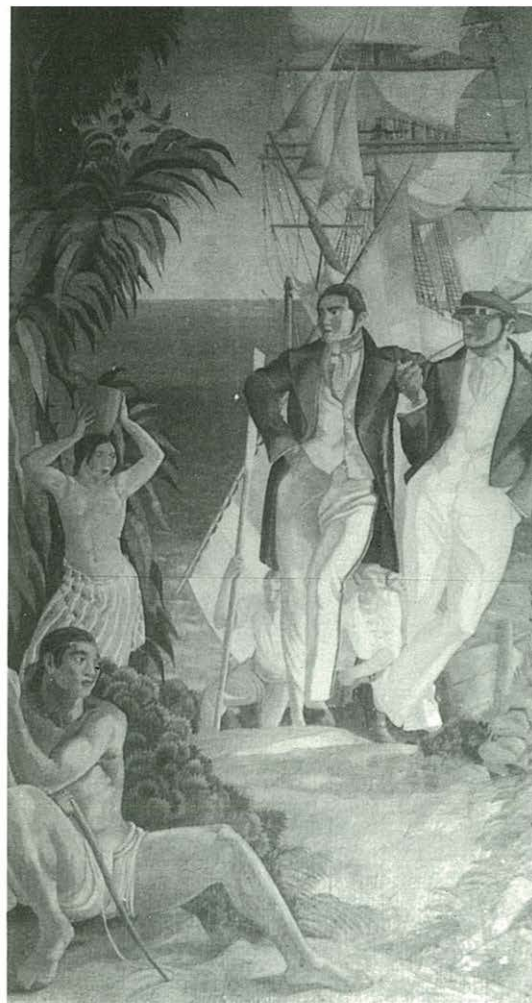
SER INDIA

14

44

No n'hi havia prou amb arribar ric al poble per ser considerat un indià. Calia fer quelcom més que demostrés als altres la riquesa guanyada, i la millor manera de fer-ho era col·laborant directament en les necessitats més immediates del poble. La col·laboració i organització d'obres benèfiques va convertir-se en una manera de demostrar la bona voluntat dels indians. Foren molts els que contribuïren directament en obres importants i va ser així com, gràcies a l'ajut d'aquestes persones, molts pobles, especialment de la costa, sortiren de la pobresa i l'abandó.

Els homes que s'endinsaren a l'aventura americana i aconseguiren fer-se rics, es distingien per l'elegància en el vestir.

Pràcticament, tots els indians donaren una empenta a beneficència. Els hospitals, les escoles i l'església solien convertir-se en punt de mira. Mitjançant l'ajuda d'aquests filantrops, moltes poblacions pogueren disposar de nous edificis. Ells col·laboraren desinteressadament i, a canvi, el municipi els nomenava fills

predilectes, donava el nom de l'*indiano* a l'edifici fet construir i, en alguns casos, els dedicava un carrer de la vila per perpetuar-ne el record.

Alguns d'aquests homes van realitzar una tasca més callada, auxiliant aquelles persones de la població que tenien dificultats per a

*Fills d'indians
reposen al jardí
replet de palmeres,
vigilats per una
nurse mulata.*

sobreviure. Hi havia qui, tot i tenir el celler ple de fusta per a la calefacció en comprava més quan li n'oferia una pobra família de llenyataires. Els horts dels indians varen ser també una provisió per a algunes persones del poble, i els pobres i indigents sabien que en moltes ocasions podien comptar-hi.

Els exemples podrien ser in comptables. En cito aquí alguns per tal de donar a conèixer la manera en què foren portats a terme. Un cas important va ser el de Josep Torras i Jonama, de Palafrugell, que destacà per la seva col·laboració amb la gent del poble, a la qual ajudava pagant el lloguer dels seus habitatges. El mateix Torras cooperà en la construcció de l'hospital de Palafrugell fent una donació important i va fer construir les escoles de la vila i dels pobles veïns com Regencós, Pals i Mont-ras.

Un altre fill de la vila de Palafrugell, Martí Serra i Avellí, donà a l'hospital 10.000 pesos i va fer

donació d'un frontal de plata per a l'església.

L'ajuda al país en el qual havien treballat i fet fortuna va ser també considerable. Artur Mundet i Carbó, fill de Sant Antoni de Calonge, donà a la ciutat de Mèxic 150.000 pesos per a la construcció d'una maternitat. Mundet va fer també una important donació a la Diputació de Barcelona, 40 milions que van servir per construir una residència d'ancians i nens orfes.

Josep Xifrà i Cases, d'Arenys de Mar, propietari a Cuba de la fàbrica de cigars Pertegaz,

en establir-se de nou a Arenys va fer donació de 500.000 pessetes que serviren per a la construcció d'un gran hospital.

La riquesa d'aquests homes fou tan gran, que segons diuen, podia mesurar-se pel nombre de capellans i gent pobra que anava al seu enterrament, un acte al qual assistia també tota la població i especialment aquells qui n'havien rebut ajuda. No és d'estranyar, doncs, que, al funeral, el seguici es convertís en el termòmetre per a conèixer les bones obres del finat.

ELS EDIFICIS DELS INDIANS

15

La casa de Pere Coll i Rigau s'aixecava solitària dalt d'un petit turó. Avui es troba acompanyada i envoltada d'altres edificis.

46

Les cases dels indians canviaren notablement la fesomia dels pobles on foren construïdes. El característic aspecte de moltes viles, amb les seves petites i, de vegades, tosques casetes va innovar-se amb el naixement d'aquests nous edificis, els quals posseïen unes característiques molt particulars.

Generalment, el mateix indià feia l'encàrrec, poc abans de tornar, a algun familiar o persona de confiança del poble, perquè aquest tingués cura de tots els detalls referents a la construcció. El propietari donava les pautes a seguir i enviava periòdicament

els diners necessaris. En arribar a l'indià només li calia vetllar pels darrers detalls.

En els pobles de la costa, les cases es construïen prop de la platja, la façana sempre mirant al carrer més important i el pati de cara al mar. Una de les coses més importants era l'orientació, que res no pogués privar del sol.

Les cases s'aixecaren seguint els estils propis de l'època. En aquells moments hi havia un important retorn a les línies clàssiques i gòtiques, i els estils predominants de l'època eren els anomenats neoclàssic i neogòtic. Adaptaren també, molts detalls modernistes, especialment a l'interior i podia notar-s'hi també clares referències a l'arquitectura colonial.

Les cases dels indians acostumaven a estar formades per un soterrani, planta baixa i una o dues plantes, a més de les golfes. El pati era una peça cabdal. Els jardins es decoraven generalment seguint els gust romàntic amb profusió de fonts, petits llacs amb peixos de colors, camins romàntics sota plantes oloroses, i la imprescindible palmera, símbol inequívoc de casa americana i generalment distintiva de les cases de tapers que, seguint el mateix estil, s'hi assemblaven.

Les façanes eren més o menys luxoses segons el gust del propietari. Dalt la porta

Un dels trets més característics de la casa d'indians era la seva galeria arquejada (a l'esquerra). L'interior era luxós i solien disposar de moltes sales, una per la música (dreta).

principal, no hi podia faltar la data de construcció i les inicials de la família. Aquestes solien repetir-se a la porta de vidre bisellat que portava a l'interior. Columnes, capitells, més o menys decorats, balustrades, boles, lleons, escuts... completaven la decoració. En general solien ser, però, força sòbries, i absolutament simètriques.

La part posterior de la façana, la que donava al pati, era més espectacular: grans galeries arquejades donaven a l'exterior i deixaven endevinar belles pintures murals que recordaven al seu propietari escenes i paisatges idíl·lics del país abandonat.

El modernisme es deixà veure especialment en les reixes dels balcons i de les tanques, i també en les vitrines, les rajoles, els mobles i les

cambres de bany. Profusió de motius vegetals en el més pur estil modernista, es trobaven arreu.

També es van fer construir grans tanques que envoltaven els horts, on anaven a passar llargues estones. L'accés es feia per una immensa portalada decorada amb motius generalment colonials. Aquestes edificacions sobresortien especialment enmig de la verdor dels horts dels costats, més senzills i amb prou feines si tenien un petit reixat de separació.

Els mobles eren d'una qualitat extraordinària. La fusta de caoba i xicranda, portada expressament d'Amèrica, era l'admiració de tots els visitants. No podia faltar tampoc algun moble fet amb canya de bambú: taules i

cadires amb motius diversos. Els mobles d'estil anglès i renaixentista també captivaren els indians. Un altre element important era la llar de foc, que en la majoria de les cases era de dimensions considerables. N'hi havia en diverses habitacions i totes estaven construïdes amb materials molt nobles.

Els *Indianos* tingueren en compte també un aspecte molt important per a ells i, ja en vida, van fer-se construir el panteó. Àngels, flors, dimonis, calaveres i relleus múltiples decoren aquest panteons, la presència dels quals produeix un fort impacte al visitant, especialment pel fort contrast amb les altres tombes. Alguns d'aquests panteons són veritables obres d'art.

LES VÍDUES RIQUES

16

Es casaments s'emmotllaven a les circumstàncies, necessitats, o possibilitats. A les colònies els homes eren molts i les dones poques, per la qual cosa era difícil casar-se, capficats com estaven a fer fortuna. Per contrast, aquí va ser popular el fet que si una dona volia casar-se calia anar a l'Havana, de soltera amb un parent o bé ja casada per poders, per

marxar després i allí reunir-se amb el marit, a vegades desconegut o sols per referències. Ara bé, allò més normal eren aquells que marxaven i no tornaven fins al cap d'uns anys, quan ja havien fet diners i es casaven en arribar aquí. Era en aquests matrimonis on es produïen els fets més singulars. Perquè l'home que tornava amb diners, se sentia un triomfador que volia per a

En tornar a la població d'origen els indians solien casar-se amb noies joves, filles del mateix poble. El casament es convertia en un gran esdeveniment.

Les noies que, casades amb un indià, quedaven vidues eren conegudes com les vidues riques. Sobre elles existeixen moltes llegendes.

ell tot allò millor, començant naturalment per l'esposa, que havia de ser la més maca i jove del poble. Els anys fent fortuna no havien passat en va, i així els casoris solien ser desiguals quant a edats.

Llavors es feien uns capítols testamentaris, segons els quals, si la dona quedava vídua i es tornava a casar perdia els drets a l'herència. Això suposà l'aparició d'una nova i definida classe social: les vídues dels *americanos*, com una confraria que anava creixent.

Es crearen diversitat de situacions segons el sentiment religiós i si s'havia casat enamorada o per conveniències familiars o pròpies.

Ja sola, l'assetjament vigilant per part dels familiars del difunt solia ser acaparador. Difícilment li tenien simpatia: la consideraven com una usurpadora dels diners que ells creien que els corresponia, i que podrien recuperar si es tornava a casar o l'atrapaven en fals. Malgrat tot la majoria optaren

per allò que en podríem dir una viduitat esplèndida i respectable. També elles s'havien fet grans i assenyades. D'entre les reaccions especials, podríem assenyalar la d'aquella que es tornà a casar amb un conegut que, entre altres virtuts o atractius, comptava amb el de tenir més diners que el difunt.

La gran majoria va seguir amb les ajudes socials que havia començat el seu marit i acudien allà on les necessitats eren més peremptòries.

Molta gent recorda la història d'aquells homes que aconseguiren fer fortuna a les Amèriques, però no tot va ser tan simple. Va haver-hi qui marxà i va haver de tornar sense aconseguir allò somiat. Arribaven de nou al poble amb el poc guanyat i d'altres sense ni cinc: eren els qui “havien perdut la maleta a l'Estret”. La vila de Lloret en record de tots aquests homes anònims els ret homenatge amb l'erecció d'un monument en la platja de Sa Caleta.

L'escriptor Esteve Fàbrega i Barri ha estat un dels impulsors d'aquest homenatge. Coneixedor profund de tots aquells temes relacionats amb Lloret i molt especialment dels *americanos*, Fàbrega va recordar a aquells oblidats tot demanant, en l'article “Els lloretencs a Amèrica”, un homenatge merescut:

“No tots els nois catalans que van anar a Amèrica per fer fortuna van tenir sort. Tots van partir, a tretze o catorze anys, en un vaixell de vela, amb un farcellet a la mà i una recomanació a la butxaca. Deixaven els pares, l'escola, els companys, la corda gelada de l'art... Tots es proposaven treballar de valent i tornar rics a passar llurs darrers anys de la vida al poble. Però hi hagué qui tornà ric, qui tornà pobre i qui no tornà. El qui es féu ric trobà el premi a la seva vida de treball i d'estalvi a terres ultramarines, en el repòs de la platja on havien nascut, en un casa nova amb un jardinet davant la mar, en un feix d'obligacions dels ferrocarrils, en l'amor o en la conveniència d'una joveneta pobra que l'“americano”, en els seus cinquanta o més anys d'edat, va trobar encara per merèixer. L'india es féu construir una sepultura de tendències modernistes al Cementiri Nou, i deixà en el testament tota la fortuna a la seva tendra muller, amb la condició que no es tornés a casar, si no ho volia perdre tot.

Navillers i “americanos” van enriquir la vila.

Van convertir un poble de cases de tàpia en una vila de senyors. Però el noi que tornà pobre o no tornà –perquè potser li van faltar els diners per a pagar el viatge– malgrat el seu treball i la seva bona voluntat, no va tenir compensacions. No va poder enriquir el poble, ni pagar un altar, ni afavorir l'hospital i les escoles. Naturalment no li van dedicar un carrer, no va tenir banc propi a l'església, ni li van dir mai “americano” –que vol dir ric– per

*Lloret va veure
marxar a Amèrica
molts dels seus fills,
la majoria d'ells no
tornaren rics.
El poble els recorda
en aquesta placa
situada a la platja
de Sa Caleta.*

més anys que hagués viscut a Amèrica. De molts d'ells no se'n recorda ni el nom.

Els pobles perpetuen la memòria només dels qui triomfen. Nosaltres, esperem de Lloret de Mar, sempre nova i pionera, la generositat d'un senzill i cordial homenatge a la bona voluntat, a l'esforç inútil, a les esperances frustrades d'aquells fills de la vila, anònims, que un dia van emigrar com tots, amb il·lusió i amb recança, cap a l'altra banda del mar i la

sort no els va ésser propícia: potser una placa de terra cuita, en un indret adient, amb una branca de llorer florit i un mots de pietosa recordança”.

Les peticions d'Esteve Fàbregas van ser escoltades. A la placa posada a Sa Caleta s'hi pot llegir: “Lloret de mar recorda agraïda, l'esforç i la bona voluntat d'aquells lloretencs que emigraren a Amèrica per fer fortuna i no van tenir sort”.

LLORET

17

Lloret ha estat una de les poblacions de la Costa Brava on el fenomen migratori americà ha incidit amb més força. Encara avui dia el passeig de Mn. Jacint Verdaguer amb les seves esveltes palmeres i les cases, construïdes en aquella època, que el tanquen a banda i banda, aporta un bell i inèdit testimoni d'aquells anys.

La platja era en aquells anys del segle XIX molt diferent de l'actual; les drassanes amb els seus vaixells ocupaven gran part de la sorra. Antoni Vives, Pere Ferrer, Sebastià Pujol, Joaquim Ribes... treballaven de sol a sol per construir vaixells de gran tonatge, disposats a fer la gran travessia. El primer vaixell que sortí de les platges de Lloret va ser el bergantí Puríssima Concepció i Santa Rosa, el patró del qual era Josep Domènech. De les drassanes de Bonaventura Ribes va fer-se a la mar un dels vaixells més coneguts i populars: la Bella Dolores. A la darrereria del mateix segle començà la davallada de les drassanes lloretenques.

*El passeig
Mn. Jacint
Verdaguer (esquerra)
manté encara
l'emprenta dels
indians.
L'ajuntament (dreta)
és un edifici
característic de
l'època.*

*A més de la casa, els
indians es feien
construir grans
tombes. Al cementiri
de Lloret se n'hi
poden trobar algunes.*

Entre 1800 i 1840 partiren molts homes amb la idea exclusiva de fer fortuna. En les dècades posteriors, l'emigració va continuar, però sense tanta intensitat. Els lloretencs s'instal·laren principalment en la zona de les Antilles i el Riu de la Plata, però va ser l'Havana el pol d'atracció més gran. Els expedients i certificacions necessaris per a treure el passaport confirmen el lloc de destí i el motiu de la partença. L'Havana i Matanzas són els llocs més freqüentats.

Un cop a Amèrica es posaren a treballar amb feines molt

diverses. Hi havia un gran nombre d'emigrats que mantenien correspondència periòdica amb els familiars i amics del poble; d'altres varen fer-se subscriptors de diaris lloretencs com *El Llorentense* o *El Distrito Farnense*. Amb aquestes subscripcions ajudaven a mantenir els diaris i rebien notícies periòdiques de la seva vila. Alguns fins i tot hi enviaren col·laboracions esporàdiques que eren molt ben rebudes per la gent del poble.

El retorn dels emigrats era, com en tots els llocs, molt esperat. Lloret va ser un dels

pobles on els indians incidiren d'una manera més determinant en la configuració urbana amb les noves cases i amb les obres de beneficència.

Els indians de Lloret es distingiren per la seva benevolència i la grandiositat de les seves obres. Un exemple important va ser la construcció de l'Hospital en la qual participaren la majoria dels emigrats a Amèrica. Sebastià Agramunt va enviar de l'Havana una carta on donava la relació de tots els donants i la quantitat donada. Gent establerta a l'Havana, a Cuernavaca, a Santa María del Rosario i a Trinidad donaren diverses quantitats fins a acumular 1071 pesos i 5 reales. De Santiago va arribar també una carta signada per Josep Fàbregas i Carrera amb el nom dels donants. Allà s'acaptaren 30 pesos. La solidaritat va ser generalitzada i l'Hospital pogué ser inaugurat a l'estiu del 1880.

Altres obres importants realitzades pels indians varen centrar-se en la construcció d'una nova capella per a l'església parroquial que va ser possible gràcies al donatiu de Narcís Gelats i Durall. Les escoles, l'ermita de Santa Cristina, i els pobres de la vila també reberen ajudes diverses.

INDIANS LLORETENCS

18

54

Els treballs d'Esteve Fàbregas i Joan Domènech han fet que a Lloret la història dels indians no passés a l'oblit. Acurats estudis referents a l'emigració i a les seves causes i referències a la vida dels *indianos*, permeten de tenir una idea concreta d'aquells aventurers.

Entre els més destacats, cal recordar el banquer Narcís Gelats i Durall (1845-1929), un dels homes més importants per la història de Lloret. Gelats va marxar a Amèrica als 14 anys i s'instal·là a l'Havana on treballà molts anys. Durant

una temporada va estudiar als Estats Units. El 1876, després de tornar a Cuba, fundà el seu propi banc, Narciso Gelats i Cia, l'edifici del qual sembla que era modèlic. El gran desenvolupament del banc li va permetre d'obrir una sucursal a Nova York situada en el carrer de Wall Street, número 50. El banc de Gelats feia transaccions de tota mena i eren molts els afincats catalans d'allà que li confiaven els seus diners i li encomanaven enviar-los a les seves famílies. Encara avui alguns dels qui anaren a Cuba recorden les seves gestions. Gelats disposava també de negocis naviliers. Va ser ell, amb els seus vaixells, qui va obrir el camí del tabac cubà a l'Argentina.

Com a bon patriota, Gelats va col·laborar en totes les institucions catalanes a Cuba. Va ser president de la Beneficència Catalana i ocupà també llocs públics. Va ser dels pocs banquers que pogueren sobreviure a la crisi econòmica cubana del 1920 i això el va fer molt popular. Va participar, des de l'Havana en diverses donacions a favor de la seva vila, entre les quals destaquen les fetes a l'església, on va fer construir una capella, la del Santíssim

Narcís Gelats i Durall representa la imatge del típic indià. A Cuba va fundar una banca i més endavant va obrir una sucursal a Nova York.

Sagrament, en memòria de la seva dona. Va morir a l'Havana en 1929.

Josep Surís i Domènech (1839-1912) va viure a Matanzas on treballava en una empresa dedicada a la importació i exportació de *tasajo*. Més endavant passà a ser accionista de l'empresa que s'anomenà Surís, Galí i Cia. Va ser un dels impulsors del *Liceo* de la ciutat i també

La capella del Santíssim Sagrament de la parròquia de Lloret va ser feta construir per Narcís Gelats en record de la seva esposa. Gelats participà també en altres obres de beneficència.

del cos de bombers. Va deixar una forta petja a Matanzas on va morir. Tots els diaris de la ciutat li dedicaren un record.

No tots s'instal·laren a Cuba. Francesc Sala (1811-1875) viatjà a Nova Orleans on tenia un famós cafè, The Crescent. Va ser un dels lloretencs que tornà al país. Un altre lloretenc relacionat amb el negoci de les cafeteries era Joan Sureda i Guinart

(1846-1910). Va viure a l'Havana on va muntar, juntament amb un altre soci, una important xarxa de cafeteries. Les més populars foren El Central, El Centro Alemán i La Lonja. Va col·laborar i ajudar intensament totes aquelles persones que arribaven de Lloret, que l'anomenaven El Noi de Lloret.

No tots varen marxar amb la idea de fer fortuna. Alguns

pocs, ho feren per motius ben diferents, com Pere Codina i Mont (1880-1958). Codina havia estudiat arts dramàtiques i va treballar en la Companyia de Maria Tubau. Després d'algunes representacions reeixides de *Terra Baixa*, *Sol Solet* o *Mar i Cel* en les més importants companyies catalanes, va anar a treballar amb Maria Guerrero, que el portà a Amèrica. El 1911, tornà de nou a Barcelona per ocupar el càrrec de director i empresari del Romea. El 1912, anà a Madrid i després tornà a travessar l'Atlàntic. Va viure a l'Argentina, on va ser director d'escena del Teatro del Liceo de Buenos Aires, on morí.

Altres lloretencs que també s'aventuraren el pas de l'Atlàntic van ser Salvador Planes, Joan Castelló, Nicolau Deulofeu, Miquel Ferrer i un llarg etcètera. Gràcies a la seva tenacitat en el treball, tots ells destacaren en el país que els acollí.

NICOLAU FONT

19

*Sant Pere del Bosc
va ser comprat per
Nicolau Font i més
endavant restaurat.*

Un dels personatges que més fidelment representa la figura de l'indià és el lloretenc Nicolau Font i Maig (1830-1908). Quasi tots aquells requisits necessaris per a ser considerat un indià conflueixen en aquest home que va marxar de jove a les Amèriques. Hi ha, però, un tret important que el diferencia dels altres i l'allunya de la imatge tòpica de l'indià: Font anà a Amèrica, però no per voluntat pròpia, tocat per la fal·lera de la fortuna, sinó que va ser cridat per un seu oncle que des des feia temps estava instal·lat a Jaruco, on havia fet una immensa fortuna.

Nicolau Font no tingué problemes per establir-s'hi i guanyar diners. Va marxar amb els guanys assegurats. Després tornà de gran al poble, on va fer construir una luxosa casa. S'hi féu dissenyar un exuberant panteó i realitzà importants obres benèfiques.

En arribar a Jaruco, Font es posà a treballar amb el seu oncle, que es deia igual que ell. En morir, aquest li deixà tota la seva fortuna. Nicolau va saber administrar-la i augmentar-la, adquirí el vaixell Jaruco que més endavant naufragà. Des de Jaruco va comprar la finca de Lloret coneguda com Sant Pere del Bosc. Aquesta finca es va veure afectada per la desamortització. Quan Font se'n va assabentar va enviar els diners necessaris per a recuperar-la, i després, quan va tornar a Lloret, va arranjar-la al seu gust.

Sant Pere del Bosc és situada a la carretera de Lloret a Blanes, en un trencant de la urbanització anomenada *Condado de Jaruco*. En la capella, Font va fer-hi pintar diverses obres que foren realitzades per Enric Monserdà. Altres obres destacades són la capella-oratori, que és dedicada a la Verge de

Abans d'entrar a Sant Pere del Bosc podem trobar l'Angel, un monument que Font feu construir en homenatge a Jacint Verdaguer.

Gràcia, i la creu de terme, ambdues de Josep Puig i Cadafalch. Abans d'entrar a Sant Pere del Bosc, hi ha un immens monument conegut popularment a Lloret com a L'Angel. Va ser inaugurat el 1905 i és un record a Jacint Verdaguer que durant una temporada va viure a Sant Pere, on per encàrrec del propi Font va reescriure el goig de la Mare de Déu de Gràcia. El monument va ser

projectat per Monserdà, i esculpit per Frederic Bechini i Eusebi Arnau.

Una altra de les empremtes deixades per Font és la seva casa, avui Museu d' Història de la vila, situada al carrer de Sant Carles. Feta construir segons el cànon de l'època, la casa és formada per soterrani, dos pisos i golfes. Al costat de la casa hi ha un petit pati. En temps de

Nicolau Font la casa es prolongava vers l'altre costat de carrer on hi havia un edifici per a la cavallerissa i un altre pati. L'entrada, flanquejada per una gran porta, dona pas a una escala amb baranes profusament decorades i una porta d'accés decorada amb vitralls modernistes. En el primer pis, s'hi trobaven diverses sales, el menjador amb una llar de foc i la cuina. En el segon pis hi havia les habitacions. Quasi tots els sostres de la casa són decorats amb pintures. En general, de la casa cal ressaltar especialment el reixat, la porta de l'entrada al pati, els vitralls, les rajoles i alguns accessoris de la cambra de bany que són tots modernistes, alguns d'una bellesa extraordinària. A la casa, encara, s'hi poden veure alguns mobles originaris de gran qualitat.

Nicolau Font va participar també en la construcció de les escoles que avui porten el seu nom. En morir, un dels seus hereus, Agustí Cabanes, va fer aixecar un asil al costat de Sant Pere i un monument en homenatge a Font que va ser construït, probablement, per Bonaventura Conill i Montobbio. Nicolau Font descansa avui en la cripta de Sant Pere, un panteó inigualable.

UN MUSEU DEL MÓN INDIA

20

Museu introdueix el visitant a les centúries en les quals Lloret va tenir un protagonisme notori en l'aventura d'Amèrica. El contingut d'aquesta secció, possiblement el més nodrit, té en l'edifici un escenari d'ambientació perfecta.

En primer lloc, hi ha la part referida a la navegació: esquemes i planells elementals fets pels antics mestres d'aixa, objectes diversos, fotografies, patents de sanitat, quaderns de bitàcola, aparells

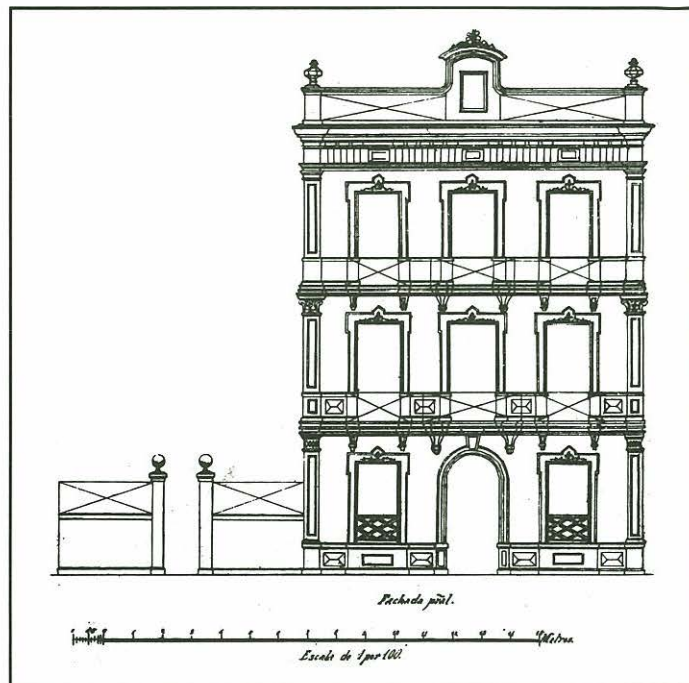
d'orientació... Hi ha una galeria de retrats de capitans de vaixell i quadres d'alguns dels 130 velers construïts a Lloret entre 1830 i 1869, com també una reproducció a escala natural del famós mascaró de la Blanca Aurora, l'original del qual es troba al

Plànol de la façana de la casa de Nicolau Font que actualment és ocupada pel Museu de Lloret. A l'interior encara es conserva mobiliari del mateix Font.

58

El Museu de Lloret fou fundat el 23 de novembre de 1980 a la planta baixa de la Casa de Cultura. Un parell d'anys després fou traslladat a la Casa Font, del carrer de Sant Carles, edifici de 1887, que és un dels pocs que han subsistit de l'època dels indians i que va ser adquirit per l'ajuntament l'any 1981. Davant la transformació galopant de Lloret, el Museu -avui en fase de reestructuració- pretén recuperar el passat i fer-lo present tot seguint un fil històric.

A través d'alguns testimonis dels segles XVI i XVII, el

Museu Marítim de Barcelona. Canons, armes i altres objectes completen la part naval.

La secció dels *americanos* pròpiament dita és situada al primer pis de l'edifici, que té una noblesa decorativa, amb reminiscències colonials, ben adient. Hi destaquen gravats de paisatges d'Amèrica, mobiliari de l'època,

col·leccions de fotografies familiars i epistolars bescanviats a través de l'Atlàntic, testimonis de l'actuació dels *indianos* repatriats, documents de caràcter notarial, monedes, bitllets, i emissions de deute de l'illa de Cuba, revistes i publicacions antillanes i dels països del Plata, i records de la guerra de les colònies: col·leccions de cromos de

xocolata de l'època i de caps de llumins amb gravats al·lusius, objectes, cartes, fotografies, documentació expedida a soldats...

Un sector es dedica també a la literatura i al teatre derivats de l'epopeia americana. L'òpera *Marina* inspirada a Lloret hi és present amb els retrats dels autors, dels principals intèrprets i de la representacions fetes a la mateixa platja de Lloret, i també altres elements: cartells, projectes... La vida de l'actor Pere Codina Mont –que fou famosíssim a Amèrica del Sud– hi és exposada amb nombrosos records personals.

Les fotografies, la documentació i els testimonis de Lloret del segle passat, són un exponent de l'ambient que acollia el retorn dels qui havien anat a fer fortuna. Aquest detalls permeten d'entroncar el discurs general amb el contingut de les sales restants del pis superior, que es destinen als oficis extingits i d'una manera singular als artesans que varen contribuir a la construcció i decoració de cases senyorials, sense oblidar el Lloret, que es desplegarà paral·lelament, de pescadors, terrassans, bosquerols i tapers.

Porta del Museu d'Història de Lloret, amb una reixa decorada amb motius típicament modernistes.

LA CASA GARRIGA

21

60

El passeig Jacint Verdaguer de Lloret de Mar és flanquejat a cada costat per dues cases majestuoses. La del costat dret, mirant al mar, és la seu de l'ajuntament. Va ser construïda entre 1867 i 1872 per l'arquitecte Fèlix de Azua i és un exemple característic de les cases d'estil neoclàssic. En la banda oposada del passeig, s'hi aixeca l'anomenada Casa Garriga, contruïda el 1887. Es, des de fa uns anys, la casa de cultura de la vila.

La Casa Garriga va ser propietat d'un indià, Enric Garriga i Mataró. Aquest lloretenc va marxar de molt

La Casa Garriga, actualment Casa de Cultura, pertanyia a la família de l'indià Enric Garriga i Mataró.

jove a Cienfuegos (Cuba), on fundà amb el seu germà Joan Baptista Garriga una important empresa de fusteria i rajols que s'anomenà Garriga Hnos i Muro. Enric Garriga va fer-se construir la casa amb els diners guanyats a Amèrica. El 1886, va demanar el permís d'obres que li va ser concedit el 1887. Enric Garriga morí al cap de poc temps i deixà la casa a la seva esposa, una vídua jove i rica que més endavant comprà la casa situada al costat, aconseguint així formar la finca actual.

Més endavant, la casa va ser habitada per Salvador Garriga i Garriga, fill d'Enric. Salvador va estar durant molts anys a Cienfuegos ocupant-se del negoci familiar que aconseguí ampliar. La fortuna li va ser propícia i va muntar d'altres seccions, va crear una fàbrica de bastidors de teixits metàl·lics, una bòbila, i una granja. Tornà a Lloret i va viure a la casa Garriga fins a la seva mort, el 1955.

La casa és més austera que la Casa Font. És formada per planta i dos pisos. La façana

de la casa principal és absolutament simètrica. En cadascuna de les plantes hi ha tres balcons i la façana és acabada per un frontó i balustrades. En el frontó hi ha gravat un medalló amb la data de construcció de la casa. L'altra casa que configura la finca és encara més senzilla. Ambdues cases tenen un pati que dona a la banda de mar.

La distribució interna solia ser sempre la mateixa: planta per a cuina, sales i menjador, pis per habitacions i cambra de bany. El darrer pis, el més alt, era destinat a les persones del servei.

Actualment la casa es troba rehabilitada i oberta al públic amb l'objectiu d'ensenyar el

tipus d'habítacle característic dels indians. S'ha mantingut la distribució originària d'algunes de les parts de la casa, mentre que d'altres, com la cuina, no han estat conservades. Per a donar un aire més fidedigne s'han preservat també alguns mobles de l'època de la mateixa casa i s'ha emplenat amb mobiliari procedent d'altres cases.

El sòl de les cases és format per quadrets de ceràmica de diferents colors que

Interior d'una de les habitacions de la Casa Garriga, un indret que vol recordar la història dels indians.

componen diversos dibuixos, tots dissemblants, segons la sala. Els sostres són generalment pintats amb pintures de temàtica molt diversificada. No hi falten tampoc motius florals en relleu. La profusió de decorats amb guix i la pintura en fresc és una característica molt generalitzada. Les parets solen ser decorades amb paper pintat amb motius florals de característiques modernistes, estil també prioritari en el complement i rajoles de les cambres de bany, del més pur estil modernista. Disposaven d'aigua corrent calenta i freda. En una de les sales hi ha situada la capella i, en una altra, la sala de música.

El mobiliari és molt heterogeni, des dels mobles de vímet, profusament decorats, portats expressament de les Amèriques, fins altres de més simples. S'hi troben també peces d'estil renaixentista o anglès i un predomini de mobles modernistes. Entre els objectes hi ha una caixa forta portada de Nova York, un paraigües, i un curiós sistema d'obrir i tancar les cortines, portat probablement de l'Havana. La casa, malgrat les mancances, és un dels indrets on millor es reflecteix la manera de viure dels indians.

Els daiquiris de Hemingway

Molts altres escriptors feren referència a fets relacionats amb els emigrats catalans a les Amèriques. Entre ells, cal destacar Ernest Hemingway que parla de catalans en dos dels seus llibres. A El vell i la mar, parla del "buen cordel catalán" referint-se a un sedal molt fort per a pescar, i a Islas en el Golfo fa referència a La Floridita, el café del lloretenc Constante, inventor del daiquiri:

"Había bebido 'daiquiris' dobles muy helados, de aquellos grandiosos "daiquiris" que preparaba Constante que no sabían a alcohol y daban la misma sensación al beberlos que la que produce el esquiar ladera abajo por un glaciar cubierto de nieve en polvo y luego, cuando ya se han tomado seis u ocho, la sensación de esquiar ladera abajo por un glaciar cuando se corre ya sin cuerda... y así, porque se estaba aproximando demasiado a algo de lo que trataba de huir, acabó en el último extremo del bar con las putas respetables, las magnificas putas viejas con las que habían dormido todos los clientes asiduos de La Floridita en los últimos años y se sentó en un taburete con ellas, comió un bocadillo y bebió 'daiquiri' dobles".

HEMINGWAY, Ernest: Islas en el golfo, Ed. Planeta, Barcelona 1972.

Entre tots els lloretencs que van convertir-se en homes il·lustres gràcies al seu treball i la seva fortuna, banquers, comerciants, constructors navals o escriptors, n'hi ha un que és un cas molt especial: Constantí Ribalaigua Vert, conegut popularment com a Constante.

Constantí va néixer a Lloret el 1888. Quan tenia prop d'onze anys va ser cridat pel seu pare, establert a Amèrica. El 1899, Constantí va embarcar rumb a l'Havana on era esperat pel seu progenitor. En aquella ciutat va treballar durant anys en un cafè propietat de dos germans lloretencs Narcís i Francesc Sala Parera. El cafè era conegut per dos noms: d'en Cotorra i La Florida. Després d'anys de treball Constantí aconseguí comprar-lo, posà en una de les seves parets una gran làmina on es reproduïa una imatge del Lloret recordat i començà a treballar.

Fou així com el barman Constantí passà a anomenar-se Constante i el seu cafè Floridita, un indret conegut arreu i que encara avui és visitat com un dels llocs més típics de l'Havana. En el seu cafè, Constante va crear un dels còctels més famosos i populars: el daiquiri. Per fer-lo, va barrejar una copa i mitja de rom, el suc de mitja llimona, mitja cullerada de sucre, mitja copeta de curaçao i gel picat. El daiquiri ha passat a ser gairebé la beguda nacional de Cuba.

La popularitat de Constante va ser realment molt gran, especialment a Cuba. El seu cafè era visita obligada d'escriptors, periodistes i gent de diversa procedència.

En la seva mort, el 2 de desembre de 1952, tots els diaris de l'Havana recordaren la seva tasca. El diari *Alerta*, dirigit per Ramon Vasconcelos, li dedicava la pàgina vuit:

“Recuerdo que una vez, de regreso a Cuba, después de una prolongada permanencia en el extranjero, apenas pisé el muelle, sentí ganas

Constantí Ribalaigua va néixer a Lloret i de jove emigrà a l'Havana, on va ser propietari del cafè La Floridita.

de tomarme un daiquiri. Me fui al Floridita, saludé a Constante, le comuniqué mi deseo y enseguida me preparó un daiquiri de honor –fueron sus palabras.

Ayer pulcro como era, quiso afeitarse en las primeras horas de la mañana. Era su costumbre. Pero tan pronto comenzó el barbero su tarea, un colapso abatió al primer barman del mundo, a Constante I, emperador de los cócteles. El desfile incesante por la funeraria y la cantidad de coronas que se amontonan junto a su féretro, demuestran la firmeza de los afectos que sembró”.

A l'Havana,
Constantí va
inventar el daiquiri,
avui considerat
beguda nacional.

Jorge Molinos va escriure també sobre
Constante en una revista anomenada *Carteles*:

“Constante fue un artista de su menester. Mezclaba los licores con la exactitud de un laboratorista, pero al mismo tiempo con la limpieza y soltura que una gran prestidigitador realiza sus maravillas. Nadie vió nunca que a Constante se le derramase, ni le faltase, ni le sobrase una gota al preparar un cóctel, lo hiciera para cuatro como para ocho personas a la vez. Medía “a ojo de buen cubero”, como suele decirse, pero, ¡qué medida la suya! Era el poeta que no necesitaba medir las sílabas para medir el verso, y así, con pausa i temple de endecasílabo, sabía escandir –más que escanciar– la bebida en finísimos cristales”.

La popularitat de Constante i del seu cafè
arribà també a Barcelona. Sempronio li
dedicà unes pàgines a la revista *Destino*:

“El bar “La Florida” que la gente llama “La Floridita” es uno de los lugares donde mejor se respira el viejo hechizo de La Habana. Es un establecimiento lanzado a la fama internacional por un hijo de Lloret de Mar, el barman Constantino Ribalaigua, inventor del célebre cóctel llamado daiquiri.

El Floridita es un local encantador, por su decoración algo trasnochada, pero agradabilísima: por su tenue luz, por su música y por sus bellas clientes... En la barra del “Floridita” charlé con un cliente glorioso, el escritor Hemingway que, pasando largas temporadas en un pueblecito cercano a La Habana, acostumbra a tomar el aperitivo allí. Una determinada fórmula del daiquiri ostenta incluso su nombre”.

SEMPRONIO: “La Habana, en cha, cha, cha!”, a *Destino* número 941. 20 d'agost de 1955.

BLANES

22

64

Les drassanes de Blanes treballaven, en el segle XIX, a gran ritme, especialment entre el 1830 i el 1860, que va ser l'època més florent. Mestres d'aixa de renom, com Francesc Vidal, Joan Fàbregas, Josep Vieta i els seus descendents, Antoni Amargós i tants d'altres, construïren importants vaixells que travessaren l'Atlàntic: el bergantí Dario, les bricbarques María de los Reyes, Fortuna, Carmen, María Natividad..., les fragates Pombo, Nueva Laudano, etc. El treball a les drassanes donà una forta empremta a la vila marinera.

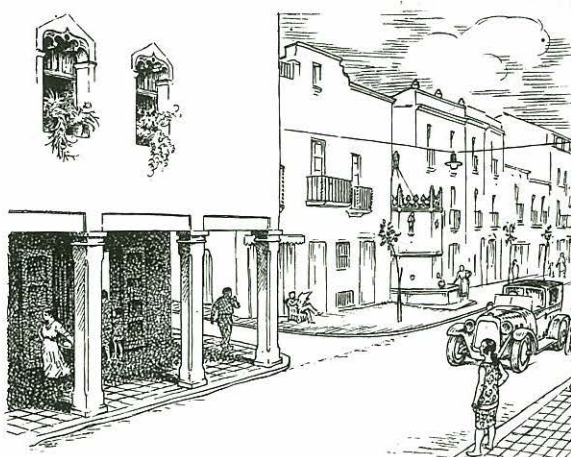
El carrer de l'Esperança de Blanes conserva encara alguna casa d'indians. Aquests edificis tenien el pati situat en l'actual passeig.

No és d'estranyar que, en aquestes condicions, molts blanencs se sentissin atrets per l'aventura americana i deixessin la seva vila per embarcar-se en alguna de les naus que sortien de la platja. Avui queden a Blanes pocs vestigis de la vida d'aquests homes. La majoria de les cases fetes han estat substituïdes per blocs d'apartaments i només alguna casa del carrer Esperança, paral·lel al mar, recorda el seu pas. El retorn, especialment d'aquells qui havien fet

fortuna, causà una forta impressió. Alguns, com Benet Ribes, encara nens en aquella època, recorden la seva història i el seu pas per la vila.

Benet Ribes evoca la figura d'aquells indians que deixaren una empremta més forta en el poble. El més important va

Dibuix de Junceda que reproduïx la font gòtica de Blanes i la casa on es diu que va viure Jaume Ferrer.

Joan Furquet (a l'esquerra) va ser juntament amb Vicenç Coma i Ferrer (a la dreta) un dels blanencs il·lustres que va tornar d'Amèrica.

ser Vicenç Coma i Ferrer, un home que va viure en diversos països americans i que es dedicà a explorar el riu Amazones. En tornar, va anar a viure en una casa situada al carrer Muralla, la part posterior de la qual donava al carrer Riera, actualment avinguda de Joaquim Ruyra. En els fets del Juliol del 36, la casa va servir, durant uns dies, de dipòsit de detinguts. Coma va col·laborar directament en algunes obres pel poble, com la construcció del port, el pont sobre el Tordera i el trasllat del vell hospital.

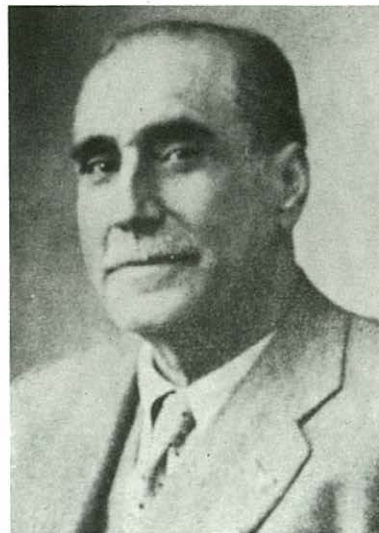
Un altre home de pro va ser Joan Forquet, que en tornar d'Amèrica va fer construir el Col·legi de Santa Maria i va ajudar econòmicament en la construcció del casino i de l'ajuntament.

Ventura Puig va ser probablement el més ric de tots. Sembla que en la seva estada a Amèrica va viure a Cuba, on va fer una fortuna considerable. La seva casa, al carrer Esperança, era la més

bonica. En aquells temps el passeig del mar no era considerat important, només s'hi aixecava alguna botiga de mariners; per això les cases estaven encarades al revés: l'entrada per Esperança i el jardí a mar. Benet Ribes recorda que quan alguna persona anava a visitar la casa, li deien: "Vine per davant".

També els germans Nonell Feliu eren fills de Blanes. Josep i Francesc, conegut com Panxito, van viure a Cuba, on feien d'agents de canvi. També importaven loteria espanyola que després venien als emigrants que tenien una forta afecció a aquest joc. Després els germans van muntar una

petita banca. La seva relació amb altres catalans era constant. A l'hora de tornar, ho va fer primer el germà gran, conegut a Blanes per Pepet. Ambdós s'instal·laren a Barcelona, on fundaren la Banca Nonell, però es feren construir també una casa a Blanes, al carrer Esperança, que avui encara hi és.

Altres blanencs com els Ribes, Feliu, Piñeiro... anaren a Amèrica. En tornar, la majoria passaven llargues estones passejant pel racó d'en Portes o anaven al casino, on solien ser objecte de freqüents comentaris humorístics, especialment per la seva mania a estalviar, que els obligava a fer restriccions a l'hora de prendre el cafè.

TOSSA

23

66

En alguns indrets cal recórrer al record popular per tal de recuperar trossos d'història no gaire llunyans. Aquest és el cas de la vila mil·lenària de Tossa, que va viure també l'amargor de l'emigració. Malgrat que existeixen alguns documents que fan referència a aquest fet concret, són insuficients, per la qual cosa la incidència dels *indianos* en la vila no ha pogut ser reflectida en totes les seves possibilitats.

Les condicions que van propiciar la fugida en totes les poblacions es van repetir, amb certes peculiaritats, a Tossa. La precària situació econòmica general i la manca

de recursos d'alguns dels habitants va provocar la seva marxa. Uns partien treballant en els vaixells que anaven cap a Amèrica, d'altres ho van fer amb un míser bitllet de tercera que els portava cap el desconegut i d'altres, amb sort, viatjaren a Amèrica tot treballant, amb un flamant carnet de pilot aconseguit a l'escola de pilots d'Arenys de Mar.

La majoria dels tossencs optaren per viatjar a Puerto Rico i d'altres anaren a Cuba. Entre els qui decidiren marxar, s'hi trobaven Jaume Pujals, Joan Blanch, Sebastià Jordà, Jacint Garriga, Joan Roura, els germans Jaume i Abraham Canals, Gabriel Samada... En la mateixa població hi havia naviliers i comerciants que mantenien contactes periòdics amb

Jardi de la casa del carrer Tarull, on segons deien hi havia un caiman portat de les Amèriques.

poblacions americanes. Els vaixells de Josep Mestres Auguer foren famosos arreu, especialment en el ports americans on ancoraven per descarregar els productes portats d'Espanya i carregar-ne de nous. Els tossencs que aconseguiren tornar, ho feren amb poca cosa: uns quants estalvis que els van permetre

Al cementiri de Tossa es poden veure encara algunes tombes fetes construir per indians.

de comprar-se una casa, un hortet i una petita barca. Per això les cases solen ser molt senzilles. Encara avui se'n poden veure en algun carrer de Tossa. Prop del mar s'aixeca l'anomenat Hotel Diana que, malgrat ser construït en la mateixa època, no va pertànyer a cap indià.

Una de les famílies més antigues de Tossa, la Ferrer, va enviar un fill a Amèrica. En tornar, va anar a viure en una casa, prop de l'església. Ell i la seva esposa es van fer molt populars a Tossa. Foren els primers a portar-hi un gramòfon que va causar una forta impressió, especialment als nens que l'anaven a escoltar prop de la finestra reixada. Sembla que la senyora Camil·la era molt romàntica, li agradava molt el piano i el tocava constantment. L'hora dels àpats era també tot un esdeveniment; es feien servir els menjars per una cambrera vestida elegantment i amb còfia. També la senyora anava vestida per l'ocasió amb vestits vaporosos. Al poble la coneixien pel sobrenom d'*Adolfo mio* perquè sempre es dirigia així en parlar al seu marit.

Un altre indià que va provocar expectació va ser Bonaventura Montané.

Aquest home es va casar amb una americana i en tornar s'instal·laren en una casa del carrer Tarull, de la qual avui encara es conserva el romàntic pati. La senyora era molt capritxosa i excèntrica i va fer portar d'Amèrica diversos animals, entre ells un caiman. Diuen que un dia el caiman va escapar-se pel reixat del jardí, causant el pànic a tot el poble. Sembla que va ser trobat prop d'un torrent vora de la casa.

Un altre indià tossenc popular va ser Esteve i Llach, que va viure i morir a l'Argentina. Gil Gelpí i Ferro (1822-1890) va viure a Cuba, on va treballar en el diari *La Prensa* de l'Havana, del qual més tard va ser director i propietari. Va fundar un altre diari, *La Constancia*, i treballà també a *La Voz de Cuba* i *El Diario de la Marina*. Era el corresponsal del *Diari de Barcelona* a l'Havana.

Un personatge molt cèlebre, antítesi dels indians, va ser Abraham Canals, que tornà d'Amèrica sense haver fet fortuna. Enyorat del mar i del país que l'havia acollit, es va construir un petit mirador des d'on cada dia anava a mirar passar els vaixells. L'indret va ser conegut popularment com el xalet d'en Bram.

TOMÀS VIDAL I REY

24

Tomàs Vidal i Rey va fer construir, amb les seves donacions, l'Hospital de Tossa, avui Casa de Cultura.

De tots els tossencs que tornaren, el més conegut va ser Tomàs Vidal i Rey. Va marxar a Amèrica dues vegades tot i que no es coneix exactament el país on va viure. Allà aconseguí estalviar un capital considerable que, quan va tornar, li va permetre de viure tranquil·lament i col·laborar en una ambiciosa obra benèfica, la construcció de l'hospital de la vila, avui Casa de Cultura.

Tomàs Vidal tenia tots els atributs propis dels indians: vestit, port, manera de viure. La seva presència era molt important en tots els actes

que se celebraven a la vila, i era conegut per tots com a Don Tomàs. Una anècdota al voltant de la seva persona explica que una vegada Tomàs va fer un viatge a Tossa sense gaires diners i la seva visita va passar força desapercebuda. En tornar de nou, carregat de plata, tothom, fins i tot les autoritats, el reberen amb goig, es feren sopars i celebracions. Davant aquest fet, Tomàs digué: *Con dinero soy Don Tomàs; y sin dinero, Tomàs y nada más.*

El llegat de Tomàs Vidal va ser molt important pel poble.

Obsessionat per fer construir un nou hospital, va deixar diners i béns per a aquest fi. Vidal va morir el 4 d'abril de 1764 sense veure el seu somni acomplert. L'hereu de Vidal, el seu nebot Gerard Vidal i Ferro, va tenir cura que les disposicions ordenades per Tomàs es portessin a terme.

Un document trobat, firmat pel mateix Tomàs Vidal, deixa constància de la importància que tenia per ell la construcció del nou centre i deixa instruccions precises sobre la seva construcció. En aquest document Tomàs Vidal explicava la seva voluntat de construir un centre dirigit a hospitalitzar

tots els malalts pobres de la vila. Per poder portar a terme aquest centre, deixà una quantitat de 1.350 lliures. Expressava també la voluntat que en l'hospital hi hagués una capella perquè els malalts hi poguessin oir missa, una habitació destinada al capellà i un hort per a plantar-hi herbes medicinals per a guarir els malalts.

Una condició també indispensable era la construcció d'un altar amb les imatges de sant Miquel i les Ànimes del Purgatori. En aquest altar calia fer-hi missa cada diumenge i dia festiu, a les vuit del matí, i resar-hi cada dia el rosari. Per això deixà una quantitat

A la capella del vell hospital descansen les restes de Tomàs Vidal. Ell mateix donà les instruccions per a la seva construcció.

determinada de diners, i també tots els efectes necessaris per a celebrar la missa: calze, campanes, missal, casulla...

El document incloïa també la forma d'administrar i dirigir el centre, com també una clàusula on manifestava la seva resolució de ser-hi enterrat, tant ell com els seus descendents. Manel Pujó de Barcelona va ser el mestre de cases encarregat de l'obra. L'hospital és un edifici de poques dimensions construït al voltant d'un claustre i format per planta baixa i pis. Al costat de la nau central i amb entrada també independent, es troba la capella on reposa Tomàs Vidal i el seu nebot. En una làpida, damunt la pica baptismal, s'hi llegeix: "Sepultura de D. Thomàs Vidal y Rey, fundador de est St. Hospital y Cohofundador Garau Vidal y Ferro son nebot Any 1773".

L'hospital ha estat restaurat i conserva encara la seva fesomia originària.

Un dels personatges que més be reflecteix el tòpic de l'indià és Pere Coll i Rigau, un home nascut a Pals que viatjà a Amèrica, on després de treballar en diverses ocupacions, aconseguí fer-se molt i molt ric. En tornar s'instal·là de nou en el poble, on tenia un mas, conegut com Mas Gelabert. Va aconseguir, després de durs enfrontaments amb la gent del poble, posar en marxa un innovador sistema per a la plantació

de l'arròs, l'auca *Història de un tipo*, creada per un "un arrossaire", deixa palesa la negativa de la gent a aquest sistema i reflecteix d'una forma molt subjectiva la vida d'aquest home. La seva vida i el seu treball, com també el dels seus descendents, ha estat d'una importància cabdal per a una àmplia zona costera que abraça des de l'Estartit fins a Begur.

HISTÒRIA D'UN TIPO

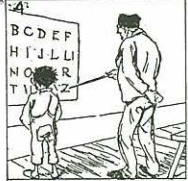
1. La història vos voy contar de un célebre americà.

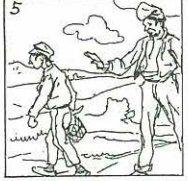
2. La sort, preveient sa manya lo feu neixer en la montanya.

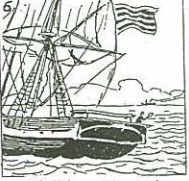
3. Batejat en temps de fret, li posan per nom Ximplet

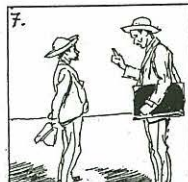
4. Li ensenyà à llegir y sumà un mestre molt competat.

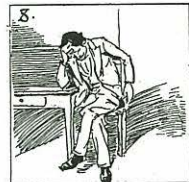
5. Perque aquí no armés soroll lo envian á correr mon.

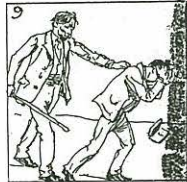
6. A la Habana se'n va anà ab un barco català.

7. Comensà fent de las sevas ab un yenedor d'entregas...

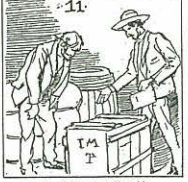
8. Lo negoci era petit, però el negocià molt ric.

9. Per agrader li una carta trobà una pallissa entreto.

10. No li serveix el recort y emprèn lo negoci d'or.

11. La Aduana va burllà ab negoci d'arribar.

12. Venent llumets p'els carrers va adquirir alguns diners.

13. Fou conegut per tot arreu per Conte, Triu y Tremoleu.

14. Comensà fiant la banya ab bitllets del Banc d'Epanya.

15. Foren coneguts per tot arreu los bitllets d'en Tremoleu.

16. Y com lo paper no era bó lo ficaren á un recó.

17. En son afany de guanyà ab ramera trafic.

18. A un amic que no 's nombra la correr dons, diners y honra.

19. Quan té la dona explotada la va deixà abandonada.

20. Per treures amos molestos los embolica ab processos.

21. Hasta en un judici'oral lo tracion de criminal.

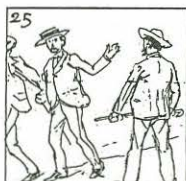
22. Té la cara acostumada á troba de bofetada.

23. Es notori per tothom en la acera de Tacón.

24. S'arranca com un valent y desafia á la gent.

25
Los padrins que va nombrá
no'l volen acompañá.

26
La imprenta s'encarregá
niza historia de contá.

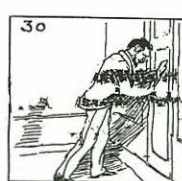
27
Fou lliensat de tot arreu
lo célebre Tremoleu.

28
Un diari que s'en fa cás
lo tracta de Matagás.

29
Ab la recullida de bitllets
va ferne molts quartets.

30
Perque la máquina guardaba
del paper que al Blanch faltaba.

31
La fortuna que zomliava
per eix medi l'ha trobada.

32
De retorn empen viatge
fentse tot un personatge.

33
A sa terra va arribá
lo bufat americá.

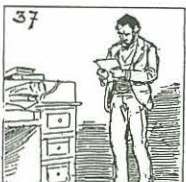
34
Volta ferlos felissos
sembran los ayguadissos.

35
Tot ab lo deliri
de omplir lo cementiri.

36
Lo recort de temps passats
fa saltar los mes sensats.

37
Ha obtingut ja lo permis
per enmatziná 'l país.

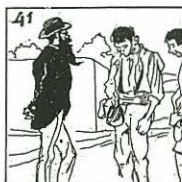
38
Dimiteix l'Ajuntament
ab aplauso de la gent.

39
Arribaren molts civils
á prevención de perills.

40
Lo diputat del districte
va amparar á lo beistre.

41
Un delegat molt d'ar-bòt
á cortesia es rebrut.

42
Venint abholozació,
de processar l'Ajuntament.

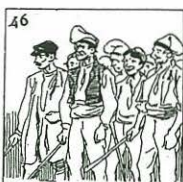
43
Mes no arriba á lo seu fi
per temor d'un nou mof.

44
Per lo que lo Tremoleu
's queda com qui no hi veu.

45
Y no fent cas de xuladas
lo abonyegan á pedradas.

46
Y per por de la població
desisteix de la plantació.

47
Rebent lo sola y enyojada
la hermosa de sa cunyada.

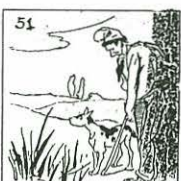
48
Carregat de bons fins
lo americano dels lubins.

49
Quant arriui lo any vinent
veurem lo que 'ns porta l vent.

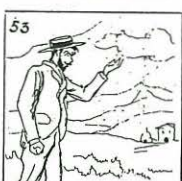
50
Perque, si ell vol plantá
segur que no cullirà.

51
La planta en lo Ampurdá
maia grana pot llevá.

52
Unit y compacte el poble
defensará son dret noble.

53
Sens que 'l fassi torná entera
la amensassa d'eixa tera.

54
Yaquí teniu la historia del
del célebre; Tremoleu!

SANT FELIU DE GUÍXOLS

25

72

De totes les poblacions que varen viure l'ona d'emigració a Amèrica, Sant Feliu de Guíxols és la que presenta unes característiques més particulars. La població, no pogué eludir, com tantes d'altres, la plaga de la fil-loxera, que arrasà també les seves vinyes. El cultiu de la vinya no era l'únic mitjà de subsistència, ni tampoc el més important, però l'efecte causat per la plaga els causà importants dificultats. Un diari local, *El Eco Guixolense*, donava notícies periòdiques sobre l'evolució de la plaga. En l'edició del 6 de novembre de 1878 explicava un remei infal·libre per aconseguir la

seva aturada, remei que, naturalment, no va donar cap resultat.

L'entrada de la fil-loxera va coincidir també amb el naixement d'una important indústria, la tapera, que esmorteí els problemes motivats per la manca de treball i gràcies a la qual Sant Feliu va viure una etapa florent i dinàmica. Aquells homes que, per una raó o

l'altre, no eren contractats en la nova indústria cantaven irònicament *A la Habana me voy...*, projectant la marxa com una solució extrema.

Així, una part dels ganxons també anaren a creuar l'Atlàntic. Uns ho feren abans de l'apogeu del suro i d'altres després. La majoria dels qui partiren ho feren abans de 1870, quan les condicions de vida no eren tan favorables.

La majoria dels indians que tornaren a Sant Feliu ubicaren les seves cases al passeig, prop del mar (a la dreta). Els bancs mantenien relacions constants amb les banques americanes (a l'esquerra).

En aquells temps les drassanes treballaven amb fermesa, i vaixells de gran tonatge envaïen la platja, encara sense port. Els emigrants partien del propi poble amb vaixells com el Galofré, un bricbarca de tres pals, o el pailebot Bravo.

Els ganxons, de la mateixa manera que ho feren els tossencs, escolliren les Antilles com a punt d'arribada. Cuba i Puerto Rico van ser els principals punts d'atracció. Un gran nombre

decidí també establir-se a la ciutat nord-americana de Nova Orleans.

En un principi foren navegants i comerciants els qui decidiren provar fortuna; més endavant s'hi afegiren persones relacionades amb altres professions: artesans, agricultors, obrers especialitzats...

La Llei dictaminada el 1835, mitjançant la qual s'obligava a tots aquells qui volien emigrar a Amèrica a treure's el passaport, ha permès tenir

ara dades molt fidedignes sobre la gent que va marxar. A l'arxiu de Sant Feliu de Guíxols es guarden molts passaports on s'especifica el nom, l'edat, trets personals, etc. Aquests documents han possibilitat realitzar diverses estadístiques. Així, durant el període de 1824 a 1862, se sap que emigraren a Amèrica amb passaport almenys 1.568 persones, la majoria d'edat compresa entre 11 i 15 anys. La seva professió era molt variada, però hi havia un gran nombre d'estudiants i d'industrials o artesans. Els mateixos documents permeten de conèixer les dades dels qui retornaren: entre 1839 i 1882 anaren a Sant Feliu 300 persones.

El contacte entre aquells qui marxaren i la població ganxona va ser sempre freqüent. El diari de Sant Feliu publicava totes aquelles notícies arribades de l'altre costat de l'Atlàntic. Eren molts els qui enviaven cartes i articles explicant el desenvolupament del viatge, del treball... Això ha permès de tenir notícies de molts dels qui marxaren, com Narcís Llauri, Francesc Lladó, Gurmésindo Forto, Gurmésindo Serra, Josep Lloveras, Tomàs Jordà, Josep Torrent, Josep Anglada, Vicenç Planella...

TRADICIONS GANXONES

La gent de Sant Feliu coneixia els indians per un sobrenom, els càncamos, però aquesta no és l'única particularitat de la gent ganxona que tingué una facilitat especial per a adaptar tradicions i aspectes portats de les Amèriques. La gran aflluència en la seva platja de vaixells procedents de les Amèriques, la relació constant amb aquells que hi vivien, va fer que aquestes tradicions perduessin durant temps, arrelant fortament en la població.

Gaziel recorda com els tapers cantaven aquelles cançons importades d'Amèrica, especialment havaneres i chimbambas: *Cuba donde yo nací, Ven, La banchindanga, El abanico, El negrito*, eren les més populars. Algunes d'aquestes cançons eren fidels reflexos d'històries vertaderes com aquella cantada per un indià que explicava la història d'una mare que ha perdut al seu fill:

A la sombra de aquella montaña
día y noche me voy a llorar,
para ver si mi triste mirada
divisa algo que me dejé allá;
pero no veo el Morro,
ni la cabaña,
ni veo ná:
solo de Cuba distingo yo
la triste tumba del hijo mío
que allí murió.

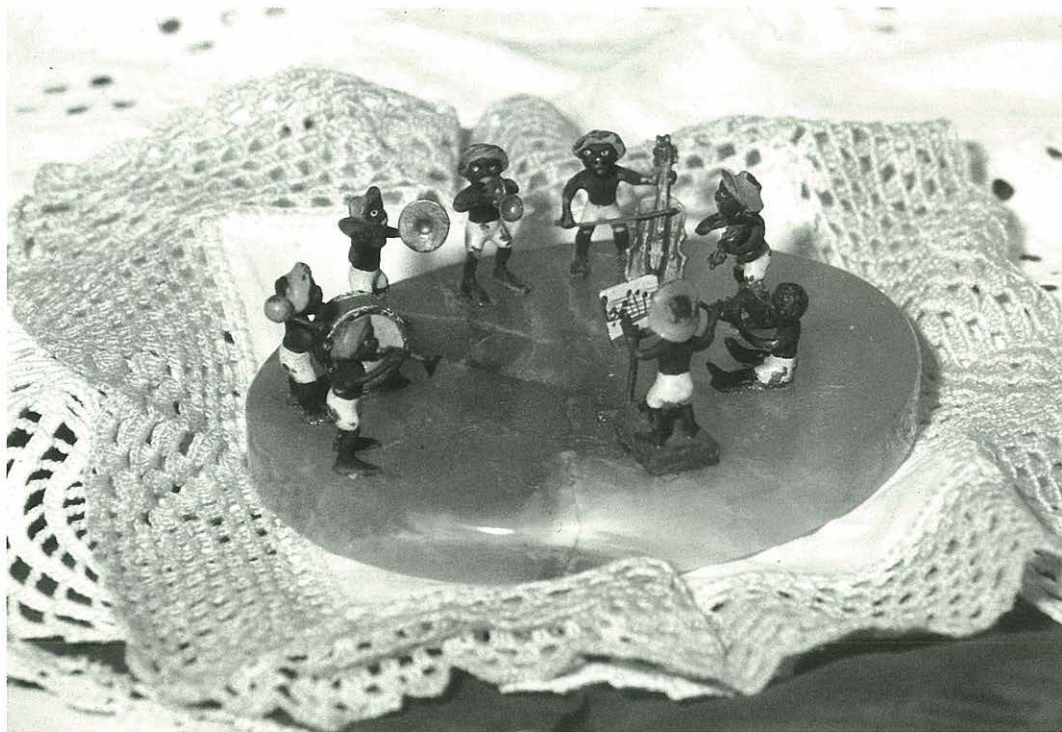
Algunes d'aquestes cançons anaren transformant-se i adaptant-se a d'altres tradicionals del país i així nasqueren divertides i curioses melodies.

Un altre costum que travessà l'Atlàntic i que Gaziel recorda haver vist en les festes de Sant Feliu, era l'anomenat Ball dels Negritos. La seva execució imitava un ball característic dels negres que vivien a les Antilles i reproduïa l'hàbitat d'aquests. En una rotllana, es posava, en el centre, una cabana imitant la dels negres, un home vestit com els capatassos, amb vestit blanc i barret de *jipijapa*, feia un crit i començaren a sortir de la cabana multitud de negres, evidentment ganxons disfressats, que anaven cantant:

**Los “negos” salen
de la cabaña,
de la cabaña,
para “trebacar”.**

El capatàs responia:

**Saca la piedra madura,
saca la piedra del mar:
que si no la sacas, “nego”,
pronto te voy a matar.**

Mentre, l'orquestra del poble anava tocant a ritme d'havanera. El ball i les cançons es pogueren escoltar durant molts anys a Sant Feliu, fins que es perderen. L'adequació d'aquests a la vida quotidiana i a les festes populars és un exemple més de la importància que va tenir l'emigració i el retorn posterior de molts homes de la vila.

Un indià va portar d'Amèrica un petit objecte –que ara conserva el col·leccionista Joan Cortés– on es reproduïx una orquestra de negres amb tots els instruments propis d'una festa tradicional. A Sant Feliu celebraven cada any un ball tret d'una dansa típica de les hisendes.

BEGUR

26

Sota les arcades de la casa que hi ha al carrer Ventura Sabater encara es poden veure avui les pintures al fresc reproduint idíl·lics paisatges.

76

Situat en un lloc privilegiat, en un alt turó des d'on es divisa el contorn del mar i els pobles propers, Begur ha desenvolupat la seva pròpia història, desconeguda per molts, forjant sempre un caràcter personalíssim, allunyat de qualsevol semblança amb els pobles veïns i convertint-se en un lloc un xic misteriós, ocult, amb un atractiu irresistible. L'aparença que li donen les altes cases, carregades d'aire colonial, contribueix a magnificar aquesta atracció.

Els begurencs vivien aïllats en la seva vila, treballant en el mar i la muntanya, vivint dels

recursos naturals de la terra, la vinya i l'agricultura, i del mar, la pesca i el corall. La recollecció de corall va enriquir notablement la població. La majoria dels homes del poble es dedicaven a aquesta dura tasca i durant el dia en el poble només hi restaven les dones i els infants més petits. Arribà, però, el moment de crisi, provocat per la gran troballa de corall en el sud d'Itàlia que causà la baixa del preu i molts quedaren sense feina.

Una altra adversitat se sumà a aquesta: l'única font de riquesa, la vinya, també davallà. Begur no va ésser

immune a l'arrasament de la fil·loxera que, en la dècada dels vuitanta del segle passat, acabà amb les 1.414 hectàrees que s'estenien pels seus camps.

Amb l'enfonsament dels principals mitjans de treball, les possibilitats de viure dignament en el poble minvaren, i l'aventura americana va convertir-se en un recurs, una solució viable per a sortir d'un magre esdevenidor.

Foren molts els begurencs que s'animaren a travessar l'Atlàntic, especialment en la dècada de 1840 a 1850. Abans, però, altres habitants del poble ja havien emprès el camí.

Els qui aconseguiren amb el treball obrir algun negoci i fer fortuna tornaren al poble. Molts també tornaren sense haver fet cap fortuna, perquè al poc temps de marxar decidiren tornar a embarcar-se, cansats i enyorats. La llegenda diu que aquests homes sentiren el so

de les campanades de l'ermita de Sant Ramon. Un tercer grup aconseguí fer algun estalvi que els va permetre viure més dignament.

Josep i Pere Pi i Carrera, Francesc Roger, Josep Ferrer, el senyor Puig, foren alguns dels qui aconseguiren tornar amb la butxaca plena i amb aquella aurèola mítica que envoltava els acabats d'arribar. Compraren cases, terrenys i amb la seva tasca aconseguiren donar a Begur aquest alè colonial que respira

encara avui.

No mancaren tampoc les obres de beneficència, i aconseguiren crear una obra comuna, el Casino Vell, acabat de construir el 1870 i que fou possible gràcies a les donacions dels indians i d'altres persones benestants de la vila. El Casino és un exemple característic i fidedigne de les cases que es construïen en aquells anys. Els indians de Begur col·laboren intensament amb els habitants de la vila, a qui solien ajudar en cas de dificultats.

El Casino de Begur va ser construït gràcies als donatius de la gent del poble, entre els quals hi havia molts indians. La construcció respon a l'arquitectura típica de l'època.

RECORDS COLONIALS

27

78

Juntament amb Lloret, Begur és la població que, encara avui, recorda amb més força el món colonial. La vella carretera que surt del poble per anar a la platja de Sa Tuna és un mirador perfecte per a veure les cases colonials més característiques de la vila. Les tres s'alcen solemnement sobre un petit monticle. Les àmplies arcades, vestigis de belles pintures tropicals i algunes plantes tropicals són el record de l'època colonial.

Habitaven les cases tres begurencs: Francesc Roger i Barceló, Pere Pi i Carreras i el seu germà Josep Pi i

Carreras, aquests darrers fills de mariner. Francesc Roger vivia a la primera de les tres cases, continuant la numeració del carrer Bonaventura Carreras, i el dos germans, les altres dues, en la primera Pere i en la de la cantonada Josep.

Dels germans Pi, el primer que marxà a Amèrica va ser Pere. Un bon dia va decidir marxar a Cuba on va establir-se. Allà va viure i treballar molts anys i va cridar el seu germà Josep perquè anés a ajudar-lo. Vivien a l'Havana, on tenien una fleca i botiga de comestibles, La Industrial, situada al carrer Cárdenas, cantonada carrer Corrales. Més endavant, en

prosperar el negoci, canviaren l'establiment al carrer Suárez, un dels més llargs de la ciutat i hi instal·laren un negoci relacionat amb el suro. Importaven suro, per la qual cosa tenien contactes habituals amb poblacions gironines: Cassà de la Selva, Palafrugell, Sant Feliu, Santa Coloma, etc. Tenien també màquines que importaven i venien a d'altres països.

Les tres cases tenen unes característiques semblants.

A Begur podem trobar encara cases que recorden l'estil colonial. Les àmplies arcades i els jardins són avui admirats pels visitants.

Francesc Roger s'havia instal·lat a Cuba, on es dedicà a la indústria tabaquera; fabricava també el paper de fumar Jean-Roger. En tornar, va comprar la casa i va decorar-la al seu gust. Sota les arcades que donen al jardí, encara es poden veure avui restes de pintures al

La pèrdua de les colònies

Gaziel en l'obra Tots els camins duen a Roma recorda i explica fets relacionats amb la pèrdua de les colònies des d'un vessant històric.

“Es pot dir que la generació de la qual jo formo part obrí els ulls a la raó i començà a fer-se una vaga idea de les coses del món, en mig de la bogeria col·lectiva que engegava tot Espanya, almenys l'Espanya oficial. I aquell deliri de grandeses contrastava bàrbarament amb les desferres humanes, els repatriats de Cuba i Filipines –ferits, esguerrats i malalts– que, essent Barcelona un port on venien a atracar els transatlàntics, ens arribaven contínuament. La Rambla anava plena de les deixes humanes escopides per una ressaca tràgica, vinguda de l'altra banda del mar”.

GAZIEL: Tots els camins duen a Roma”. Ed. Aedos. Barcelona, 1958.

Façana d'una de les cases habitades per indians que es troba al carrer Bonaventura Carreras, a Begur. A la part del jardí encara hi ha vestigis de pintures al fresc.

fresc amb bonics i romàntics paisatges. També la casa del senyor Puig, al carrer Ventura Sabater, té encara les pintures que hi van fer pintar.

La casa de Josep Pi està encara molt ben conservada. A l'entrada hi ha una gran saleta decorada amb pintures, la qual dóna a una gran habitació que abraça l'amplada de tota la galeria que dóna al jardí. En els costats, s'hi distribueix la zona de cosir, planxar... Al costat de la saleta d'entrada, s'hi troben el menjador, tot pintat, recordant la fusta, i amb diversos dibuixos, i la cuina. A l'altre costat hi ha un

escriptori. En la mateixa planta hi ha també un lavabo. El segon pis és format per un immens saló que ocupa també tota l'amplària de la terrassa descoberta que dóna al pati. La sala és tota pintada, amb dibuixos i reproduccions de medallons. Les habitacions de la casa disposen totes de vestidor i en les cambres de bany hi havia aigua corrent, calenta i freda. La resta de la casa és formada per les golfes, el soterrani on es guardava la llenya, el celler i evidentment, el pati. En algunes cases el pati es dividia formant un tros de jardí, el més proper a la casa, i un hort.

El begurenc Lluís Comas i Pi va marxar a l'illa de Cuba a l'edat de 15 anys. Hem recollit personalment el seu testimoni, que és la crònica de molts que, com ell anaren a les colònies i tornaren de sobte, després d'uns anys de treball, sense haver aconseguit el somni de la fortuna, però amb un bagatge de coneixements i maduresa cabdals per al desenvolupament de la seva vida posterior.

El consentiment patern, firmat pel seu pare Narcís Comas i Balmaña i certificat pel secretari del jutjat de la vila de Begur, Emili Esponellà, deixa constància de la marxa de Lluís, un noi de quinze anys, de professió estudiant que anava a l'illa a Cuba per dedicar-se al comerç. Va marxar, el 1919, juntament amb altres tres companys: Joan Carré, Josep Gasull i Pere Farriol. Acabaven de sortir de l'escola.

Amb 40 duros per a pagar el viatge i, poca cosa més s'embarcaren al port de Barcelona en el vaixell Montevideo. Un billet de tercera, el més econòmic, els havia de portar a destí. El barco va fer escala a Nova York, on una vaga dels descarregadors va obligar-los a estar ancorats durant quatre dies. En arribar a l'Havana, just al moment de baixar, hagueren

d'ensenyar la carta de presentació, sense la qual haurien hagut de tornar.

A l'Havana, es posaren a treballar a La Industrial, el comerç dels germans Pi. Juntament amb ells, treballaven altres nois. Eren vuit o deu dependents amb diferents tasques. Lluís s'encarregava de marcar els taps de suro. Després els taps, anaven a diverses destinacions. Ells mateixos tenien cura de portar els més petits, distribuïts en caixes de 1.000 i que eren per a productes específics de farmàcia.

Vivien tots a la mateixa casa, on a més del dormir i el menjar, se'ls donava un sou de 18 a 20 dòlars. A base d'anar estalviant, Lluís Comas aconseguí enviar alguns diners a la família. En aquells temps, el canvi del dòlar

Les diverses associacions que hi havia a l'Havana es convertien en centre de retrobament d'emigrats. El passaport (dreta) era un document indispensable per a entrar a Amèrica.

era de 7 o 7'50 pessetes. Lluís girava aquests diners per mitjà d'una important banca, la de Narcís Gelats i Companyia, de la qual molts catalans eren clients. La jornada de treball s'allargava tot el dia. Allà, la majoria dels comerços no tenien horari fix, només algunes determinades indústries. Generalment es treballava de set del matí a vuit del vespre i amb molta sort tot el diumenge era festa.

No quedava gaire temps per a l'esbarjo. En alguns moments d'oci anaven a passejar al Mariental, o a veure l'entrada de barcos en el port de El Morro. També anaven al cinema i en una ocasió va gastar-se 15 a 20 dòlars -tota una setmanada- per anar amb un hidroavió al Mariental. Un lloc habitual de trobada era l'anomenat Centre de dependents de l'Havana, un indret on a canvi de fer-te soci, pagant només dos dòlars, t'oferien serveis múltiples, entre ells l'hospitalització. En cas de malaltia, eren adequadament assistits per metges, disposaven d'una habitació i d'acurades atencions.

Després de dos anys d'estada a Cuba, Lluís Comas decidí tornar a Begur: s'embarcà en un vaixell de la companyia Pinillos i tardà 22 dies a arribar. En el viatge d'anada n'hi havia estat 32. Avui continua vivint a Begur i recorda aquells anys de dur treball amb condescendència.

Lluís Comas i Pi va viatjar a l'Havana on va treballar i viure durant uns anys. Després tornà de nou a Begur. Avui encara recorda aquells anys de treball.

CADAQUÉS

28

El singular emplaçament de la vila de Cadaqués va fer que els cadaquesencs miessin i visquessin sempre de cara al mar. Allunyats d'altres poblacions i, amb un difícil accés a les properes, no és d'estranyar que, els seus habitants, en haver de desplaçar-se escollissin fer-ho per mar. Molts cadaquesencs havien viatjat a punts ben llunyans de França, Itàlia, Espanya... En canvi, la majoria, no havia trepitjat mai Figueres, per a ells "la plana". El llarg viatge amb carro per uns camins més dificultosos, col·laborà a convertir aquests homes en bons navegants.

Un aspecte va ser determinant en la fugida de la gent del poble cap a les Amèriques: la fil·loxera. La proximitat de Cadaqués amb la frontera va accelerar, en un moment determinat l'enriquiment del poble. Durant el període en què la fil·loxera atacà les vinyes franceses, els productors francesos es varen veure obligats a comprar la

producció de vi a Cadaqués, i aquest va viure una època daurada. Fou, però aquesta mateixa proximitat la que facilità la transmissió de la plaga i, ben aviat, els ceps de Cadaqués també es veieren afectats. Els cultius quedaren absolutament destruïts.

Cadaqués es va convertir així, l'últim quart de segle passat, en una de les poblacions més afectades pel problema de l'emigració. Eren poques les famílies que no es veieren afectades, i aquells del poble que no havien marxat per pròpia decisió hagueren de fer-ho per obligació. Alguns marxaren des de Barcelona i d'altres ho varen fer des del poble, en condicions molt precàries.

Dos ports sud-americans varen atreure especialment els cadaquesencs: Argentina i molt especialment Cuba. Aquest darrer país va convertir-se en un punt de mira constant. Aquells qui primer hi van arribar i que van aconseguir col·locar-se en algun lloc, feien cridar els seus compatriotes. La solidaritat entre ells era remarcable.

Un dels personatges més importants van ser els senyors Francesc i Pous, que crearen una important

La platja de Cadaqués no ha canviat gaire de fisonomia. La casa Serinyana és una de les construccions més boniques del poble.

La casa Serinyana ha estat restaurada recentment. En la tasca de recuperació es varen tenir en compte tots els trets característics de la construcció original, i fins i tot es van conservar els colors de la ceràmica.

indústria a Santiago, Ceiba, que acollia sistemàticament tots aquells fills de Cadaqués que anaven a trucar a la seva porta. Santiago no va ser l'única població on es trobaren cadaquesencs. Al contrari d'altres pobles de les contrades gironines, la gent de Cadaqués va dispersar-se per molts pobles, alguns d'ells no gaire grans.

Encara queden a Cadaqués records d'aquella època, i especialment d'aquells qui tornaren havent fet fortuna. Per exemple, algunes de les

cases com la Casa Serinyana (1910), la Casa Rahola (1860), la Casa Coloma, Can Costa, conegut com el Llauner, i alguna casa més del passeig.

Entre els cadaquesencs que sobresortiren, a més dels esmentats Francesc i Pous, cal assenyalar Antoni B. Pont, un metge i publicista que va viure a Corrientes, on va exercir diversos càrrecs públics. Va fundar, juntament amb d'altres persones, el diari *El Progreso* i col·laborà en diversos mitjans. Va viure

també al Brasil. El 1919, va ser nomenat fill predilecte de Cadaqués.

Frederic Rahola i Trèmols (1858-1919), també fill de Cadaqués, viatjà igualment a Amèrica. Escriptor i especialista en dret, d'un dels seus viatges a Amèrica del Sud, va néixer una de les seves obres, *Sangre nueva*.

L'impacte de l'emigració va ser tan gran, que algunes expressions han perdurat i perduren a Cadaqués, on encara són molts els qui van a "trobar l'Havana". Una botiga dedicada primer a objectes varis i actualment a drogueria, anomenada La Cubana, un bar que des de fa tres anys és a Cadaqués, La Habana, on es recullen imatges i objectes típics de les colònies i de cadaquesencs que hi tenen relació, i un nom genèric per a tots aquells qui varen marxar a Cuba, "els cubanos", són avui una imatge viva de l'època.

LA DARRERA ONADA

29

Centres i entitats catalanes a Amèrica

Els centres i casals catalans eren repartits per diversos països, especialment sud-americans i situats en aquelles ciutats més grans. Significaren un fort suport per a aquells homes que havien anat a viure en un país estrany, amb costums absolutament desconeguts. Aquests centres jugaren un paper fonamental, particularment a l'hora de resoldre problemes amb els emigrats. Eren també importants centres d'oci, de beneficència, llocs habituals de trobada, que van fer un bon servei als exiliats catalans de la guerra civil espanyola 1936-39. Alguns d'ells encara avui persisteixen.

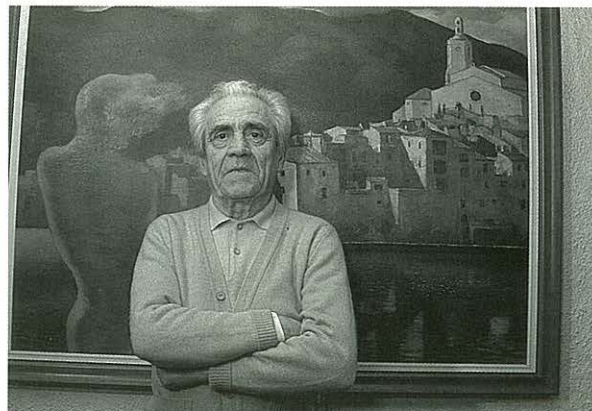
A la primeria del segle XX, varen ser molts els indians que decidiren tornar al seu poble. El retorn va ser llarg i pausat. Paral·lelament a aquest retorn es va produir una nova onada d'emigrants, especialment vers Cuba. Cadaqués va ser un dels indrets on aquest fet fou més notable. Van ser molts els qui marxaren en la primera meitat del segle, especialment entre 1920 i 1930, i no tornaren fins que Fidel Castro aconseguí el poder de l'illa. En els anys seixanta, el retorn va ser en

*A l'Argentina, s'hi troben: Casal de Catalunya, Obra Cultural Catalana, Les Quatre Barres, Club Català, Centre Català i Agrupació Catalana.
A Mèxic: Centre Català i Orfeò Català de Mèxic A.C.
Al Brasil: Grup de Catalans de Sant Pau.
A Costa Rica: Casal Català.
A Colòmbia: Agrupació de Catalans.
A Cuba: Societat de Beneficència Naturals de Catalunya.
A l'Equador: Casal Català.
Al Paraguai: Centre Català.
A l'Uruguai: Casal Català.
A Veneçuela: Centre Català
A Xile: Centre Català.
Als Estats Units: Casal dels Catalans a Califòrnia i Casal Català a Florida.
Al Canadà: Casal dels Països Catalans.*

massa. Aquests emigrants es trobaren allà amb gent del mateix poble que els acollia i els donava treball.

Cadaqués, seguint la tradició d'emigrar a Amèrica, va veure marxar molts dels seus habitants. Alguns d'ells, com Joanet Riera i en Cari, recorden els anys passats a Cuba, al costat d'altres companys.

En Joanet, com és conegut al poble, volia ser carnisser, però un oncle seu, instal·lat a Cuba, va animar-lo a embarcar-se. Quan encara no tenia 15 anys, decidí marxar juntament amb un amic de l'oncle. Aquest li aconseguí, en arribar a Sant Esperit, una feina en una sabateria, on començà a treballar escombrant. El seu oncle comprà una ferreteria i va fer cridar en Joanet. Amb l'oncle, pogué arraconar algun diner fins que va fer-se soci seu i començà a emprendre algun negoci propi. Comprà alguns pisos i propietats. Joanet, enyorat de Cadaqués, va fer diversos viatges al poble. Els anys 1956 a 1960, època de la revolució cubana, va estar en el poble, per després tornar a Cuba, on va viure durant dos anys el règim fidelista. Després d'aquest temps, tornà definitivament a Cadaqués, deixant a l'illa tot

En Joanet (esquerra) va treballar en una ferreteria de Sant Esperit, a Cuba, d'on tornà després de la revolució de Fidel Castro. El Cari (dreta) és fill de pare cadaquessenc, però va néixer a Júcaro, un poble de Cuba on el seu pare va instal·lar-se.

allò que havia guanyat, i amb 10 pesos a la butxaca. De la seva estada a l'illa recorda vells amics com en Quimet Pomès, a casa del qual anava sempre a menjar, Fernando Roquefort i el seu germà

Jordi, en Panxo i en Joan Coll, en Pairim, un personatge recuperat per Pla que es dedicava a carregar sucre. En Joanet recorda com, en trobar-se en algun indret diversos cadaquesencs, es posaven tots a plorar: el poble llunyà vivia sempre en el seu record.

El cas del Cari és diferent. El seu pare s'havia instal·lat a Cuba, on va casar-se i tingué fills. Ells és, doncs, nascut a l'illa, en un poble anomenat Júcaro. El seu pare Valino Pomès es dedicava a la pesca. També hi havia oncles seus, en Nicolau i en Pau Pomès. Als 4 o 5 anys tota la família viatjà a Cadaqués, on es quedaren. Quan el Cari tenia uns 13 anys, tornà a marxar amb el seu pare. Hi anaren amb Joan Francesc de l'Armentera. Va anar a Sant Esperit, província de Santa

Clara, on anà a casa l'oncle, en Quimet Pomès, propietari de la ferreteria Cataluña-Cuba. Hi va viure sis anys. El seu pare havia aconseguit establir un negoci de pesca molt important amb barques de 20 a 25 tones. Al moment d'anar a pescar, embarcaven durant 2 o 3 mesos i no tornaven fins que tenien els vivers plens. Eren molts els cadaquesencs que es trobaren allà. El pare retornà després de vendre el negoci i el Cari es quedà un temps encara, fins que tornà definitivament.

INDIANS DE TERRA FERMA

30

86

Els pobles de l'interior no visqueren tan intensament com els de la costa l'emigració a Amèrica. Per tant, la incidència del retorn dels emigrats no va ser tampoc tan gran. Això no exclou, però, la possibilitat de trobar en poblacions molt diverses, casos de persones que anaren a les colònies i tornaren rics, indians que construïren també la seva casa, es compraren un hort i ajudaren en les tasques socials de la vila natal. En tractar-se de fets molt generalitzats però alhora personalitzats, no permet de conèixer amb exactitud a quines poblacions visqueren i

on conegueren aquests esdeveniments. Llocs tan llunyans de la costa com Olot conegueren un indià. També Banyoles i la Bisbal, sense oblidar-ne d'altres com Llagostera, Camprodon, Cassà, etc.

Un dels personatges més coneguts de Banyoles era Miquel Riera, un bon home que, com molts, se sentí, atret per les terres llunyanes i s'embarcà rumb a una país imprecís. Evidentment, Miquel Riera aconseguí amassar una fortuna considerable i retornà a Banyoles, on es comprà una casa situada sota les voltes de la Plaça. Va fer tirar la vella construcció i aixecar-la de nou i, com que tenia un

bon record de la seva estada a Amèrica, va encarregar al pintor banyolí Manel Pigem la decoració de les pintures de la casa.

Miquel Riera, conegut popularment com Miquel Buli o Don Miguel, s'havia casat amb una elegant i distingida senyoreta, Zoila Ribera. A la seva casa, per als banyolins Can Buli, es parlava un perfecte castellà. Antoni Maria Rigau recull alguna anècdota relacionada amb

En arribar d'Amèrica, Agustí Boy va comprar una pairalia a la Bisbal, i hi feu construir una gran arcada.

aquest curiós banyolí i la seva esposa. Els divendres de cada setmana, una llarga corrua de pobres feia fila davant la casa per demanar almoïna. La senyora Zoila donava una moneda a tots els pobres per alleujar les seves penúries. La generositat de Miquel Buli també es feia notar amb altres actes:

especialment en aquells dies de festa quan la cobla tocava sardanes, ell tenia cura de pagar alguna de les despeses i, a vegades va llogar la cobla per celebrar festes davant la seva casa.

També passejant per la Bisbal podem descobrir algunes cases amb referències

colonials. Una d'elles, coneguda com a Cals americanos és situada al carrer de l'Aigüeta, actualment ocupada per una botiga de ceràmica. La casa era de Joan Martí Oliveras, un terrissaire que va ser cridat a files amb destí a Cuba. Allà va casar-se i tornà més endavant a la Bisbal, on va emprendre de nou el seu ofici.

L'altra casa de la Bisbal amb característiques colonials és la coneguda com Can Boy i també Can Balaguer, una casa pairal que va ser comprada i transformada per Agustí Boy i Deulofeu, un jove palamosí que emigrà a Cuba, on va casar-se amb una noia hereva d'una important hisenda. En tornar al país, Agustí Boy decidí viure a la Bisbal, comprà la casa i l'arranjà al gust colonial, afegint-hi la típica galeria i la balustrada. Arranjà també el jardí amb tots aquells elements distintius del jardí romàntic.

Un exemple atípic i invers és el d'Àngel Pérez, un cubà que va anar a viure a la Bisbal. Al poc temps de ser-hi, va rebre una herència que el convertí, de la nit al dia, en home ric. Va fer-se aixecar una casa, Torre Maria, envoltada d'una estilitzada galeria formada per columnes i arcs, amb un esplèndid jardí.

Villa Maria, a la Bisbal, va ser feta construir per un cubà que, un cop instal·lat al poble, va heretar una important fortuna.

OLOT

31

Malagrida representa la imatge típica de l'india. En tornar, va fer-se construir una torre a Olot.

88

Un dels personatges més populars de principi del segle XX va ser Manuel Malagrida i Fontanet, un olotí nascut el 1864, que un dia de 1890, complerts els 24 anys, decidí emigrar a la ciutat argentina de Buenos Aires, on aconseguí instal·lar una cigarrera. Treballador nat i no conforme encara amb allò aconseguit, no parà fins a arribar a crear una fàbrica de tabac, La Invencible. Els seus peculiars dots feren que li encomanessin el comandament i la direcció de la fàbrica de tabacs nacionals anomenada El Telégrafo.

Home d'empenta, decidí llançar una campanya de

promoció dels seus productes i així, convocà un concurs de cartells, el popular *Concurso de carteles de los Cigarrillos París*. Durant dos anys consecutius, 1901 i 1902, es convocà l'esmentat concurs, i la importància del premi va fer que un gran nombre de pintors, entre els quals es trobaven els més importants de l'època, s'hi presentessin. Malagrida donà, més endavant, al Museu d'Olot, els cartells del concurs. Alguns d'ells, els més importants i millor conservats, es poden veure avui al Museu Comarcal de la Garrotxa.

A Buenos Aires, Malagrida es convertí en un distingit personatge, relacionat amb

importants càrrecs de la ciutat. Va ser membre de la *Asociación patriótica española*.

En tornar de nou al país, Malagrida es dedicà, com a bon filantrop, a treballar en obres socials i donà una forta empenta a la ciutat. Una part, encara inèdita, de la Història d'Olot de Joaquim Danés i Torras, recull les donacions fetes per Malagrida. La més important és, sens dubte, la compra d'uns terrenys,

La torre Malagrida és envoltada per un ampli jardí molt ben condicionat. La construcció de l'edifici es va fer sota la direcció de l'arquitecte Bonaventura Bassegoda.

travessats pel riu Fluvià, que permeteren de construir l'Eixample d'Olot, que porta el seu nom.

Malagrida va dissenyar, juntament amb l'arquitecte municipal Joan Roca, la *Ciudad-Jardín*, amb l'objecte de retre un homenatge a la *Unión hispano-americana*. Un pont dedicat a Cristòfor Colom unia les dues bandes

L'interior de la casa conserva encara les pintures de les parets i els vitralls de les portes. És un exemple característic de moltes mansions d'indians.

del riu. En un costat, s'hi trobaven els carrers amb noms de ciutats americanes i en l'altre, les espanyoles. L'indret, conegut avui com l'Eixample Malagrida, va ser inaugurat pòsquam, el 1927, pel rei Alfons XIII, que juntament amb la seva esposa i els seus fills, viatjà en aquesta ocasió, a Olot.

Malagrida va fer també donacions a les escoles, al museu, a institucions benèfiques, a l'hospital, etc.

La seva casa, ocupada avui com a alberg per al jovent, va ser construïda entre 1920 i 1922 per l'arquitecte

Bonaventura Bassegoda. És un edifici d'estil eclèctic, barreja de molts estils. Tot i que té quelcom a veure amb les cases dels indians, difereix molt de l'arquetype d'aquestes.

Malagrida no va ser l'únic olotí que anà a les Amèriques. N'hi hagué d'altres, com Antoni Codorniu i Nieto, metge, que va instal·lar-se a Filipines. L'advocat Miquel Estorch i Siqués també va viure a l'altre costat de l'Atlàntic i els religiosos Ricard d'Olot, Josep Saderra, Miquel Saderra i Esteve Vivet van viure en diferents països americans.

Molts indians havien perdut el costum de parlar el català. En tornar els costà adaptar-se de nou, i utilitzaven una divertida barreja de paraules catalanes i d'altres pròpies del país d'on procedien. Algunes d'aquestes paraules no varen ser abandonades mai i es feren molt populars entre la població.

ARRAPIEZO: Noi jove o persona en una situació molt humil.

ATACAO: Persona malalta, atacada per alguna malaltia.

CENCEÑO: Persona o animal prim, sense gaires carns.

COMPUESTAS: Begudes formades per diversos licors.

COROJO: Planta que produeix una espècie d'avellana molt dura de la qual s'extreu oli.

CHAMIZOS: Cases, barraques de gent pobre.

CHAQUI: Carn seca i salada de moltó.

CHICHOPOS: Gasoses, beguda semblant a les gasoses.

CHURRIANAS: Prostitutes.

DANZÓN: Ball molt popular a l'Havana; també es coneixia amb el nom de *meneo*.

DE CHIPÉN: Objecte, cosa de gran qualitat.

DIJE: Gran medalla d'or amb decoració, generalment signes del zodíac.

ENJUAGE: Negocio misteriós, no gaire legal.

GALPÓN: Lloc on vivien algunes esclaus que treballaven en les hisendes.

GUACAMAYO: Nom d'un ocell; en alguns països s'utilitzava per a denominar la gent de procedència espanyola.

HACENDADO: Persona propietària de gran extensions de terra. Aristòcrates de la terra.

INGENIO: Molins de sucre.

JACARANDOSO: Persona molt alegre.

JIPI: Barret de jipijapa que solien portar tots els indians.

MATADURAS: Ferides.

MAULONA: Nom que designava a les persones mandroses.

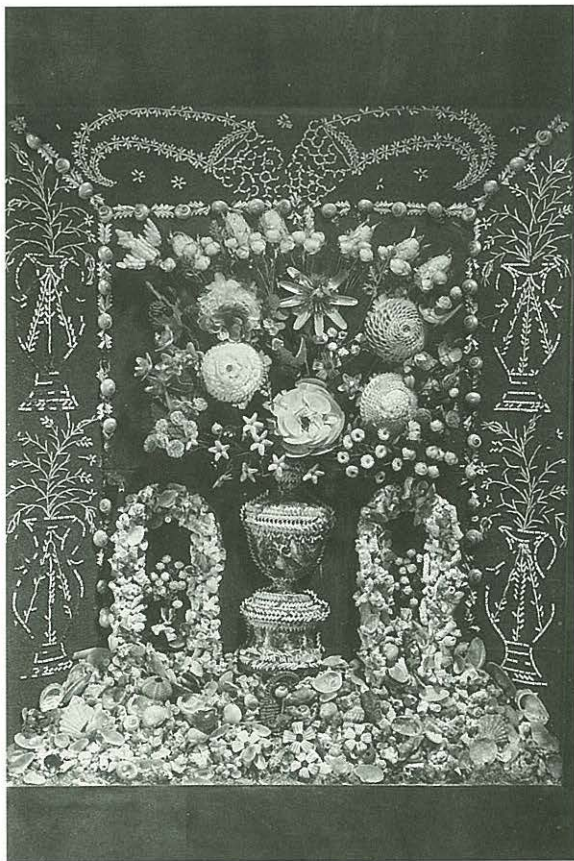

MIRAGUANO: Fibra vegetal que s'utilitzava per a omplir coixins i matalassos. Era molt valuosa i molts es dedicaven al seu contraban.

MITA: També dit *cuatequil*, feia referència a aquells treballs que s'havien de fer per obligació.

MORRONGA: Es refereix a una gata, però generalment era utilitzada metafòricament per a designar les senyores enganyoses.

NONADA: Poca cosa, quasi res.

*El principi (esquerra)
i la fi (dreta) dels
llargs viatges
representats pel
vaixell i l'ex-vot que,
en tornar, els
mariners deixaven a
les ermites dels seus
pobles, en agraïment
pel venturós viatge.*

PEDREJÓN: Mal de panxa produït per un excés de menjar.

PARGO: Peix.

PIPIRIJAINA: Companyia de còmics.

PRINGUE: Greix de la cansalada un cop cuïta.

QUINOCA: Tipus d'arròs.

SURIPANTAS: Dones que treballaven en els teatres de coristes. També s'utilitzava per a designar les dones de mala vida.

TASAJÓ: Carn seca i salada, un dels productes més importants a l'hora de realitzar intercanvis comercials.

XIPI: En alguns indrets s'utilitzava aquesta paraula per a denominar al més ric de tots.

ZAPATEO: Un dels balls més populars de l'illa de Cuba.

– ***Ir a tomar la mañana:*** Anar a la taverna a pendre alguna cosa.

– ***Fer les amèriques:*** Guanyar diners a Amèrica. Fer diners.

– ***Acriollar-se:*** Acostumar-se a la vida de les colònies.

– ***Deixar la maleta a l'Estret.*** Frase que deien quan algú tornava sense diners. Deien que havia perdut la maleta a l'estret referint-se a l'Estret de Gibraltar.

– ***Fer el cheveré:*** Comportat-se com un xuleta.

– ***Ir al tren de lavado:*** Anar a la bugaderia.

Bibliografia

ALCOY, Rosa: Aspectes artístics del nou cementiri de Lloret de Mar. (1891-1912). *Tesina de llicenciatura. Barcelona, 1982.*

DOMÈNECH MONER, Joan: Incidència del capital dels americans en la vila de Lloret de Mar. *Treball inèdit. Girona, 1978.*

FÀBREGAS, Esteve: Lloret de Mar. *Ed. Compi. Madrid, 1966.*

FÀBREGAS, Esteve: "Els lloretencs a Amèrica", en el Calendari: Cultural de Lloret de Mar. *Imp. Santa Cristina. Lloret, 1978.*

FEBRÉS, Xavier: Les havaneres, el cant d'un mar. *Quaderns de la Revista de Girona, núm. 5. Girona, juny de 1986.*

GIRBAL, Claudi-Enric: Tossa. Noticias sobre su historia, tradiciones y costumbres. *Girona, 1884.*

LLOBERES, Pere: Cròniques de la meva ciutat. *Ajuntament i Arxiu Històric comarcal. La Bisbal, 1987.*

PLA CARGOL, Joaquim: Biografías gerundenses. *Ed. Dalmau-Carles. Girona, 1960.*

RAHOLA, Gaietà i Josep: La marina mercant de Cadaqués. *Ed. Dalmau-Carles Pla. Girona, 1976.*

ROIG, Emerencià: La marina catalana del vuitcents. *Ed. Barcino. Barcelona, 1929.*

VICENS VIVES, J.: Història econòmica de España. *Ed. Vicens Vives. Barcelona, 1967.*

YAÑEZ, César: L'emigració guixolencs durant el segle XIX. *L'Avenç, núm. 95, desembre 1986. Pàgs. 82-89.*

Diferents autors: Catalans a Amèrica. Nadala 1986 de la Fundació Jaume I. Barcelona.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

La fotografia de la portada ha estat realitzada per Josep Segur. Les fotografies de les planes: 9, 26, 27, 43, 47, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 69, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89 i 91 han estat fetes per Josep i Joan Segur. Ells mateixos han tingut cura de realitzar les reproduccions de les fotografies de les pàgines 7, 14, 25, 28, 29, 31 i 33 i les de les planes 8, 10, 16, 24, 30, 32, 36, 38, 39, 54, 62 i 90 l'original de les quals es troben en el Museu de Lloret. Les de les planes 37, 45, 46, 49, 72, 73 i 82 pertanyen a la col·lecció de Joan Cortès. La fotografia de la plana 11 pertany a l'arxiu del *Diari de Girona*. El plànol de la plana 12 és del llibre *Historia moderna y contemporánea* de l'editorial Teide. La imatge de la plana 14 és un gravat de la col·lecció J. Domènech. A la plana 15 hi ha un oli de Mongay que es troba al Museu Marítim de Barcelona. La de la plana 17 és una litografia de l'època que pertany a una col·lecció particular de Tossa, igual que la litografia de la plana 20. El dibuix de la plana 22 correspon al llibre *Manual de viticultura*. La fotografia de la plana 23 és de la col·lecció d'Enric Marquès. El gravat de la plana 35 és extret del llibre *Historia de España en el siglo XIX*. Els dibuixos de les planes 40 i 41

pertanyen a romanços vuitcentistes, i els de Llaberries a les planes 42 i 48 són de la col·lecció d'Esteva Fàbrega. La il·lustració de la plana 44 és un oli de Xavier Nogués (1929). El plànol de la plana 58 pot trobar-se al Museu d'Història de Lloret. El dibuix de la 64 va ser realitzat per Junceda. Els dibuixos de les planes 18 i 19 són reproduïts del llibre *La marina catalana del vuitcents*. Les fotografies de les planes 28, 29, 31 i 33 han estat cedides per un col·leccionista particular de Cadaqués i l'auca de les planes 70 i 71 per l'arxiu municipal de Torroella de Montgrí. Els documents de les planes 80 i 81 han estat cedits per Lluís Comas.

Agraïments

Aquest llibre ha estat possible gràcies a la col·laboració de moltes persones que, desinteressadament i en un intent de recuperar un tros d'història perduda, han explorat en la seva memòria per donar fe de moments viscuts. La seva cooperació ha esdevingut un testimoni viu d'una època. Cal agrair especialment l'ajuda donada per Joan Domènech i Móner, Joan Cortès, Miquel Gil Bonancia, el Nano, Enric Torrent, Miquel Benet Ribes, Lluís Comas i Pi, Joanet Riera, el Cari, Esteve Fàbregas, Emili Massanes, Ernesta Sala, Ramon Alberch, Àngel Jiménez, Josep Matas, i Mario Zucchitello. El capítol titulat "La fil·loxera" ha estat redactat per Montserrat Martínez i Camps, el de "Les vídues riques" per Miquel Gil i Bonancia, i el d'"Un museu del món dels indians" per Joan Domènech i Moner.

Guies

Títols publicats

Els jueus a les terres gironines

Per Ramon Alberch i Narcís-Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)

Per Josep Maria Marquès

Les havaneres, el cant d'un mar

Per Xavier Febrés

Els estanys eixuts

Per Josep Matas

El món del suro

Per Santiago Hernández i Bagué

El Ter

Per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

Per Josep Clara

Canvistes i banquers

Per Narcís Castells

Les pors

Per Carme Vinyoles

Els volcans

Per Josep Maria Mallarach

Els indians

Per Rosa M. Gil

Propers títols

Els casinos

Per Joan Carles Guerrero

El Pirineu, del Puigpedrós al Puigneulós

Per Josep Clara

Els pirates

Per Núria Pujol

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri

Per Jaume Portella

La processó de Verges

Per Jordi Roca

Anglès

Per Pau Lanao

Sant Feliu de Guíxols

Per Àngel Jiménez

Llagostera

Per Dolors Grau

Castelló d'Empúries

Per Miquel Planas

Tossa

Per Jaume Lleonart i Maria del Pilar Mundet

Palamós

Per Rosa Maria Medir i Carles Sapena

Besalú

Per Joan López Carrera

Les Planes d'Hostoles

Per Joana Campistol, Josep Canal i M. Soler

Agullana

Per Enric Tubert i Canada

Olot

Per Jordi Canal i Morell

Propers títols

Llegendes i misteris de Girona

Per Carles Vivó

Palafrugell

Per Xavier Febrés

Cassà de la Selva

Per Enric Bagué, J. Carreras i Obdúlia Gutiérrez

Hostalric

Per Montserrat Duran, Josep Juanhuix i Ramon Reyero

La Cellera de Ter

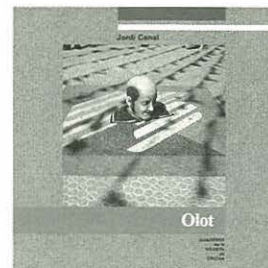
Per David Pujol i Lluís Llagostera

Figueres

Per Alfons Romero i Joan Ruiz

Santa Coloma de Farners

Per Jesús Mestre i Pep Cases

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines.

S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i

Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Indià és un mot que no figura en cap diccionari ni enciclopèdia catalans amb el sentit que més sovint se li dona popularment: el d'un català que va marxar a terres americanes a fer fortuna i va tornar a passar la vellesa al seu lloc d'origen. Amb els diners que van portar es van fer grans torres, escoles i hospitals. Estudiar la repercussió d'aquest fenomen a les terres gironines és el que es proposa aquest llibre.

Rosa Maria Gil i Vilà (Girona, 1959), llicenciada en Història de l'Art per la Universitat Autònoma de Barcelona, exerceix des de fa temps la crítica d'art en diversos mitjans de comunicació. Sobre els indians ha publicat anteriorment una monografia en un número especial del *Diari de Girona* dedicat a Lloret. Alguns capítols d'aquest llibre han estat redactats amb la col·laboració de Joan Domènech, Miquel Gil i Montserrat Martínez.

GUIES

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

Caixa de Girona

